

TATRY

2 | 2021 | cena 1,90 €, pre predplatiteľov 1,60 €

Skolaudované

Na kontroverznú vežu si posvieti prokuratúra

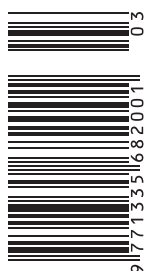
Zabudnuté plesá

Vedeli ste, že Veľké Hincovo pleso nebolo kedysi najväčším jazerom na slovenskej strane Tatier?

Po opatrnom štarte prišla stopka

Lyžiarske strediská museli na nový rok odstaviť vleky i lanovky

ISSN 1335-6828

Ropucha bradavičnatá

(*Bufo bufo*)

  Vladimír Michalec

Naša najväčšia žaba. Patrí aj medzi najmohutnejšie obojživelníky žijúce na Slovensku. Veľkosťou však nemôže súperiť s niektorými druhmi ropúch a veľskokanov z trópov.

Druhový názov je odvodený od silno bradavičnatej poprehýbanej pokožky. Ropuchy sú typicky suchozemské žaby, žijúce skoro po celý rok v lesoch, na lúkach, v záhradách. Vodu vyhla-

dávajú len krátko na jar pri rozmnožovaní. Párenie a znášanie vajíčok sa deje v jazierkach, močiaroch a kalužiach vody. Liahnuce sa žubrienky vyhľadávajú najmä riasy a pomerne rýchlo opúšťajú toto prostredie ako malé žabky. Dospelé jedince sa živia prevažne hmyzom, červami a mäkkýšmi, veľké samice môžu uloviť aj drobné obojživelníky a myši.

Ropucha bradavičnatá je pomerne dlhoveký druh, niektoré jedince sa dožívajú desať až dvadsať rokov. Samozrejme, v prípade, že odolajú predácii a iným nástrahám prostredia, v ktorom žijú. Zimu prežívajú strnulo, bez prijímania potravy, zahrabané hlboko v pôde. V Tatrách obývajú vhodné biotopy až do nadmorskej výšky 1 900 metrov. Podmienkou je stojaca voda, veľmi dôležitá pre rozmnožovanie. Preto ich retiazkové šnúry vajíčok môžeme pozorovať aj v niektorých tatranských plesách. ◀

Obsah

Viete, že...	2
Skolaudované	3
Po opatrnom štarte prišla stopka	6
PIEPS CHECKPOINT aj v Tatrách	6
Úrazov bolo menej	7
Zabudnuté plesá s rovnakým osudom	8
Ladislav Harvan: Dnes rozhoduje ten, kto má peniaze	13
Žeby svetlo na lepšie časy?	16
Za priateľom	19
Vodopády Tatier II.	20
Docielili svoje. Vlk je už celoročne chránený	22
Pastier vlkov – alebo „ako som vlkou pásou“	23
Čo priniesol monitoring svištích kolónií?	24
V pazúroch rysa	26
Herbáre v novom šate	28
Agnes Gertrud Scholtz – horolezkyňa, poetka, divadelníčka	30
Keď boli v kurze sane a boby	33
Tatranské osady v knihe	35
Lyžovanie v zelenom	36
Križovka	40
Fotohádanka	41

TATRY. Dvojmesačník o krásach tatranskej prírody, jej ochrane, starostlivosti o lesné ekosystémy, turistike, športe a cestovnom ruchu v TANAP-e. Vychádza od roku 1962. Ročník LX.

Vydavateľ: Štátne lesy TANAP-u, Tatranská Lomnica, www.lesytanap.sk

Adresa redakcie: Tatranská Lomnica 66,
059 60 Vysoké Tatry
tel.: +421 524 78 03 74

e-mail: redakcia.tatry@lesytanap.sk

Redakcia: Mgr. Martina Petránová, Pavol Kráľ
tel.: +421 903 98 75 94

Grafická úprava a tlač:
Tlačiareň Kežmarok GG, s.r.o.
Priekopa 21, 060 01 Kežmarok

Celoročné predplatné vo výške 9,60 € v SR:
uhradte na IBAN: SK698180000007000086192
s uvedením SWIFT: SPSRSKBA

Predplatné v ČR:
MediaCall, s. r. o., Vídeňská 546/55,
639 00 Brno, tel.: +420 532 16 51 65,
e-mail: import@mediacall.cz
www.mediacall.cz

Redakčná rada: Ing. Ján Marhefka (predseda),
Ing. Zuzana Homolová, PhD., Ing. Peter Spitzkopf,
doc. Ing. Peter Fleischer, PhD., Ing. Miroslav Jurčo,
Ing. Ján Slivinský, Ing. Michal Jurčo, Pavol Kráľ,
Ing. Marián Šturcel

Nevyžiadané príspevky redakcia nevracia. Redakcia si vyhradzuje právo úpravy a skracovania materiálov, ako aj výberu titulkov a medzituliek. Zaslaním príspevku autor súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré týmto poskytol redakcii. Názory autorov jednotlivých článkov sa nemusia zhodovať s oficiálnym stanoviskom vydavateľa. Prevzatie textových a grafických materiálov z časopisu je dovolené len so súhlasom redakcie a pri rešpektovaní autorských práv. Redakčná uzávierka je dva týždne pred vydaním časopisu.

Dátum vydania: 18. 2. 2021

Evidenčné číslo: EV4596/12,
ISSN 1335-6828, IČO 319 669 77

Titulná strana
Sýkorka belasá (*Cyanistes Caeruleus*)
Foto: František Bohunčák

Zadná strana
Stred vesmíru
Foto: Ján Slivinský

Viete, že...

 redakcia

Začiatkom roka sa na brehu Štrbského plesa objavila tabuľa, ktorá návštevníkom zakazovala vstup na jazero. Osadila ju tam Správa TANAP-u po tom, čo sa na poľskom Morskom oku preborilo desať turistov. Aj takýmto spôsobom chceli ochranári upozorniť na to, že pohyb turistov po plesách je nielen nebezpečný, ale podľa platnej legislatívy aj nezákonný a navyše môže mať negatívny dopad na citlivý ekosystém horských jazier. Na lade totiž po neporiadnych návštevníkoch ostávajú odpadky, ktoré sa po jeho roztopení dostávajú do vody, podobne ako aj rôzne pozostatky chemikálií, ktoré obsahujú lyžiarske vosky.

V rámci 54. medzinárodného zimného sčítania vodného vtáctva na Slovensku boli zmapované aj úseky na riekach Váh, Poprad, Oravica a ich prítokoch. Ako na svojej stránke informovala Správa TANAP-u, mrazivé počasie s vyššou snehovou pokrývkou poskytlo na monitoring ideálne podmienky. Medzi pozorovanými druhmi vtáctva boli okrem iných i kačica divá, vodnár obyčajný, labuť veľká, volavka popolavá, potáпка chochlatá, čajka bielohlavá či rybárik riečny. Popri nich však zaregistrovali aj iné živočíchy viazané na vodné prostredie, medzi nimi tiež napríklad vydru riečnu, ba dokonca zvyšky rakov ako pozostatok jej hostiny na brehu jednej z riek. Takéto nálezy sú podľa ochranárov pozitívnym znamením, pretože prítomnosť rakov v niektorých tokoch svedčí o dobrej kvalite ich vôd.

Do popradského depa dorazila v polovici januára prvá spomedzi piatich nových švajčiarskych zubačiek, ktoré by po dokončení rekonštrukcie ozubnicovej trate mali postupne pendlovať nielen medzi Štrbou a Štrbským Plesom, ale aj po tratiach Tatranských elektrických železníc. Cestujúci ich dokonca rozoznajú podľa polepu s menami, ktoré vzišli z verejnej súťaže. Okrem Bradavice budú po Tatrách premávať Kostolík, Stredohrot, Ganek a Vysoká.

Okrem dvoch zariadení na odstrelovanie lavín, ktoré túto zimu nainštalovali horskí záchranári v Lomnickom sedle, sa o bezpečnosť lyžiarov starajú v rámci projektu Komplexný systém včasného varovania, pripravenosti a vydávania adresných a včasných výstrah pred rizika-

mi v horskom prostredí aj ďalšie dve takéto technologické novinky na Zverovke. Ich najväčšou výhodou je riadenie výbuchu na diaľku a možnosť viacerých odpalov počas zimnej sezóny bez toho, aby záchranári museli vstupovať na svah a vystavovať sa pádu lavíny. Okrem stacionárnych odpaľovacích systémov má Horská záchraná služba aj jedno mobilné zariadenie podobné zvonu, ktoré vedú záchranári zavesiť pod vrtulník a operatívne riešiť lavínové nebezpečenstvo na ľubovoľnom mieste.

Rok 2021 vyhlásila Medzinárodná speleologická únia (UIS) s vedomím UNESCO za Medzinárodný rok jaskýň a krasu. Ak to pandémia dovolí, Slovensko ho oslávi viacerými aktivitami a podujatiami. Štátna ochrana prírody SR plánuje napríklad inauguračnú pamätnej mince či poštovú známku, sériu reportáží z jaskýň, prednášky, tematické kurzy pre verejnosť, jaskyniarske leto pre deti a mládež či vedeckú konferenciu s medzinárodnou účasťou. Tento rok uplynie storočnica od objavenia Demänovskej jaskyne slobody, speleológovia si tiež pripomenú 150 rokov od prvého speleoarcheologického výskumu na území Slovenska, ktorý sa uskutočnil v Liskovskej jaskyni. V súčasnosti je na Slovensku zdokumentovaných viac než 7 500 jaskýň a priepastí, najdlhším v Karpatoch je Demänovský jaskynný systém s dĺžkou 43 kilometrov.

Presne pred sto rokmi uzrel vo vtedajšom Liptovskom sv. Mikuláši svetlo sveta časopis Krásy Slovenska, ktorý je najstarším kontinuálne vychádzajúcim časopisom na Slovensku. Jeho prvým vydavateľom a redaktorom bol spoločne s Pavlom Stachom školský inšpektor Miloš Janoška, autor prvého sprievodcu po Vysokých Tatrách v slovenčine a zakladateľ Tatranského spolku turistického. Časopis venovaný prírodným krásam a kultúrnym zaujímavostiam Slovenska, turistike, cestovnému ruchu, horolezectvu, jaskyniarstvu, ochrane prírody a tradíciám dnes vychádza vo vydavateľstve DAJAMA, ktoré sa stále drží Janoškovho hesla z prvého editoriálu Poznajme otčinu!

Jedno z ocenení Najlepší v cestovnom ruchu Prešovského kraja za rok 2020 sa ušlo aj Vysokým Tatrám. V ankete, ktorú už po siedmy raz vyhlásila Krajská orga-

nizácia cestovného ruchu Severovýchod Slovenska, v novej kategórii AntiCovid zabodovalo oddelenie kultúry a športu Mestského úradu v Starom Smokovci. Tím vedený Jánom Bendíkom dostal cenu za realizáciu, prispôbenie a transformáciu podujatí v podmienkach Covid-19 pre návštevníkov Vysokých Tatier. Ďalšie dve ocenenia v tejto kategórii získali Oblastná organizácia cestovného ruchu „Šariš“ – Bardejov a Vihorlatská hvezdáreň v Humennom. Tá aj napriek pandémie koronavírusu pripravila viacero zaujímavostí pre návštevníkov svojich zariadení, predovšetkým Astronomického observatória na Kolonickom sedle, ktoré zaznamenalo v roku 2020 rekordnú návštevnosť. Laureátom ocenenia za celoživotný prínos v oblasti cestovného ruchu je Ernest Rusnák, známy značkář turistických chodníkov, ktorý je okrem iného aj autorom a spoluautorom mnohých publikácií a takisto i iniciátorom výstavby rozhľadne v Levočských vrchoch. Ďalšie kategórie neboli vzhľadom na pandémiu tento rok vyhlásené. Ceny by si mali laureáti prevziať na výstave cestovného ruchu – ITF Slovakia 2021 v Bratislave, ktorá je predbežne naplánovaná na máj 2021.

Venerovského memoriál, ktorý v marci zvykli v Tatrách organizovať Štátne lesy TANAP-u, nebude ani tento rok. Dôvodom sú celoslovenské protipandemické opatrenia, ktoré nedovoľujú usporadúvať akcie väčšieho rozsahu. Na štart Majstrovstiev lesníkov SR v lyžovaní s medzinárodnou účasťou sa lesníci naposledy postavili v marci 2019. Dejiskom 55. ročníka pretekov bol vtedy športový areál FIS na Štrbskom Plese, kde o titul Majster lesník a Majsterka lesníčka Slovenska v dvojkombinácii beh na lyžiach so strelbou zo vzduchovky a obrovský slalom zápolila vyše stovka pretekárov zo Slovenska, Českej republiky a Maďarska. Preteky sú pamiatkou na Dimitrija Venerovského, ktorý pracoval ako lesný inžinier a taxátor v oblasti Tatier na vtedajšom riaditeľstve štátnych lesov v Liptovskom Hrádku. Zahynul počas Slovenského národného povstania pri Podsuchej nad Ružomberkom. Prvý ročník Venerovského memoriálu sa konal už v roku 1947. Jeho základnou myšlienkou bola prezentácia práce lesníkov, ktorí v zimných podmienkach pri výkone svojho povolania musia zvládať aj pohyb na lyžiach. ◀

Skolaudované

👤 Martina Petránová

📷 Pavol Král'

Po búrke nevôle, ktorá pred rokom a pol vyústila až do petície proti výstavbe vyhliadkovej veže pod skokanskými mostíkmi na Štrbskom Plese, sa voči investorovi opäť zdvihla vlna odporu. Mediálna prestrelka medzi úradmi, ktorú spustila jej kolaudácia, otvorila aj otázku právomocí a kompetencií. Na to, či bolo všetko kôšer, sa rozhodla posvietiť si dokonca prokuratúra.

Slovný pingpong odštartovala informácia, ktorá sa v polovici januára objavila v jednom zo slovenských denníkov. Podľa nej plánované múzeum venované tatranskej prírode a horolezectvu, ktoré koncom roka 2019 prišiel do Tatier podporiť aj legendárny Reinhold Messner, ustúpi gastroprevádzke, čím veža stratí náučný charakter. Investor, ktorým je popradská spoločnosť High Tatra Tower, síce priznal, že požiadal o zmenu stavby pred dokončením, no múzeum ostane zachované, navyše jej edukatívny charakter bol rozšírený o ďalšie interaktívne vzdelávanie a atrakcie. Faktom však je, že zatiaľ čo v stavebnom povolení sa múzeum explicitne spomína, v žiadosti o zmenu stavby pred dokončením už nefiguruje. Vytlačíť ho mala kuchyňa s fastfoodom.

Nebezpečný precedens

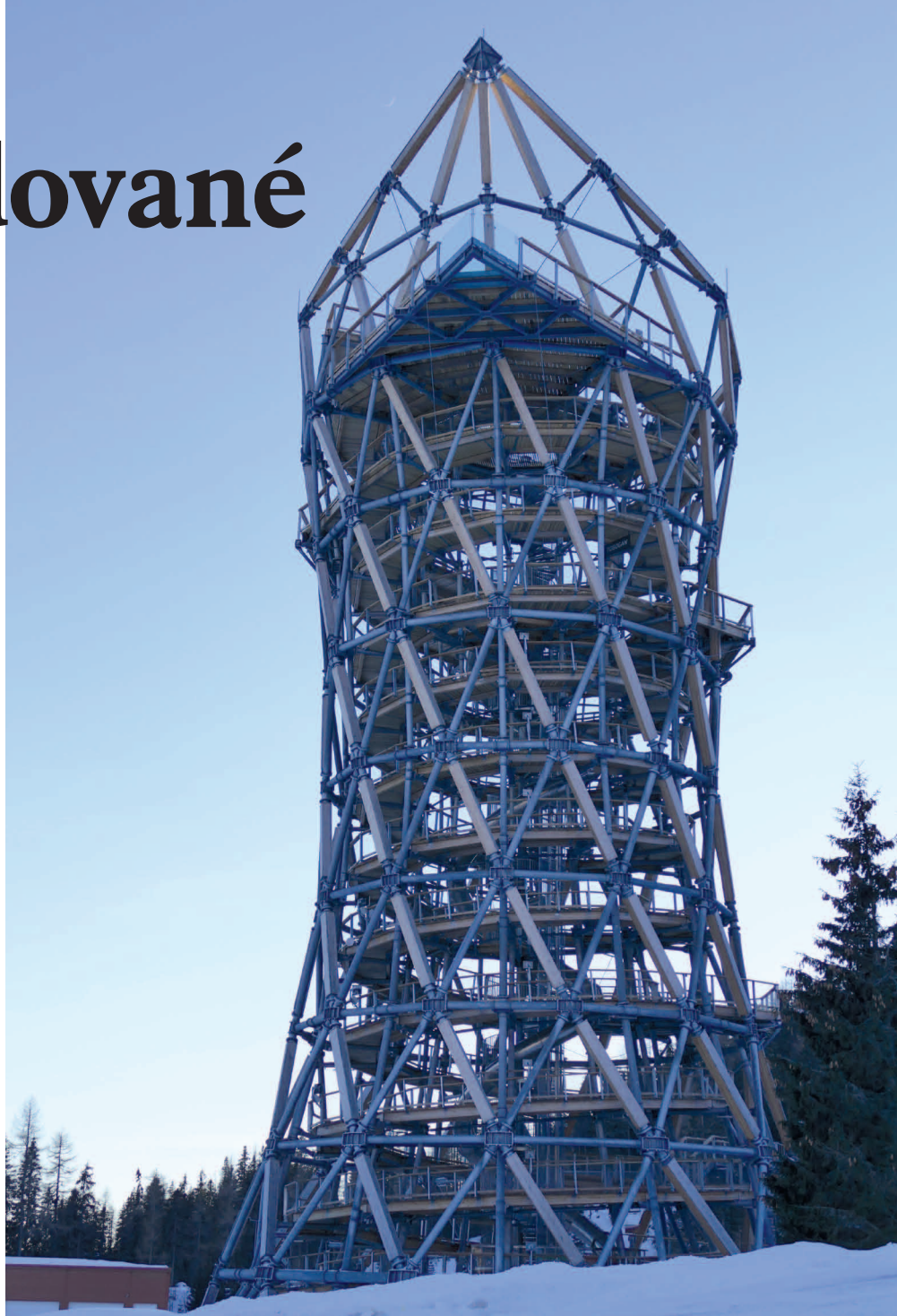
Obec Štrba, do katastra ktorej táto časť Štrbského Plesa patrí, stavebníkovi vyhovel a povolila zmenu stavby pred dokončením. Prednosta Okresného úradu v Poprade Jozef Bednár to označil za nebezpečný precedens. „Obec de facto zlegalizovala bez výhrad časť objektu, ktorý bol vo svojej podstate postavený ako čierna stavba, a potrela fakt, že ide o stavbu v národnom parku, ktorá podľa zámeru mala mať aj edukačný charakter,“ vyjad-

ril sa Bednár. Podľa neho je neprípustné, aby sa stavba alebo jej časť využívala od samého začiatku na iný účel, než na aký bola postavená. Aj preto sa okresný úrad rozhodol, že požiada kontrolný orgán, ktorým je odbor výstavby a bytovej politiky Okresného úradu v Prešove, aby prešetril vydanie dodatočného povolenia stavebným úradom v Štrbe. Bednár nevyhlásil, že zo strany investora išlo len o tzv. greenwashing, teda využitie edukačného rozmeru na to, aby mohol v národnom parku postaviť čisto komerčnú stavbu. „Je teda otázne, či to je zmena stavby pred dokončením, alebo to je vo svojej podstate iná stavba. Z hľadiska ochrany prírody to je závažný aspekt, pretože ako stavba

v národnom parku, ktorá podľa zámeru mala mať edukačný charakter, sa mení na ďalšie stravovacie zariadenie na Štrbskom Plese s výzdobou o Tatranskom národnom parku,“ citoval ho Denník N. Navyše, podľa prednostu je celá veža v danej lokalite zlyhaním štátu v správe národného parku a dnes tam stojí „hlavne vďaka voľným zástupcom obce Štrba, ktorí ju schválili do územného plánu na základe objednávky investora a vďaka súhlasnému stanovisku Správy TANAPu ešte v procese prípravy v súčasnosti platného územného plánu.“

Nemohli urobiť nič iné

Prednostove ostré vyhlásenia nenechali chladným starostu obce Štrba Michala

Výstavba 53 metrov vysokej veže začala ešte v júni 2019, zastaviť ju už nedokázala ani petícia, pod ktorú sa podpísalo vyše osemtisíc ľudí.

Sýkoru. Rozhodnutie „svojho“ stavebného úradu obhajuje, tvrdí, že nemohli konať inak. Po tom, čo investor podal koncom októbra 2020 návrh na kolaudáciu veže, stavebný úrad zistil, že na stavbe boli zrealizované určité zmeny, ktoré podliehajú dodatočnému povoleniu, a tak začal konať. V rámci neho zistil, že došlo k zmene vnútorného dispozičného riešenia prízemí veže, kde sa pôvodne navrhované múzeum TANAP-u s výmerou 42 m² nezrealizovalo a táto plocha bola pričlenená k už povolenej prevádzke reštauračných služieb. Okrem toho bol upravený aj vstup do priestorov prízemí veže spolu s celkovou úžitkovou plochou prízemí, ako i vonkajšie spevnené plochy pred stavbou. Všetky tieto zmeny boli podľa Sýkoru predmetom správneho konania na stavebnom úrade, jeho súčasťou boli tiež písomné stanoviská dotknutých orgánov štátnej správy a dotknutých organizácií. „Žiadne z predložených záväzných stanovísk nebolo nesúhlasné, ani stanovisko Okresného úradu v Poprade, odboru starostlivosti o životné prostredie ako orgánu ochrany prírody,“ uvádza sa vo vyhlásení stavebného úradu, ktoré obec zverejnila na svojej stránke. Podľa neho okresný úrad v ňom len konštatoval svoj názor na túto stavbu a požiadal stavebný úrad, aby sa zaoberal zmenou stavby týkajúcou sa nezriadenia expozície múzea na prízemí veže. „Takže okresný úrad nedal nesúhlasné stanovisko k tomuto konaniu, ale dal stanovisko s pripomienkami, s ktorými sa stavebný úrad v rámci uvedeného konania zaoberal,“ konštatoval Sýkora. Podľa stavebného úradu pripomienky okresu neboli takého charakteru, aby na základe nich bolo možné dodatočne nepovolit' spomínanú zmenu a stavbu neskolaudovať. Ak okresný úrad považoval svoje pripomienky za také, pre ktoré nemala byť dodatočne povolená navrhovaná zmena časti stavby, mal vraj vydať k tomuto konaniu nesúhlasné stanovisko. Starosta tvrdí, že úrad postupoval v zmysle stavebného zákona. „Pokiaľ takáto zmena stavby nie je v rozpore so všeobecne záväznými právnymi predpismi, nie je v rozpore s územným plánom obce a zároveň žiadne z predložených záväzných stanovísk nie je nesúhlasné, resp. také, ktoré by bránilo vyhovieť žiadosti stavebníka, tak je zákonnou povinnosťou stavebného úradu ako štátneho orgánu takejto žiadosti stavebníka vyhovieť a požadované zmeny stavby aj dodatočne povoliť,“ zdôraznil Sýkora. Zároveň pripomenul, že nedošlo k zmene celkového vonkajšieho vzhľadu veže, zachované ostali aj jej rozmery, ktoré boli určené tak v územnom

pláne obce, ako aj v stavebnom povolení z roku 2019 a odsúhlasené aj v stanovisku Okresného úradu Poprad z roku 2019. Mimochodom, ten sa podľa slov starostu na rozdiel od iných štátnych orgánov a inštitúcií nezúčastnil zvolaného miestneho konania, na ktorom sa prejednávala navrhovaná zmena stavby a vo svojom záväznom stanovisku k územnému a stavebnému konaniu v roku 2019 nenamietal ani umiestnenie stavby veže na danom mieste.

Nenechali to len tak

Do Bednára sa po jeho vyhláseniach obula aj Správa TANAP-u. Na svojom webe pripomenula, že orgán životného prostredia je v tomto procese kľúčový a ak vznesie námietky, stavba sa nemôže realizovať. „Pokiaľ sa však tento odbor životného prostredia nestotožní s odborným stanoviskom správy národného parku, nemusí ho akceptovať. Tak ako to urobil nedávno v rozhodnutí o zásadnom znížení výmery porastov potrebných pre ochranu hlucháňa hôrneho na pozemkoch v správe cirkevných lesov PRO POPULO, alebo keď pre zvýšenie zasnežovania na zjazdovky Furkota a Solisko z pôvodných 18-tisíc kubíkov odberu vody na 50-tisíc kubíkov zo Štrbského plesa v piatom stupni ochrany si dokonca nevyžiadal odborné stanovisko našej Správy a vydal kladné rozhodnutie, ktoré sme boli nútení napadnúť cez okresnú prokuratúru v Poprade,“ prítvrtili v reakcii ochranári a prednostovi odporučili „pozametať si pred vlastným prahom“, ak mu záleží na ochrane prírody. „Samozrejme, keď bude vôľa, sme pripravení na konštruktívnu diskusiu, ktorá je určite oveľa prospešnejšia než odkazy cez médiá a akákoľvek zákopová vojna,“ uzavreli svoje vyhlásenie na margo jeho vyjadrení týkajúcich sa ich odborných stanovísk.

Boli uvedení do omylu

V roku 2019, kedy investor ohlásil výstavbu veže, však proti neboli. „Z hľadiska ochrany nedochádza k výrubu drevín, je to odprírodnená plocha škvarového ihriska, kde bol v minulosti plánovaný niekoľkopočetný hotel. Z nášho pohľadu je lepšia vyhládoková veža,“ povedal vtedy pre SITA riaditeľ Správy TANAP-u Pavol Majko. Dnes sa na vec pozerá inak, voči miestu, kde stavba stojí, síce nemá námietky, no zmenu funkcie a dispozície veže otvorene kritizuje. „Návrh rozširuje kapacity reštauračných služieb na úkor pôvodne deklarovanej náučnej funkcie, ktorá bola uvádzaná ako hlavná, a ako dôvod výstavby objektu náučno vyhládokovej veže s pôvodným názvom História

TANAP-u a Vysokých Tatier,“ nechal sa počuť šéf tatranských ochranárov. Podľa jeho slov sa vyjadrovali k inej predloženej dokumentácii a iná je realizácia. „Boli sme uvedení do omylu. Vizualizácia bola pravdepodobne v ďalších procesoch povolani modifikovaná a ďalšie orgány, ktorých vyjadrenia sú záväzné, sa možno vyjadrovali k niečomu inému,“ dodal Majko s tým, že Okresnému úradu v Poprade, ktorý dával záväzné stanovisko stavebnému úradu, neodporučili akceptovať zmenu stavby pred dokončením a ani ju skolaudovať, avšak vyjadrenie Správy TANAP-u má len odporúčací charakter.

Stojí si za svojím

Bednár si za svojimi vyhláseniami stojí a trvá na tom, že stavebný úrad v Štrbe pochybil. Podľa neho stavebný zákon umožňuje na žiadosť stavebníka zmenu stavby ešte pred jej dokončením, no iba v odôvodnených prípadoch. Teda vydané rozhodnutie má obsahovať aj zdôvodnenie takejto zmeny, aby mohli všetci účastníci konania posúdiť, či je ozaj odôvodnená. Ako problém vníma aj fakt, že odbor starostlivosti o životné prostredie Okresného úradu Poprad vydal záväzné stanovisko s požiadavkou, aby bol investor zaviazaný v stanovenej lehote vypracovať a predložiť koncepciu zriadenia a prevádzkovania múzea tak, ako to bolo pôvodne prezentované. Podľa neho je neprípustné v národnom parku, kde sú záujmy ochrany prírody nadradené ostatným funkciám, túto funkciu tesne pred uvedením stavby do užívania úplne zrušiť. A práve preto mal stavebný úrad túto podmienku previesť aj do svojho rozhodnutia, v ňom sa však nespomína, že bez edukačného charakteru, ako to uviedol okresný úrad vo svojom záväznom stanovisku, je zmena stavby pred dokončením neprípustná.

Ozvali sa aj aktivisti

Za Okresný úrad v Poprade sa postavilo aj občianske združenie Tatry máme radi, podľa ktorého obec Štrba v kolaudačnom konaní nezobrala do úvahy jeho záväzné stanovisko. Aj preto vyzvalo všetky zainteresované subjekty, aby zamedzili úspešnému ukončeniu kolaudačného rozhodnutia týkajúceho sa spornej vyhládokovej veže na Štrbskom Plese. „Oceňujeme postoj Okresného úradu v Poprade, ktorý už avizuje svoj nesúhlas a žiadame aj iné zainteresované subjekty, aby tak urobili. Je napríklad úplne zjavné, že tam, kde stavebník pôvodne avizoval zriadenie múzea TANAP, má byť nakoniec gastroprevádzka. To je výraz pohrdania verejnou mienkou a je to neakceptovateľné,“ uvied-

lo združenie vo svojom vyhlásení, kde zároveň konštatovalo, že odpor verejnosti voči výstavbe kontroverznej vyhlídkovej veže v areáli bežeckého lyžovania na Štrbskom Plese je zjavný už dlhú dobu. Podľa aktivistov preto nie je možné takýmto spôsobom ignorovať prejavy nesúhlasu a navyše ešte aj uznať stavbu, ktorá má dnes inú funkcionálnosť, než aká bola deklarovaná pred jej výstavbou.

Investor sa ohradil

Spoločnosť, ktorá vežu stavia, sa voči medializovaným informáciám, že by kapacita reštauračných služieb mala byť rozšírená na úkor náučnej funkcie veže a jej pôvodný vzhlad zmenený, ohradila. Investor nepoprel, že pri výstavbe realizoval „určité dispozičné zmeny“, no tie sú podľa neho vzhľadom na veľkosť a povahu stavby relatívne nepatrné. „Plánované múže-

um ostáva v koncepte náučného prínosu veže Tatrás Tower zachované v aktualizovanej forme, pričom edukatívny charakter veže je rozšírený aj o ďalšie moderné, interaktívne vzdelávanie a atrakcie,“ tlmočila jeho stanovisko tlačová agentúra SITA. V zmysle právoplatného kolaudačného rozhodnutia tam však nemusí byť, keďže prizemie je podľa neho vyčlenené pre reštauračné služby a sociálne zázemie...

Kolaudáciu preverí prokurátor

Konať v tejto veci ešte v prvej polovici februára začala aj Generálna prokuratúra SR. Ako informovala jej hovorkyňa Jana Tökölyová, generálny prokurátor Maroš Žilinka uložil krajskému prokurátorovi v Prešove, aby zabezpečil preskúmanie zákonnosti rozhodnutia stavebného úradu o dodatočnom povolení zmeny stavby pred dokončením a vydaním kolaudačného

rozhodnutia. V čase našej uzávierky nebol verdikt známy, avšak na tom, že kontroverzná veža zmenila výhľad na panorámu tatranských končiarov, to vôbec nič nemení a zrejme ani nezmení.

Vrávi sa, že tam, kde sa dvaja bijú, zvíťazí tretí. V tomto prípade je však jasné, že príroda to nebude. Zatiaľ to vyzerá tak, že z Tatier sa okrem Klondiku pre developerov stal najnovšie aj ring pre verejnú správu, v ktorom sa každý bije za svoju vlastnú pravdu. No nedá sa uprieť, že v jednom majú ochranári celkom určite pravdu. Ponuka je odrazom dopytu. Ak by medzi ľuďmi nebol o takéto atrakcie záujem, neboli by také časté ani požiadavky investorov na realizáciu podobných komerčných projektov, ktoré nemajú pre národný park a ochranu prírody žiadnu pridanú hodnotu... ◀

Vzali to útokom

Veža na Štrbskom Plese nebola jediná stavba, do ktorej sa v posledných týždňoch obuli ochranári. Okrem prvého fast-foodu s gigantickou reklamou, ako ju nazvali vo vyhlásení, ktoré zverejnili na svojej webstránke, im najnovšie kole oči aj dinopark, ktorý vyrástol pod Starým Smokovcom ešte v júni minulého roku. Podľa Správy TANAP-u symbolizuje skôr súčasný konzumizmus, než hodnoty najstaršieho slovenského národného parku. Keďže lokalita nebola v územnom pláne obce Veľký Slavkov na podobné využitie schválená, ochranári požiadali o informácie súvisiace s legálnosťou prevádzky tohto areálu. Po zistení, že činnosť je vykonávaná bez príslušných povolení, postúpili celú vec na prešetrovanie Inšpektorátu životného prostredia. Napriek záveru šetrenia a rozhodnutiu o odstránení zariadení z lokality, sa však podľa nich nič nezmenilo. Práve naopak, ako tvrdia, atrakcia postupne získava dodatočne všetky povolenia. „Dodatočné povoľovanie nelegálnych stavieb a činností je z pohľadu zabezpečenia záujmov ochrany prírody a krajiny nežiaducim javom a zároveň nebezpečným precedensom, nakoľko už nie je možné predchádzať možným škodám na životnom prostredí. Neriešia sa väzby na okolie, ani možné dopady činnosti. Zároveň je priamo narúšaná koncepcia smerovania stavebného rozvoja v dotknutom území. Takýto postup môže byť pre ďalších investorov návodom, ako do budúcnosti umiestňovať stavby bez príslušných povolení,“ konštatuje Správa TANAP-u vo svojom vyhlásení.

Spoločnosť, ktorá dinopark prevádzkuje, sa však bráni a tvrdí, že nejde o stavbu. Všetky povolenia na prevádzku atrakcie má a hoci je pravda, že na osadenie plota, umiestnenie kupoly či modelov dinosaurov súhlas nemali, už ho získali. V súčasnosti riešia otázku stavebného povolenia, i keď sú presvedčení, že v ich prípade ide len o dočasnú prevádzku a nie o trvalú stavbu. Takisto sa nestotožňujú ani s vyjadrením Správy TANAP-u o tom, že dinopark nemá hodnotovo nič spoločné s najstarším slovenským národným parkom. „Obdobie dinosaurov sa tiež týkalo územia Slovenska, a to aj územia Vysokých Tatier. Napríklad najznámejší objav, kto-

rý sa podaril geológom v roku 1975, bolo nájdenie trojstopy v Tichej doline v Západných Tatrách,“ reagovali na obvinenia ochranárov prevádzkovateľa dinoparku.

Okrem spomínaných dvoch atrakcií rozvíril hladinu aj prieskumný hydrogeologický vrt, ktorý plánuje urobiť v Tatranskej Lomnici vlastník historickej vily Széchenyiovcov. Svoj zámer predložil úradom ešte v máji 2019. Geotermálnu vodu chce využiť na vykurovanie národnej kultúrnej pamiatky, ktorú plánuje zrekonštruovať. Proti jeho plánu sa však postavili domáci, spísali dokonca aj petíciu. Voči svojmu vlastnému verdiktu sa dokonca odvolal Okresný úrad v Poprade, ktorého odbor starostlivosti o životné prostredie rozhodol, že v tomto prípade nie je potrebné posudzovanie vplyvov na životné prostredie, tzv. EIA. Nedávno vymenovaný prednosta Bednár sa s názorom svojho podriadeného nestotožnil a obrátil sa na kraj, aby vec prešetril.

V ochranárskych kruhoch znovu zarezonoval aj areál Chodníka korunami stromov v Bachledovej doline, kde investor vraj takisto najprv staval a až potom žiadal povolenia. Úrady zamestnávala aj reštaurácia pri vrcholovej stanici lanovky, z ktorej splašky vytekali voľne do prírody, za čo padla aj pokuta. Ukričenie sa cítila i vlastníci okolitých pozemkov, ktorí pre cestu údajne prišli o les. Výrub prešetrovala aj polícia a hoci bolo vo veci ešte koncom roka 2017 začaté trestné stíhanie, obvinenie zatiaľ nepadlo.

A aby toho nebolo málo, na mušku si Správa TANAP-u vzala aj výrub lesa v ochrannom pásme Nového Štrbského plesa, na brehu ktorého vyrastá apartmánový komplex. Napriek tomu, že ochranári žiadali smrek v tejto zóne zachovať, do stanoviska odboru starostlivosti o životné prostredie Okresného úradu Poprad sa ich požiadavka vraj už nepremietla. Objavila sa v ňom len všeobecná formulácia, že vzrastlé dreviny, ktoré nebudú prekážkou pri samotnej výstavbe, budú ponechané na pozemku. Stavebný úrad v Štrbe stavbu apartmánového domu povolil a ochranári sa o výrube stromov dozvedeli až po funuse. ◀

Po opatrnom štarte prišla -ka

 Martina Petránová

Tohtoročná zimná lyžiarska sezóna sa ešte ani poriadne nerozbehla a už prišla stopka. Na Silvestra vláda rozhodla, že strediská z jedného dňa na druhý musia ich prevádzkovatelia zatvoriť, prázdnne ostali i hotely, penzióny, akvaparky a wellness centrá. Po tom, ako najväčší prevádzkovateľ lyžiarskych stredísk v Tatrách ohlásil hromadné prepúšťanie, začali biť na poplach aj ostatní podnikatelia. Otvorene hovoria o tom, že cestovný ruch je na kolenách a bude mať čo robiť, aby sa pozbieral.

Tvrdý lockdown z večera do rána bol podľa prevádzkovateľov služieb v cestovnom ruchu nečakaným a najmä neprijemným prevrpením. Zaskočený ostal aj najväčší prevádzkovateľ lyžiarskych stredísk v Tatrách. „Ľudia pripravení nastúpiť do práce sa večer zo správ dozve-

deli, a my spolu s nimi, že nikam nemusia chodiť. Takto sa to naozaj nerobí. Určite to bol šok pre všetkých – nielen pre návštevníkov, ale aj pre prevádzkovateľov. Nakúpené zásoby, nakontrahované tovary, energie, rezervované pobyty. Všetko padlo a aká taká šanca na zníženie strát a zacho-

vanie funkčnosti sa v okamihu zmenila na ešte brutálnejší prepád,“ okomentoval dianie na prelome rokov Marián Galajda, hovorca spoločnosti Tatra mountain resorts (TMR). Podobne to vnímali aj ostatní podnikatelia, náhlu stopku nečakali, najmä nie v období, keď sa im podarilo

PIEPS CHECKPOINT aj v Tatrách

Tak ako inde na svete, už aj v Tatrách si priamo v teréne môžu skialpinisti, freerideri či horolezci pred nástupom na túru skontrolovať svoje lavínové vyhľadávače. Prvý z kontrolných bodov umiestnili na Hrebienku, ktorý je východiskovým bodom pre výlety do Veľkej a Malej Stu-

denej doliny, ďalšie tzv. pieps checkpointy sa nachádzajú na Popradskom i Štrbskom Plese, ako aj pri Žiarskej chate, odkiaľ vedie množstvo zimných trás po Západných Tatrách.

Diagnostika funkčnosti lavínového vyhľadávča je jednoduchá, stačí spolu s ním po-

diť k tabuli a stlačiť tlačidlo CHECK. Následne sa rozsvieti jedno z troch svetielok, ktoré oznámi výsledok. Ak má kontrolka červenú farbu, niečo nie je v poriadku. Prístroj môže mať slabú batériu, prípadne inú poruchu. Ak svieti oranžová, kontrolný panel nevie prijať signál vyhodnotiť. Pravdepodobne dochádza k miešaniu frekvencie s iným lavínovým vyhľadávčom, ktorý sa nachádza v blízkosti checkpointu, alebo ide o zastaranú technológiu. Zelená signalizuje, že je všetko v poriadku.

Hliníkové dosky s rozmermi 80 x 60 x 3 centimetrov sú dobíjané solárnym panelom, miesta, na ktorých ich umiestnili, v zimných mesiacoch križujú vyhradené koridory pre pohyb vo voľnom teréne a smeruje tam najviac túr, čím rastie aj riziko nehôd. Cieľom projektu, za ktorým stojí občianske združenie Spoznávajme Tatry z Tatranskej Lomnice, je zvýšiť bezpečnosť a znížiť počet tragických nešťastí v horách. Spolu s ním sa na jeho realizácii podieľali aj Slovenské elektrárne, Horská záchranná služba a Intersport Galfy. (red.)

Zdroj: HZS

zaviesť do praxe všetky protipandemické opatrenia, ktoré od nich v tom čase požadovala vláda.

Cestovný ruch na kolenách

Radikálny výpadok príjmov pocítil celý sektor cestovného ruchu, požiadavky podnikateľov, aby im vláda dala zelenú hoci aj za rovnako prísnych podmienok, ktoré boli pred Silvestrom, neboli vyslyšané ani v najbližších týždňoch. Koncom januára ohlásila spoločnosť TMR hromadné prepúšťanie, nad znižovaním stavov začali uvažovať aj ďalšie prevádzky. „Už v minulom roku sa vo veľkom prepúšťalo. O prácu prišlo zhruba 1 400 ľudí. Najväčší zamestnávateľ v cestovnom ruchu prepúšťa v tomto období ďalších 260 ľudí a ďalších zhruba 230 to bude v iných prevádzkach. Tento stav je neudržateľný. Z nášho prieskumu na Liptove a v Tatrách vyplýva, že každá jedna prevádzka kvôli aktuálne zastavenej zimnej sezóne v priemere prepúšťa ďalších dvoch svojich kmeňových zamestnancov. To nemusí znieť tragicky, ale keď sa to spočíta, tak sú to stovky ľudí, stovky žiteľov rodín, matiek, mladých ľudí, jednoducho všetkých, ktorí pracujú vtedy, keď všetci ostatní oddychujú, teda počas sviatkov, prázdnin, voľných dní aj víkendov,“ hovorí Lucia Blašková, výkonná riaditeľka Oblastnej organizácie cestovného ruchu (OOCR) Región Vysoké Tatry, ktorá spolu s OOCR REGION LIPTOV volá po reštarte zimnej sezóny aspoň v režime, ktorý bol nastavený koncom minulého roka.

Dominový efekt

Len v týchto dvoch regiónoch je v cestovnom ruchu zamestnaných viac ako desaťtisíc ľudí, ohrozené sú však ďalšie tisíce, ktoré pracujú v pridružených službách. „Z praxe totiž jasne vyplýva, že na jedno pracovné miesto v cestovnom ruchu je napojených ďalších desať,“ konštatuje Darina Bartková, šéfka OOCR REGION LIPTOV. Podľa jej slov je aktuálna pomoc pre sektor cestovného ruchu nedostatočná, obrovským problémom sú tiež neustále sa meniace podmienky, čo potvrdil aj prieskum, ktorý si obe organizácie urobili v Tatrách a na Liptove. Zapojilo sa doň 96 ubytovacích zariadení a malých i stredných podnikateľov v cestovnom ruchu. Tatranci a Liptáci dokonca pripravili sériu videí, v ktorých postupne predstavujú prevádzky, ktoré od začiatku pandémie bojujú o prežitie.

Reštart bude náročný

Pre niektorých podnikateľov sa zrejme už táto zimná sezóna nadobro skončila, ďalší dúfajú, že svoje prevádzky ešte otvorí a podarí sa im prežiť. Aj najväčší hráč v cestovnom ruchu v Tatrách prizná-

va, že opätovný rozbeh nebude jednoduchý. „Všetko sa podriadiuje tomu, aby sme minimalizovali straty a dokázali prežiť aj za cenu opatrení, ktoré nikoho netešia. Aby toho nebolo málo, do tejto chvíle neexistuje žiadny fungujúci a transparentný systém pomoci cestovnému ruchu, ktorý by dokázal znížiť straty zatvorených prevádzok bez ohľadu na to, aby znevýhodňoval malých či veľkých podnikateľov. Kocky domina sa už začali rúcať a reštart cestovného ruchu nebude vôbec jednoduchý,“ reagoval na situáciu z polovice februára hovorca TMR. Len do prípravy zjazdoviek na túto sezónu spoločnosť investovala státisíce eur.

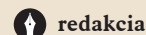
Skialp za peniaze?

Aj napriek tomu, že lyžovačka dostala stopku, tatranské svahy nezívajú prázdnotou. Zjazdovky ostali otvorené pre skialpinistov, snoubordistov či sánkarov. TMR však na ne osadila tabule s QR kódom, prostredníctvom ktorého jej môžu návštevníci venovať dobrovoľný príspevok na úpravu a prevádzku trati. Tento krok sa však stretol len s vlažnou odozvou, za prvý mesiac prispela iba necelá stovka z tých, ktorí svahy aj využili. „Ak si vezme, že denne si príde na svahy v tejto dobe zašportovať približne tristo ľudí, tak to nie je ani jedno percento. Vážime si každého, kto pochopil a prispel. Každopádne, aj z toho je zrejme, že skialp na zjazdovkách budeme musieť regulárne spolatniť. Vidíme, že sa mu venuje stále viac ľudí a ak chcú využívať zasnežené a upravené zjazdovky na šliapanie, mali by na nich platiť pravidlá ako pre ostatných lyžiarov, ktorí si prídu zalyžovať a kúpiť si skipas. V opačnom prípade budú musieť za skialpom či skitouringom vyraziť do tatranských dolín,“ naznačil, akým smerom sa bude do budúcnosti uberať cenová politika TMR, jej hovorca.

O polovicu menej

Krušné chvíle zažíva cestovný ruch už druhý rok po sebe. Pandémia otočila nadol aj rastúcu krivku návštevnosti. Podľa štatistik vlani len v regióne Vysokých Tatier klesol počet zahraničných návštevníkov takmer o polovicu, domácich turistov prišlo v porovnaní s rokom 2019 o tretinu menej. Prvé mesiace tohto roka veľkú nádej nepriniesli, a tak – ak nenastane zázrak – je len málo pravdepodobné, že by sa podarilo prekonať rok 2019, kedy počet jednodňových návštevníkov tatranského regiónu dosiahol takmer 3,9 milióna, čo predstavuje rekord v ére samostatného Slovenska. Medziročný nárast počtu ubytovaných návštevníkov vtedy dosiahol 16 percent oproti roku 2018. ◀

Úrazov bolo menej

Obmedzenie pohybu, ktoré so sebou priniesla pandémia koronavírusu, sa odrazilo aj na počte úrazov, pri ktorých vlani zasahovali horskí záchranári. Kým v roku 2019 evidovali 2 878 záchranných akcií, minulý rok pomáhali v 2 456 prípadoch.

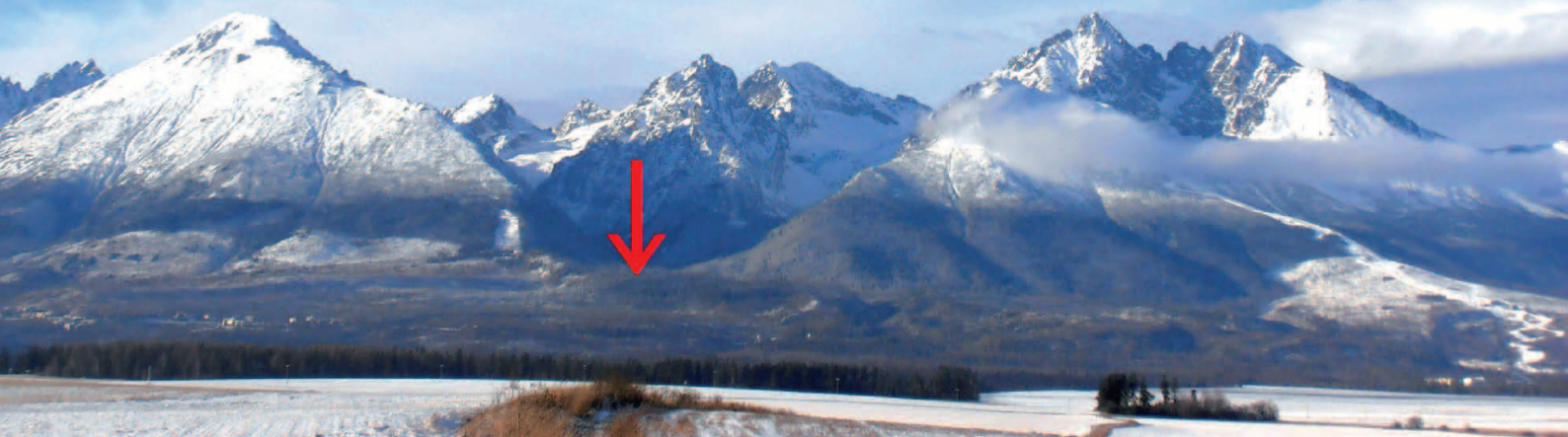
Do štatistik úrazovosti sa priemietlo najmä marcové uzatvorenie lyžiarskych stredísk ešte počas prvej vlny korony. Počet úrazov na svahoch v porovnaní s rokom 2019, kedy záchranári zaznamenali 1 974 výjazdov, sa vlani znížil na 1 668. S príchodom leta sa síce slovenské hory naplnili domácimi i zahraničnými návštevníkmi, no záchranári mali v roku 2020 menej roboty. Zatiaľ čo vlani zasahovali v 788 prípadoch, rok predtým zaregistrovali 904 úrazov. Najviac ich už tradične bolo vo Vysokých Tatrách, avšak aj tam napriek vyššej návštevnosti klesol počet zásahov zo 143 na 105.

Horskí záchranári vykonali v súčinnosti s inými zložkami vlani tiež niekoľko pátracích akcií, v rámci ktorých spoločne so psami hľadali nezvestné osoby nielen v horskom teréne, ale aj na iných miestach v rámci Slovenska. Jediné, čo sa v roku 2020 v porovnaní s rokom predtým nezmenilo, bol počet obetí, ktoré si vyžiadali hory. Vlani aj predvlani pribudlo v štatistikách Horskej záchranej služby zhodne po štyridsať smrteľných nešťastí, až v dvadsiatich piatich prípadoch boli obeťami Slováci. Najčastejšou príčinou úmrtí boli náhle kolapsy a zlyhania organizmu.

Protipandemické opatrenia, vďaka ktorým došlo aj k obmedzeniu mobility v rámci celého Slovenska, sa vlani podpísali aj pod viac ako šestnásť-percentný pokles výjazdov leteckých záchranárov v porovnaní s rokom predtým. V teréne nedostupnom pre pozemnú záchranu a vo vysokohorskom prostredí pomáhali v 210 prípadoch, pričom 171-krát dokázali vďaka technike palubného navijaka evakuovať zranených vrtuľníkom do niekoľkých minút. Zo siedmich základní na Slovensku a jednej v Čechách leteli posádky ATE minulý rok na pomoc celkovo 2 351 pacientom. ▶

Zabudnuté plesá s rovnakým osudom

👤 Juraj Kapusta 📷 archív autora

Na tomto mieste v lokalite Christlová ležalo kedysi Studenopotocké pleso (pohľad na Vysoké Tatry od Mlynice).

Niektoré miesta na dnách tatranských dolín majú svoje dávno zabudnuté príbehy. Pochoval ich čas. Niekdajšiu výnimočnosť týchto lokalít zastrelí tisíce rokov trvajúce prirodzené zmeny prírody. Na prechádzajúcich turistov dnes pôsobia všedným dojmom. Ak by však vedeli rozprávať, iste by sa aspoň na chvíľu zbavili svojej na prvý pohľad vyzerajúcej všednosti a rozpovedali im svoje tajomstvá. Z času na čas však veda v istom stupni poznania vynesie na svetlo nové fakty a odhalí aspoň časť tajomstiev nevšedných tatranských lokalít. Inak by sme sa o nich už nič nedozvedeli.

Vo Vysokých Tatrách máme miesta, kde frekventované turistické chodníky prechádzajú bývalým dnom dávno zaniknutých plies. Dnes sú ich jazerné panvy už suché, ale ak by tu existovali niekdajšie jazerá, patrili by určite k najnavštevovanejším lokalitám Tatier. V tejto časti nášho seriálu si priblížime najnovšie fakty o zaniknutom Studenopotockom plese v lokalite Christlová neďaleko Hrebienka. Kedysi bolo plošne najväčším jazerom celých Tatier. No povieme si aj o zaniknutom jazere v Doline Zeleného plesa. Obe plesá čakal totiž podobný osud. Na tatranské pomery zanikli trošku nezvyčajným spôsobom – vytekli cez erodované odtokové ryhy v ich nestabilných morénových hrádzach.

Na sklonku poslednej ľadovej doby, kedy došlo k značnému otepleniu klímy, začali sa tatranské ľadovce roztápať. Po-

zvoľna ustupovali od najnižších častí dolín do vyšších polôh. Horninový materiál, ktorý niesli či tlačili pred sebou, sa v dôsledku roztápania ľadovcových splazov uložil v miestach, kde ho zastihlo topenie. Nahromadený materiál bol rôznorodý, zložený z rozlične veľkých hornín, počnúc drobnými prachovými a ílovými časticami cez jemný piesok, štrk, sutinu rozmanitej veľkosti, menšie balvany až po obrovské skalné bloky. Toto všetko tvorilo ľadovcové uloženie – morény.

Morénové valy – dôvod vzniku i zániku plies

V mnohých prípadoch sa materiál z prednej časti ľadovcového splazu (tzv. čela ľadovca) po jeho roztopení sformoval do veľkých násypov, kôp a mohutných valov zo sutín. Morénové valy takto prehradili údolia dolín. Ak boli sutiny

pre vodu nepriepustné, vznikli za nimi morénové plesá.

Keď sa pred 10 000 až 8 500 rokmi tatranské ľadovce úplne roztopili, na doliny začali pôsobiť vonkajšie prírodné procesy. Morénové hrádze plies neboli z dlhodobšieho hľadiska príliš stabilné. Sedimenty v nich boli v podstate iba voľne nasýpané horniny rôznej veľkosti, a tak podliehali už bezprostredne po konci ľadovej doby zosadaniu v dôsledku zhuťňovania materiálu. Často v nich zostali pod sutinami skryté kryhy ľadu, ktorý sa postupom času pod povrchom vytápal. Dochádzalo tak k rôznym pohybom a deformáciám hrádz jazier, v dôsledku čoho jazerá strácali vodu.

Najzraniteľnejšie boli plesá, ktoré ležali na dne doliny na potoku. Ich hrádze tvorili prekážku pre odtok vody z dolín. Dravé horské potoky ich najmä v časocho povodňových prietokov postupne mechanicky rozrušovali silou tečúcej vody. Najhoršie boli na tom plesá ležiace v nižších častiach. Koncentrovala sa tu voda z celého povodia dolín. Odtokové ryhy v hrádzach takýchto plies sa postupom času zahľbovali, zväčšovali a rozširovali. Potoky sa zarezávali do nestabilných hrádz plies stále viac a viac. Bol to proces, ktorý je odborné nazývaný ako tzv. prerezanie morén. Čím väčšie potoky hrádze erodovali, tým väčšie množstvo vody plesá nenávratne strácali. Takéto jazerá z dlhodobého hľadiska neustále znižovali výšky vodných hladín, až pokým

úplne nevytiekli. Mnohé plesá takýmto spôsobom výrazne zmenšili svoje plochy. Niektoré nepochoybné celkom zanikli.

Čo prezrádza digitálny model terénu

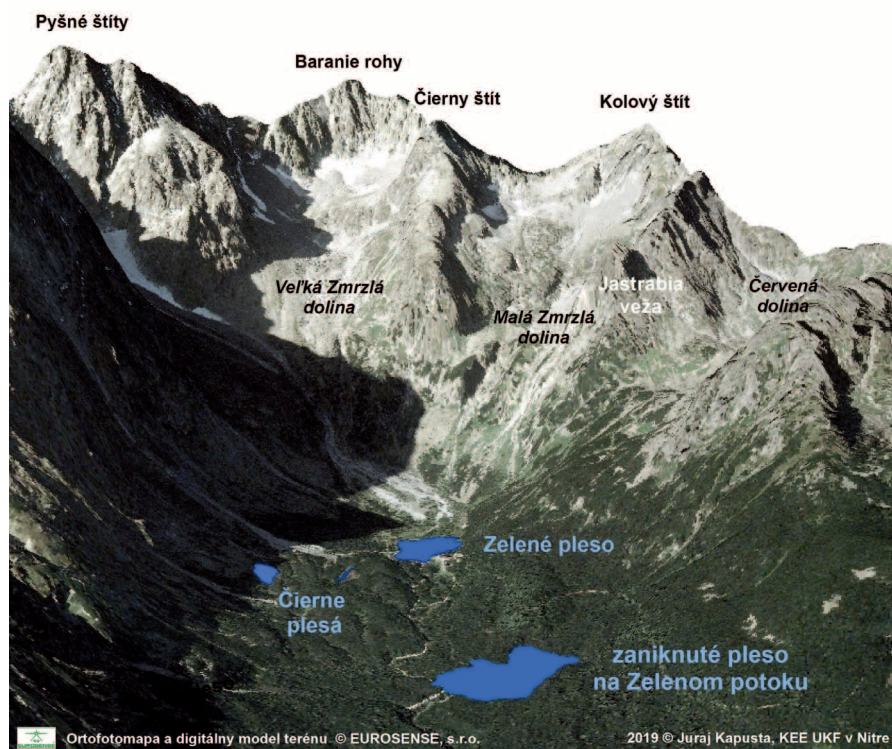
Pomocou moderných vedeckých metód sa dajú miesta takto zaniknutých plies pomerne presne identifikovať. A nielen to. Možné je aj zrekonštruovať niekdajšiu podobu a parametre jazier. Nové fakty pomáhajú načrtnúť navyše ďalšie doteraz neznáme skutočnosti o nich.

Hlavné parametre zaniknutých jazier vyplynuli z vedeckej rekonštrukcie, vychádzajúcej z analýzy detailného digitálneho modelu terénu (DTM) a jeho 3D modelovania. Digitálny model terénu umožňuje zobrazit' a analyzovať skutočný terén v prostredí špeciálnych kartografických softvérov (geografické informačné systémy – GIS). Na základe rôznych odvodených dát je potom možné vyhodnocovať nové zistenia, skutočnosti a vedecké hypotézy. Súčasný digitálny model terénu poslužil na modelovanie predpokladaných pôvodných paleo-modelov terénu daných lokalít z doby pred zánikom oboch plies. Na základe nich boli rekonštruované najpravdepodobnejšie plochy plies, ich objemy, tvary brehových čiar, maximálne hĺbky, nadmorské výšky vodných hladín, ale aj množstvo sedimentov odnesených z ich morénových hrádzí od konca poslednej ľadovej doby.

Neznámy sused Zeleného plesa

Zelené Kežmarské pleso v Doline Zeleného plesa je jedným z najkrajších a aj najznámejších tatranských plies. Spomedzi jazier ležiacich v danej doline je zároveň aj najväčším plesom. Kedysi tomu však nebolo tak. Pred tisíckami rokov zdobilo Dolinu Zeleného plesa ešte aj iné, oveľa väčšie jazero. Nachádzalo sa približne pol kilometra severovýchodne od Zeleného plesa (**obr. 1**). Je veľmi pravdepodobné, že vzniklo skôr ako Zelené pleso. Ležalo na dolinnom dne na Zelenom potoku. Jeho názov nepoznáme, pretože zaniklo už dávno predtým, ako začali v Tatrách vznikať prvé geografické názvy lokalít. Ktovie, podľa čoho by dostalo svoje meno? Dnes tu po ňom zostala už len suchá jazerná panva (**obr. 2**), ktorej okrajom prechádza žltá značený turistický chodník Dolinou Kežmarskej Bielej vody smerom k Zelenému plesu.

Hoci toto pleso nemalo meno, v súčasnosti už vieme o ňom viacero jasných vedeckých faktov. Existenciu jazera v danej lokalite potvrdzujú jemné jazerné sedimenty, ktoré boli zmapované v rámci prvého geomorfologického mapovania Vysokých Tatier. Pri ňom bola identifikovaná z reliéfu aj jazerná panva (Michal Lukniš, 1973: Reliéf Vysokých Tatier a ich predpolia). Zvyšok faktov odhalili moderné vedecké metódy iba nedávno.

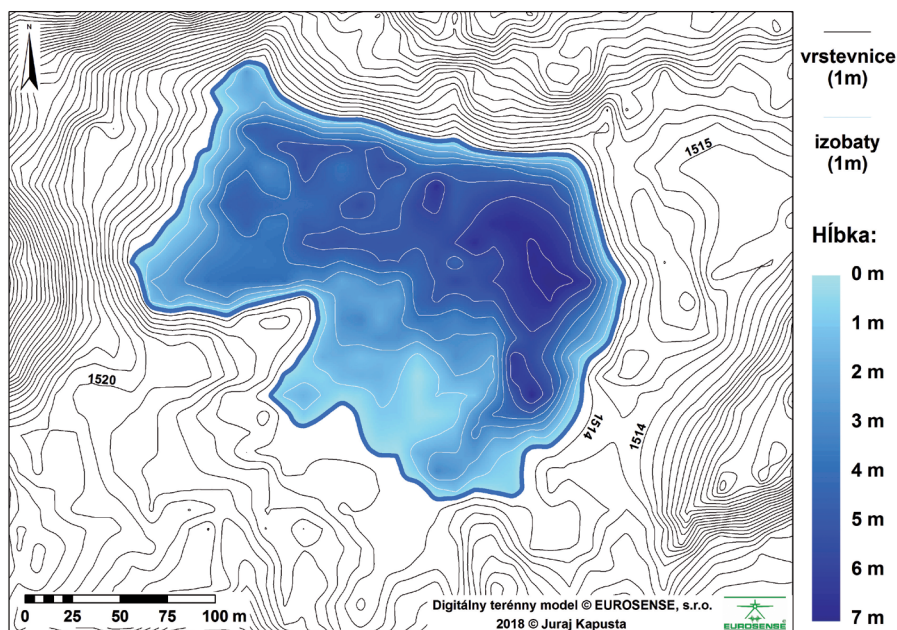
Obr. 1: Poloha a vizuálne porovnanie zaniknutého plesa na Zelenom potoku so súčasnými plochami najbližších plies v Doline Zeleného plesa

Obr. 2: Po pomerne rozľahlom jazere v Doline Zeleného plesa zostala v súčasnosti už len jeho suchá jazerná panva, zarastená z väčšej časti kosodrevinou. Takmer celú lokalitu je dobre vidieť z niektorých úsekov turistického chodníka medzi Chatou pri Zelenom plesu a Trojrohým plesom. Na obrázku je vyznačený erodovaný prielom Zeleného potoka cez niekdajšiu morénovú hrádzu, kadiaľ pleso vyteklo.

Detailná rekonštrukcia zaniknutého jazera neďaleko Zeleného plesa bola urobená z digitálneho modelu terénu v prostredí GIS. Jazerná panva vykazuje typickú morfológiu reliéfu s charakteristickou eróznou odtokovou ryhou. Morénové valy, ktoré ju obťáčajú, tvoria takmer kompaktný celok. Kompaktnosť morén naruša iba odtoková ryha, ktorú erodoval Zelený potok. V dôsledku erózie a prehlbovania odtokovej ryhy v morénovej hrádzi postupne jazero celé vyteklo. Podľa súčasného digitálneho modelu terénu a geomorfológie bolo namodelované predpokladané pôvodné dno plesa – tak ako pravdepodobne vyzeralo v časoch jeho existencie (**obr. 3**).

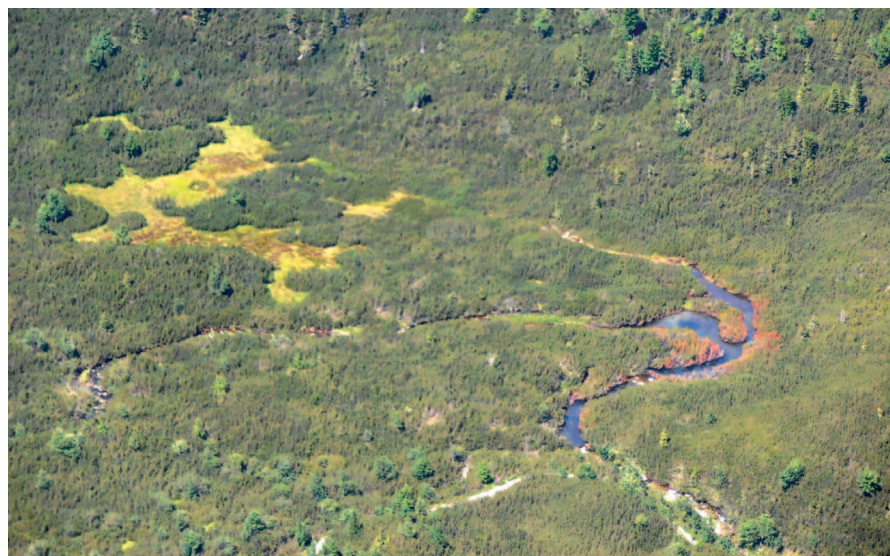
Podľa vedeckej rekonštrukcie ležala vodná hladina plesa v nadmorskej výške 1513 m n. m. Jeho plocha dosahovala 33 676 m² (3,37 ha). Pleso bolo teda plošne dvakrát väčšie ako súčasné Zelené Kežmarské pleso ležiace v jeho blízkosti. Ak by sme jeho plochu porovnali s aktuálnymi plochami plies, umiestnilo by sa na 20. mieste v rámci celých Tatier, na slovenskej strane by bolo 12. najväčším plesom. Maximálna dĺžka jazera bola 260 metrov, maximálna šírka 194 metrov. Objem plesa na základe rekonštrukcie bol okolo 112 000 m³. Maximálna hĺbka jazera vyplynula z modelu a mohla byť okolo sedem metrov. Vzhľadom na jeho

Obr. 3: Batymetrická mapa zaniknutého plesa v Doline Zeleného plesa bola vytvorená na základe rekonštrukcie vychádzajúcej z digitálneho modelu terénu.

Obr.4: Prielom Zeleného potoka cez morénovú hrádzu niekdajšieho plesa. Žltó značený turistický chodník smerujúci na Chatu pri Zelenom plese prechádza priamo cez prielom.

Obr. 5: Jazerná panva zaniknutého plesa na Zelenom potoku pri pohľade z Veľkej Svišťovky

rozlohu sa jednalo o pomerne plytké pleso s typickým morénovým dnom. Erózna ryha, ktorá spôsobila odvodnenie jazera, je v reliéfe dobre viditeľná a v súčasnosti je už prehĺbená v dôsledku erózie potoka (obr. 4). Aktuálne dosahuje v prielome hrádzke hĺbku okolo jedenásť metrov. Šírka prielomu v morénovej hrádzke je 40 až 50 metrov na približne 60 až 70 metrov dlhom úseku.

Rekonštruovaný DTM podáva obraz morénového valu tak, ako pravdepodobne vyzeral na konci posledného zaľadnenia alebo na začiatku holocénu – v období existencie jazera. Je dosť pravdepodobné, že v okolitých morénach existovalo v rovnakom období okrem uvedeného väčšieho plesa aj viaceré menších pliesok vzniknutých v jamníkoch, teda terénnych depresiách, ktoré vznikli poklesom morénových sedimentov v mieste, kde sa pod sutinami vytopila ľadová kryha.

Najväčšie tatranské pleso

Turisti, kráčajúci po žltej turistickej značke vedúcej z Tatranskej Lesnej k Vodopádom Studeného potoka, prechádzajú ďalšou vskutku zaujímavou lokalitou. Suchá jazerná panva v lokalite Christlová neďaleko Hrebieňka tu zostala ako spomienka na veľké jazero. Pred tisíckami rokov ho postihol podobný proces zániku a vytečenia plesa. Dnes už neexistujúce Studenopotocké pleso ležalo asi jeden a pol kilometra severozápadne od Tatranskej Lesnej pod ústím Veľkej a Malej Studenej doliny. Bolo oveľa rozľahlejšie ako ostatné jazerá Tatier – a to tak na ich slovenskej, ako aj poľskej strane. Studenopotocké pleso dosahovalo vyše dvojnásobnú plošnú veľkosť ako súčasné najväčšie jazero na slovenskej strane Tatier – Veľké Hincovo pleso. Svoje „naj“ však nemalo iba v rámci Tatier. Studenopotocké pleso bolo zároveň plošne najväčším nateraz známym prírodným jazerom ležiacim na území Slovenska.

Vznik a zánik plesa v Christlovej

Jazero vzniklo na vskutku jedinečnom mieste. Iba kúsok nad ním sa kedysi spájali dva veľké ľadovce z Malej a Veľkej Studenej doliny do jedného mohutného ľadovcového splazu. Dĺžka každého z ľadovcov v Studených dolinách bola okolo 9,8 kilometra, v spodnej časti boli 0,5 až 0,7 kilometra široké a maximálna hrúbka ich ľadu dosahovala až 220 metrov. Mohutný spoločný ľadovcový splaz sa v časoch najväčšieho zaľadnenia končil práve v mieste súčasnej Christlovej. Pred sebou tlačil množstvo sutín prinesených z vyšších častí dolín, ktoré sa tu po jeho roztopení uložili. Rozsiahle násypy z kamienka, piesku, štrku a balvanov, nachádzajúce sa po obvode čela ľadovca, tak zostali na mieste svojho posled-

ného výskytu vo forme morénových valov. Tie patria k najmohutnejším, najvyšším (30 až 60 m) a najlepšie zachovaným v rámci celého územia Tatier a vytvorili jedinečnú konfiguráciu terénu pre vznik veľkého jazera. Vznikli približne pred 20 000 rokmi, keď v Tatrách vrcholila posledná ľadová doba a ľadovce Studených dolín mali najväčšie rozmery. Od tohto okamihu sa začali postupne roztápať. Mohutné morénové valy v Christlovej však zahradili údolie Studených dolín a vytvorili tak prirodzenú hrádzu najväčšiemu tatranskému jazeru. Voda z topiacich sa ľadovcov Studených dolín vyplnila rozsiahlu priehlbínu po čele ľadovca a vzniklo Studenopotocké pleso.

Zánik plesa spôsobili prirodzené vonkajšie prírodné procesy, ktoré prebiehali po odľadnení tatranských dolín. Ľadovcové jazero v Christlovej tak zaniklo už dávno, zrejme ešte na počiatku holocénu (obdobie trvajúce od konca poslednej ľadovej doby až podnes). Vytečenie plesa spôsobil buď náhly zosun nestabilných morénových sedimentov v hrádzi alebo postupné systematické zahľbovanie koryta potoka do morénovej hrádzky v mieste odtoku. Do jazera pritekal Studený potok, ktorý zberal vodu z povodia celej Malej aj Veľkej Studenej doliny. Vytekal z neho cez niekoľko desiatok metrov vysokú hrádzu. Odtoková ryha sa však najmä počas povodňových stavov postupne stále viac zahľbovala do hrádzky, čím ju zároveň aj mechanicky rozrušovala. Čím bola odtoková ryha hlbšia, tým viac vody pleso nenávratne strácalo, až úplne zaniklo. Počas tisícov rokov od zániku Studenopotockého plesa stihol potok postupne vytvoriť v jeho niekdajšej hrádzi prielom (kaňon) hlboký v súčasnosti až okolo päťdesiat metrov (obr. 6).

GLOF v Tatrách?

Ako dlho trval proces zániku najväčšieho tatranského plesa nateraz povedať nevieme. Bolo to zrejme stovky, ba možno i tisícky rokov. Do úvahy však pripadá aj to, že morénová hrádza tohto veľkého jazera sa mohla pretrhnúť náhle (kolaps hrádzky), ako sa to deje v posledných desiatkach rokov na veľkých ľadovcových jazeroch v Himalájach či Andách (efekt GLOF – Glacial Lake Outburst Floods, čo by sme mohli voľne preložiť ako povodne z pretrhnutia hrádzky ľadovcového jazera). Pri suchej panve v Christlovej možno badať totiž silnú paralelu s glaciálnymi jezermi v iných svetových veľhorách, ktoré zostali odvodnené v dôsledku spomenutého efektu GLOF (ide najmä o typickú geomorfologiu reliéfu morénových valov s hlbokou odtokovou ryhou v hrádzi – obr. 7). Uvedený jav môže postihnúť jedno jazero aj viackrát. Možným iniciátorom kolapsu morénovej hrádzky Studenopotockého ple-

sa v podmienkach Tatier mohli byť reálne iba zemetrasenie, zosadnutie sedimentov v hrádzi alebo extrémne zrážky. Odpoveď na otázku, akým spôsobom a ako dlho zanikalo pleso, zostáva však zatiaľ v rovine hypotéz.

Aké bolo Studenopotocké pleso?

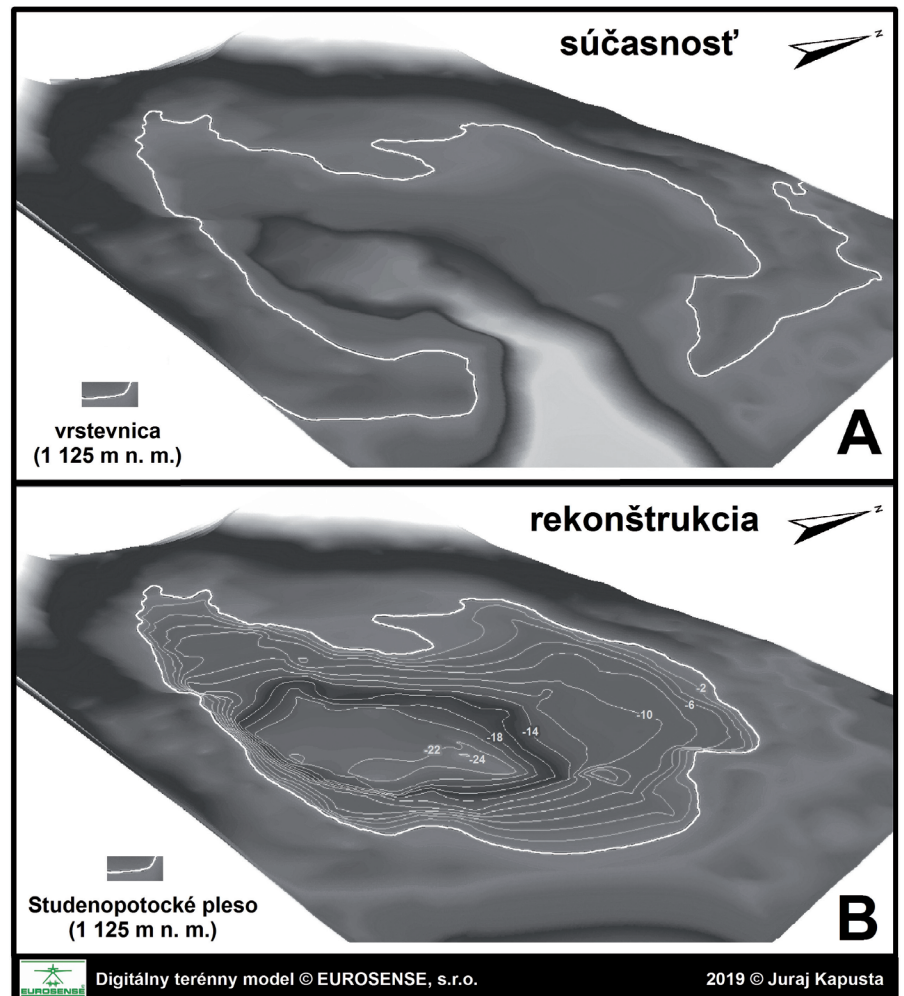
Najnovšia vedecká rekonštrukcia Studenopotockého plesa podáva množstvo doteraz neznámych faktov. Jazero zaniklo vytečením vody z jazernej panvy (či už rýchlym cez kolaps hrádzky alebo pomalým

cez zahľbujúcu sa odtokovú ryhu). Na úplný zánik jazera stačila v hrádzi ryha hlboká 25 metrov. Studený potok sa stihol počas tisícročí zarezat' do hrádzky oveľa hlbšie.

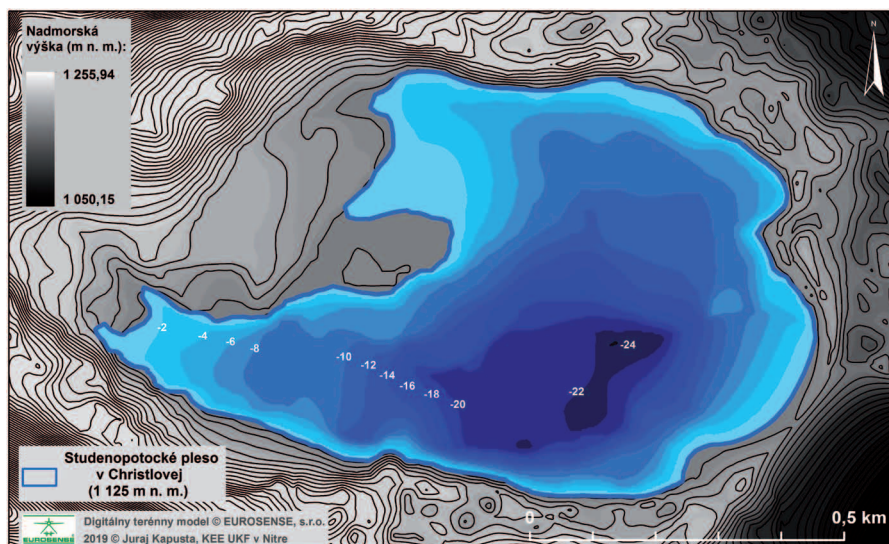
Z rekonštrukcie Studenopotockého plesa v Christlovej vyplýva, že bolo oveľa rozľahlejšie ako najväčšie tatranské jazero. Jeho plocha dosahovala približne 0,45 km² (452 021 m²). S danou rozlohou bolo kedysi jednoznačne plošne najväčším jezerom celých Tatier. Súčasná najväčšia plesá Tatier – Morskie Oko a Wielki Staw Polski, ležiace na poľskej strane pohoria – sú roz-

Obr.6: Súčasný prielom Studeného potoka v bývalej morénovej hrádzi Studenopotockého plesa. Tadiaľto kedysi najväčšie jazero Tatier vyteklo (pohľad zvnútra suchej jazernej panvy zo žltoznačeného turistického chodníka medzi Vodopádmi Studeného potoka a Tatrskou Lesnou).

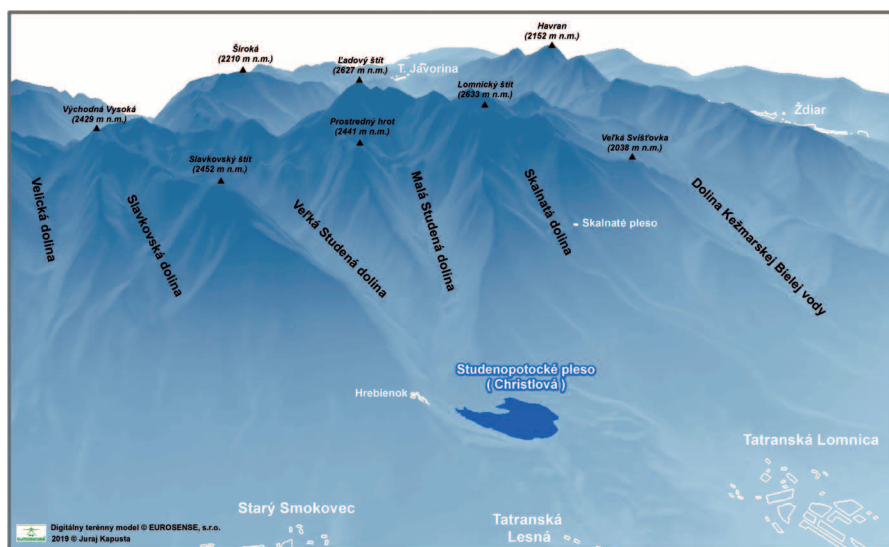
Obr. 7: Christlová – vizualizácia terénu (A – súčasný terén s prielomom v hrádzi, B – rekonštruovaný terén s neporušenou hrádzou a rekonštruovanými hĺbkami Studenopotockého plesa)

Obr. 8: Batymetrická mapa Studenopotockého plesa bola rekonštruovaná na základe 3D modelovania súčasného digitálneho modelu terénu.

Brehy Studenopotockého plesa tvorili masívne a súvislé morénové valy, vysoké niekoľko desiatok metrov (severovýchodný okraj Christlovej – pohľad zvnútra jazernej panvy).

Poloha Studenopotockého plesa v Christlovej pod Studenými dolinami – 3D vizualizácia na základe najnovšej vedeckej rekonštrukcie

lohou o viac ako štvrtinu menšie ako niekdajšie Studenopotocké pleso.

Vodná hladina ležala v nadmorskej výške 1 125 m n. m. Maximálna dĺžka plesa bola asi 1 100 metrov, maximálna šírka približne 670 metrov. Objem jazera dosahoval okolo 4 319 000 m³. V porovnaní so súčasnými plesami bolo štvrtým najobjemnejším jazerom Tatier (po Wielkom Stawe Polskom, Morskom Oku, Czarnom Stawe pod Rysmi a pred Veľkým Hincoým plesom). Maximálna hĺbka jazera bola prinajmenšom 24 metrov (obr. 8), no za istých okolností mohla byť aj o pár metrov väčšia. Morénové jazerá Tatier, ku ktorým patrilo aj pleso v Christlovej, nedosahujú príliš veľké hĺbky. Aj v tomto prípade sa tak jednalo o pomerne plytké pleso.

Vedecká rekonštrukcia jazernej panvy modeluje pôvodné dno tak, ako pravdepodobne vyzeralo v časoch pred vytečením a definitívnym zánikom veľkého jazera (obr. 7 a obr. 8). Na základe výpočtov tiež vyplynulo, že z morénových valov tvoriacich hrádzu plesa v Christlovej bolo odnesených celkovo až okolo 1 914 000 m³ hornín. Ak by jeden kamión prepravil okolo 40 m³ štrku, na presun takéhoto množstva hornín by sme potrebovali minimálne 47 850 kamiónov. Vzhľadom na váhu materiálu by ich však bolo potrebných v skutočnosti oveľa viac.

Dôkazy ležia na dne

Hoci Studenopotocké pleso zaniklo, dnes o jeho niekdajšej existencii vypovedajú jasné vedecké dôkazy. Na časti bývalého dna bola potvrdená aj po tisícoch prítomnosť jazerných štrkov, pieskov a ílov. V jednom z rašelinísk, ktoré sa vytvorili po zániku veľkého plesa na dne jazernej panvy, boli na základe vŕtaných sond potvrdené vrstvy jazerných sedimentov. Tie sú hrubé až vyše osem metrov, čo signalizuje minimálne niekoľko tisícročné trvanie Studenopotockého plesa. Nachádzajú sa pod viac ako meter hrubou vrstvou rašelininy. Jazerné sedimenty sem mohol priniesť jedine Studený potok iba v časoch, keď panvu v Christlovej vyplňala voda. Sú nepochybným dôkazom existencie jazera. Na základe skorších datovaní morénových valov a sedimentov v rašeliniskách na dne Christlovej sa javí, že Studenopotocké pleso existovalo po istý (zatiaľ presne nedefinovaný) čas v období pred 18 700 až 9 000 rokmi ($\pm 1 500$ rokov).

Ako dlho bolo pod Studenými dolinami veľké jazero je nateraz otáznе. Mohlo existovať pár tisíc rokov, no pravdepodobne nemalo príliš dlhé trvanie. Na základe pozície za čelným morénovým valom a v relatívne malej nadmorskej výške možno predpokladať, že jazero v Christlovej bolo jedným z najstarších tatranských plies. ◀

Ladislav Harvan: Dnes rozhoduje ten, kto má peniaze

Koncom februára oslávil deväťdesiatku a hoci to nebolo v pláne, práve v tomto období mu vyšla kniha, na stránkach ktorej spomína, ako to v Tatrách bolo kedysi. Vyštudovaný lesník, lyžiar, organizátor významných športových podujatí, nevynímajúc legendárne Majstrovstvá sveta v klasických lyžiarskych disciplínach v roku 1970, pri pohľade na to, čo sa v súčasnosti deje pod tatranskými končiarmi, netají sklamanie. „Dnes rozhoduje ten, kto má peniaze,“ vraví Ladislav Harvan, ktorý sa v rozhovore vrátil do obdobia, keď sa všetci Tatraci snažili ťahať za jeden povraz, aby – ako píše v úvode svojej najnovšej publikácie – to tu bolo lepšie a aby Tatry boli známe aj vo svete.

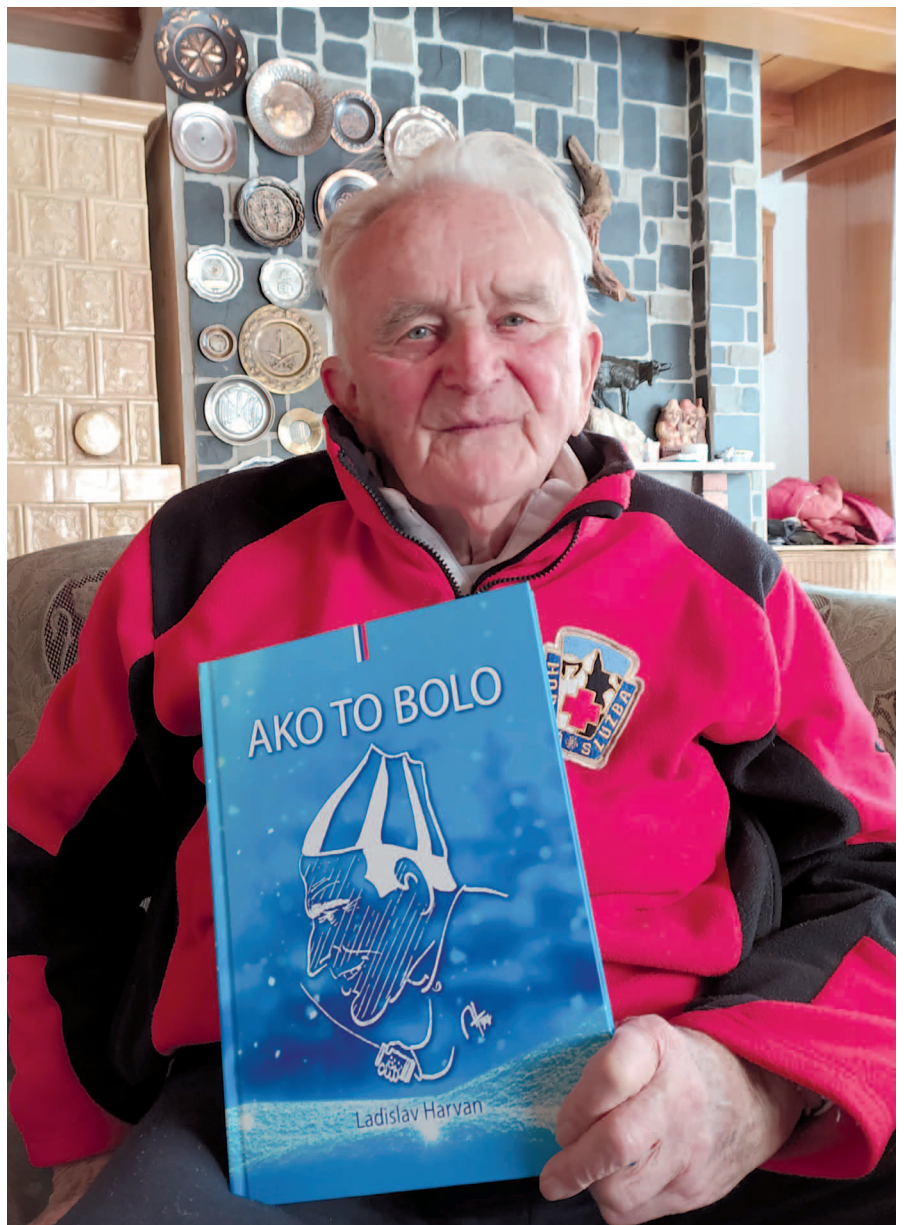
  Martina Petránová

Knižka, v ktorej mapujete svoju životnú cestu, vyšla pár týždňov pred oslavou vašej deväťdesiatky. Dali ste si ju ako narodeninový darček?

Celé je to taká náhoda. Začal som ju robiť už dávnejšie, ale potom prišli voľby, takže sľúbené peniaze od kamarátov šli na billboardy a iné veci, no nakoniec to vyšlo a kniha je na svete. Kládol som si otázku, či by mala vyjsť a keďže mnoho ľudí sa ma pýta, ako sme to zvládali v dobe, keď sa v Tatrách veľa stávalo a organizovali sa významné športové podujatia a najmä majstrovstvá sveta, kedy sa toho urobilo ozaj veľa – od dopravy, cez plynofikáciu, elektrinu, ubytovanie, lanovky, tak mi napadlo, že by bolo dobré o tom trochu napísať.

A teda, aká je vaša odpoveď? Ako ste to zvládali?

Jednoducho všetci sme sa snažili, aby to tu bolo lepšie a aby Tatry boli známe aj vo svete. Vtedy skutočne každý chcel pomôcť, či už miestni alebo cezpoľní. Iste, všade sa nájde aj čierna ovca, ale je fakt, že sa toho postavilo ozaj veľa. A nemuselo sa. Napríklad lanovka na Hrebienok nebola pre majstrovstvá nevyhnutná, takisto ani tá na Solisko, ale urobili sa. Dnes je to celkom iné, tvárime sa, že chceme pomôcť Tatrám, ale len tak, aby z toho zajtra sypali peniaze. Nie je to nič perspektívne. Veď si zoberme Smokovec, z Hrebienka sa lyžovalo už pred vyše sto rokmi – a dnes nič. Hovoríme, že je to medzinárodné stredisko cestovného ruchu a hostia, rovnako ako aj samotní Smokovčania a hlavne ich deti, ktoré sa kedysi po zjazdovke spúšťali až do neskorého večera, si nemajú ani kde zalyžovať.

Ladislav Harvan so svojou ostatnou knihou Ako to bolo. Na obálke je jeho karikatúra od Jozefa Hrušovského, ktorý ho zobrazil s lyžiarskou čiapkou a vyslačkou v ruke ako takmer celoživotného riaditeľa pretekov o Veľkú cenu Slovenska.

A čo Jakubkova lúka?

Tá je plytká už aj pre Maďarov. ☺ Naozaj si položíme otázku, čo má ten hosť robiť, veď už tu nie je ani sto metrov chodníka, kde nejdú autá, prejsť sa môžete tak akurát okolo Smokoveckej kyselky. Kedysi tu tam žilo. Myslím si, že celý problém spočíva v tom, že odtiaľ vyhnali Tatrancov. Zavreli Penzák, skončil Červený kríž, z bytov v kúpeľoch sa stali apartmány, ostalo tu žiť len pár starých ľudí a tí, ktorí tu pracujú, sa o pol štvrtrej zberajú domov a je im jedno, čo bude v Tatrách. Je to ľudské, veď prečo by sa úradníci mali starať, keď bývajú dole? Jednoducho nemá sa kto.

Knihe ste dali názov Ako to bolo. Tak teda, ako to vlastne bolo?

Tak, ako to bolo. ☺ Ako som už povedal, vtedy každý chcel, veci sa robili z pasie. Ja som sa dlhé roky venoval zjazdovému lyžovaniu. Napríklad Tatranský pohár mal tridsaťšesť svetových pohárov, čo nemá skoro žiadne stredisko! Dokázali sme pripraviť majstrovstvá sveta... Na Veľkú cenu Slovenska si ľudia dokonca brali dovolenky, aby si ju mohli pozrieť. V roku 1974 sa uskutočnila zároveň aj ako finále Svetového pohára, ktoré bolo a doteraz je jediným v celej východnej Európe. A dnes? Čo sa v Tatrách usporadúva? Samozrejme, boli aj problémy, materiálne, finančné... Dlhो pred majstrovstvami sveta mali napríklad pracovníci médií zo západných krajín obavy z toho, ako sa budú môcť pohybovať v socialistickom systéme.

Pritom odchádzali z našich podujatí milo prekvapení a spokojní.

Ako je možné, že vtedy stačilo nadšenie a ľudia dokázali toľko toho urobiť?

Tatry sa v tom období stali samostatnými a aj keď na ich čele nestáli domáci, veď si zoberme, že ani Nálepka a ani Lukáč neboli pôvodcom odtiaľto, tak sa do toho tak vžili, že všetci sa usilovali pre ne niečo urobiť. Tatry mali v tej dobe v určitých veciach postavenie ako kraj, takže to bolo aj jednoduchšie. A, obrazne povedané, hore nás potrebovali. Napríklad ja som dvadsať rokov riaditeľoval Tatranskej správe účelových zariadení SÚV ČSZTV a keď sme po majstrovstvách sveta dokončovali rekonštrukciu mostíka, ktorá stála 12,5 milióna vtedajších korún, zavolať mi predseda slovenskej vlády Hrivnák, že mi posielal podpredsedu, ktorý bol zároveň ministrom financií, spolu s nemeckým „bundesprezidentom“ a má enormný záujem, aby všetko dobre dopadlo. Dozvedel som sa, že prezidentova manželka pochádza zo Spiša, tak som do jednej v noci študoval nemeckú kolonizáciu, čo sa mi ohromne vyplatilo. Bola nadšená, dozvedela sa viac, ako vedela. Po ceste z Hrebienka sa ma náš minister opýtal, čo by sme potrebovali a ja na to, že dokončujeme rekonštrukciu veľkého skokanského mostíka, ale chyba nám ešte asi sedem miliónov. On poznamenal, že je to veľa peňazí a priateľsky sme sa rozišli. Po určitej dobe mi však zavolať

Bohuš Golian, podpredseda slovenskej telovýchovy a nezvyčajne stroho mi oznámil, aby som ho zajtra o jedenástej čakal v hoteli FIS. Pomyslel som si, že zase máme dajaký príser. Keď prišiel, vybral sa rovno do reštaurácie a povedal, nech objednáme dve vodky, čo bolo ďalšie prekvapenie, lebo nikdy nezačínal debatu s pohárikom v ruke. Vzápätí na mňa vybehol ako na soplavého chlapca s tým, že ma prišiel pokarhať, lebo som si dovolil jednať priamo s podpredsedom vlády a pritom obísť svojho nadriadeného. Postupne som sa dozvedel, že na účet SÚV ČSZTV, ktorému bol náš podnik podriadený, prišlo päť miliónov a nevedeli čo s nimi. Tak som nechal čašníka doniesť ešte jednu vodku a Bohušovi som povedal, nech ju vypije a ide rýchlo domov, aby mi zajtra mohol poslať peniaze. Pani prezidentová vraj z Tatier odchádzala nesmierne nadšená, spokojnosť so starostlivosťou o nemeckú návštevu vyjadril aj predseda vlády. A podobných príhod bolo viac.

Narodili ste sa v roku 1931, prežili ste vojnu, obdobie normalizácie, revolúciu... Pamätáte si časy, kedy Tatry prekvitali i obdobie, keď sa z nich pomaly vytrácal život a domáci obyvatelia. Aká je vaša vôbec prvá spomienka na Tatry, čo sa vám v pamäti vynorí ako prvé?

Skalnaté pleso. Bol som školák, vtedy ešte fungovala chata Weekend, vládol tam Karol Danajovič. Lomnické deti vtedy mali oficiálne lanovku zadarmo. Len čo skončilo vyučovanie, mierili sme s lyžami na pleciach k údolnej stanici pri hoteli Grand. Párkrát sme sa spustili a hybaj chodníkom na Matliare domov, lebo keď sme prišli za tmy, bola bitka. Niekedy nás pán Bruk, ktorý bol vynikajúci lyžiar a reprezentant Slovenska, vyviezol až na Skalnaté pleso a keď mal čas, tak nás trochu, štyroch zoberal a spustil sa s nami na Štart. Taktó s nami neraz zišiel aj Danajovič. Vtedy som sa stal členom Klubu slovenských turistov a lyžiarov. Tú legitimáciu opatrujem dodnes.

Zrejme však všetko nebolo až také idylické. Je niečo, na čo by ste najradšej zabudli?

Na tú hroznú udalosť, keď otca v čase Slovenského národného povstania zobrali Nemci. Zachránila ho kórka chleba. Mama sa v zúfalstve rozbehla za Willim, nemeckým poddôstojníkom, ktorý velil vojakom strážiacim sklady nad našou horárňou. Keďže vedela nemecky, bez problémov sa s ním dohovorela, a tak neraz, keď šiel okolo, zastavil sa pri našom plote. Raz, práve vo chvíli, keď vyberala z pece chlieb. Rozvoniaval na všetky strany a Willi si len smutne povzdychol, že aj jeho mama ešte

Ing. Ladislav Harvan, CSc. sa narodil 26. februára 1931 v horárni nad obcou Folvarky, ktorá sa dnes nazýva Stráne pod Tatrami. Vyrastal v Kežmarských Žľaboch, kam preložili jeho otca horára. Po maturite na kežmarskom gymnáziu študoval lesníctvo, najskôr v Košiciach, neskôr v Brne. Po skončení školy nastúpil na vtedajšiu Správu TANAP-u, kde pracoval do roku 1972 ako vedúci oddelenia ochrany prírody. Pokračoval ako riaditeľ novovzniknutej Tatranskej správy účelových zariadení v Novom Smokovci, kde pôsobil až do apríla 1991. Práve počas jeho „riaditeľovania“ sa podarilo v roku 1975 vybudovať a otvoriť na Štrbskom Plese pri hoteli FIS aj najvyššie položený bazén v celej vtedajšej ČSSR a v rokoch 1986 až 1988 zrealizovať i rekonštrukciu oboch skokanských mostíkov v Mlynickej doline. Bol organizátorom mnohých športových podujatí, začínal v TJ Tatran Tatranská Lomnica, viac ako štyri desaťročia funkcionárčil v Slovenskom a Československom lyžiarskom zväze. V Medzinárodnej lyžiarskej federácii FIS pôsobil 33 rokov ako aktívny člen komisie pre preteky Európskeho pohára, technický delegát FIS pre zjazdové lyžovanie a člen komisie pre stavbu a schvaľovanie zjazdových tratí. Za svoju prácu získal viaceré ocenenia, okrem iného aj Strieborné kruhy Slovenského olympijského výboru či výročnú trofej Šport a životné prostredie od Medzinárodného olympijského výboru. Od roku 1954 bol členom Horskej služby. Viac ako dvadsať rokov predsedal Oblastnému výboru Horskej služby Vysoké Tatry a po odchode do dôchodku sa stal i predsedom Klubu seniorov Horskej služby. Za túto svoju celoživotnú aktivitu bol menovaný za Čestného člena Tatranskej horskej služby – Dobrovoľného zboru, je tiež držiteľom viacerých vyznamenaní na poli horskej záchrany. Napísal viacero publikácií, v ktorých zmapoval nielen športové dianie v Tatrách. Vo svojej ostatnej knihe Ako to bolo sa s čitateľmi podelil aj o osobnejšie spomienky. ◀

nedávno takto piekla a potom rozdeľovala chlieb medzi svoje deti. Našej mame ho prišlo ľúto, kus chleba odlomila a podala ho Willimu. Pridala aj trochu mlieka a Willi sa potom takto zastavil ešte niekoľkokrát... Nebyť toho, tak otca zastrelia.

Do Kežmarských Žľabov ste sa s rodičmi presťahovali z horárne nad dnešnými Stráňami pod Tatrami ako trojročný, strávili ste tam celé detstvo, až kým ste neodišli študovať na gymnázium do Kežmarku. Ako sa pod tatranskými končiar-mi v časoch vašej mladosti vlastne žilo?

Vtedy bola v Tatrách úplne iná atmosféra. Nebolo tu toľko ľudí, všetci sme sa poznali. Aj s bratom Vilkom sme chodili do školy do Tatranskej Lomnice pešo, zo začiatku nás nebolo ani dvadsať detí, takže aj rodičia sa poznali. Všetci sme si navzájom pomáhali, žilo sa rodinnejšie, ani návštevníkov tu toľko nebolo, sezóna končila už v septembri. Chatári sa zakaždým potešili, keď sme hore niekoho doviedli, takisto aj ľudia zdola boli vďační, keď sa tu zamestnali. Boli to úplne iné vzťahy, život bol pokojnejší. Kežmarčania chodievali pravidelne na Kežmarské Žľaby k Frankovcom, do lesa, robili si spoločné výlety...

Po skončení gymnázia ste odišli na Lesnícku fakultu v Košiciach, neskôr ste študovali v Brne, odkiaľ ste sa vrátili späť do Tatier, kde ste ako vyštudovaný inžinier dostali umiestenku na vtedajšiu Správu TANAP-u. Ako si na tie roky spomínate? Ak dobre rátam, tak TANAP vtedy existoval len šesť rokov, čiže stáli ste prakticky pri jeho zrode...

Nastúpil som začiatkom októbra 1954, bolo to obdobie, keď sa preberali nešťátne lesy. Bola to strašne náročná robota. Julo Kukura, ktorý sa tým dovtedy zaoberal, ochorel, a tak som ako inšpektor mal čo robiť. Zo Žľabov som išiel pešo do Tatranskej Lomnice na pol siedmu na električku, v Smokovci pristúpil geometer, na Štrbskom Plese nás už čakal poľský Martin Lehotský, odtiaľ sme zišli pešo na Šašinku (bývalá Šašinkova chata, pozn. red.), kde bol urbársky lesník aj s figurantmi, pomerali sme čo sa dalo a večer nazad. A tak dookola. Žiadne auto, všetko sme museli obehať pešo. Za tmy tam a za tmy späť. Aj topánky mi premokli a keďže do rána nestihli vyschnúť, požičal som si peniaze, lebo zarobené som ešte nemal a od mamy som sa hanbil pýtať, a kúpil si nové, aby som si ich mohol meniť. Bola to moja prvá veľká úloha a mám pocit, že sa aj celkom podarila. Mojm prvým šéfom bol Jozef Müller, človek s neobyčajnými lesníckymi skúsenosťami. Vtedy sme sedeli ešte vo vile Széchenyi, v Tatranskej Lom-

nici. V kancelárii sme boli siedmi a keď som ako absolvent nastúpil, nebol voľný stôl, a tak mi ponúkol, aby som si prisunul k nemu stoličku. Pomery, v ktorých sme pracovali, boli doslova amatérske. K dispozícii sme mali jedno jediné auto a slúžil nám len jeden telefón... Všetky začiatky bývajú ťažké, ale bolo odhodlanie, prišli pracovné úspechy. Postupne TANAP získaval vážnosť v štátnej správe i u politických funkcionárov. Bol systém v práci. Rozhodnutie Poradného zboru pre veci TANAP-u, zloženého z vedeckých pracovníkov, bolo záväzné a plnilo sa. Vyriešil sa i problém úradovania. Vtedajší riaditeľ Oros vybavil časť peňazí na novú budovu Správy TANAP-u, ktorú sme potom postavili viac-menej svojpomocne, ale asi dobre, keď slúži doteraz. ©

Keď sa obzriete späť, ako by ste zhodnotili svoje takmer dvadsaťročné pôsobenie na vtedajšej Správe TANAP-u?

Vtedy mali lesníci určité postavenie. Najmä tí starí, aj keď mnohí z nich neboli študovaní, poznali svoj rajón tak, že po ňom mohli chodiť aj po tme. V lese bol poriadok. Spravovali sme tiež turistické chodníky, vtedy pod TANAP patrila aj horská služba, ktorá mala za úlohu poriadne ich vyznačovať a umiestniť na ne orientačné tabule a smerovky. Keď sme začínali, bolo to v hroznom stave, ale postupne sa nám podarilo opraviť aj množstvo zanedbaných mostov, mostíkov a lávok, nanovo zabezpečené reťazami boli aj nebezpečné miesta a náročné prechody cez horské sedlá. Do kompetencie oddelenia ochrany prírody, ktorému som neskôr šéfoval, patrila aj starostlivosť o Symbolický cintorín, ktorý je zapísaný medzi kultúrne pamiatky. Azda najväčšia úloha, ktorá mi bola počas môjho pôsobenia na Správe TANAP-u zverená, bolo spracovanie jednej celej kapitoly v Konceptii Tatranského národného parku. Jej napísanie mi zabralo naozaj enormné množstvo času, pretože kvôli nespochybniteľným záverom bolo treba pozorne prebádať doslova každý kút Tatier a všetko zakresliť do podrobných máp, ktoré sa stali súčasťou práce. Tento dokument bol všeobecne platným nariadením až do prijatia zákona o ochrane prírody v roku 1994, ktorý, žiaľ, zrušil niekoľko funkčných a pre riadnu ochranu prírody záväzných zásad, a to aj mimo Vysokých Tatier.

V roku 1972 vás postavili na čelo Tatranskej správy účelových zariadení SÚV ČSZTV. Ako si spomínate na toto obdobie?

Začiatky neboli ľahké. Podnik bol zaťažený dlhmi, chýbala koncoročná uzávier-

ka, okrem toho tam bolo množstvo ľudí, ktorí boli po previerkach ich politických postojov v roku 1968 vylúčení z Komunistickej strany. Boli to poväčšine mne blízki ľudia, postihnuti politikou podobne ako ja – a práve ja som dostal za úlohu vyhodiť ich z práce či dostať mimo Tatier! Snažil som sa to riešiť tak, aby sa i vlk našel a ovca ostala celá... Tatranská správa mala pri mojom nástupe vyše dvesto zamestnancov a keď som končil, tak ich bolo už cez šesťsto. Patrili do nej prevádzky či zariadenia rôzneho druhu, ako bol športový areál na Štrbskom Plese aj s lyžiarskymi vlekmí a lanovkami, alebo tatranské hotely FIS a MS 70 či hotel Štart v Kežmarku, kde sa podarilo umiestniť lyžiarske gymnázium. Okrem toho futbalové ihriská, tenisové dvorce, takisto aj Športkemp pod Tatranskou Lomnicou, vysokohorské chaty a tiež takmer dvadsať lyžiarskych vlekov spolu s lyžiarskymi svahmi, SKI Klub na Hrebienku, rozhodcovské veže, bufety a ďalšie športové zariadenia. Mnohé zo zariadení boli v zlom stave a bolo nevyhnutné zháňať peniaze na ich opravy. Čo bolo v našich silách a možnostiach, to sme zrekonštruovali, v niektorých prípadoch dokonca vylepšili a rozšírili. A nebolo toho málo... No keď sa dnes pozerám na areál FIS, kde takmer všetko hnije, vrátane bazéna, ktorý sme krvopotne postavili a na ktorý sa plavci vždy ohromne tešili, je mi do plaču.

A čo sa, naopak, nepodarilo?

Nestihli sme dokončiť napríklad obnovu Kežmarskej chaty, ktorá zhorela na jeseň 1974. Keby neprišla nežná revolúcia, ktorá mala neblahé dopady i na oblasť športu, tak už stojí. Vybavil som dokonca uznesenie vlády o jej rekonštrukcii, na základe ktorého sme mali získať stavebné povolenie. Pripravené bolo všetko, určite by sme postavili aspoň hrubú stavbu.

Je niečo, na čo vyslovene neradi spomínate? Niečo, čo by ste najradšej vymazali z pamäti?

Asi keď ma chceli zlikvidovať. Správe TANAP-u vtedy šéfoval Turošík. Bol som sedemkrát na okresnom výbore Komunistickej strany, všetci, okrem tých, ktorí museli hlasovať, aby ma vylúčili, mi fandili. Bolo to obdobie, na ktoré nerád spomínam, ale ani nie tak kvôli mne, ohrozené boli predovšetkým moje deti. To som trpel, dlho a nepravdivo, ale prežili sme to a zo Správy TANAP-u som odišiel dôstojne.

Keď sa dnes pozeráte na Tatry, v čom vidíte ich rezervy?

Tatry sú už stratené. Veď si zoberte už spomínaný Starý Smokovec, Tatranskú

Žeby svetlo na lepšie časy?

Lomnicu alebo Štrbské Pleso, je to normálne, čo sa tam dnes robí? Už tam ani nejdem, lebo by ma porazilo. Napríklad tá veža na Štrbskom Plese. Mohla byť hoci kde inde, len nie tam, lebo odtiaľ ľudia nevidia ani pleso, ani dolinu, ani nič. Stavia sa to tam len preto, že niekto chce zase na tom len zarobiť. Takisto v Starom Smokovci už od stanice Tatry vôbec nevidno, ak sa tam ubytujete na týždeň, nemáte ani čo robiť. Zoberte si architektúru, veci, ktoré sa dnes stavajú, sa sem vôbec nehodia... Lesy sa nám rozpadajú pred očami. Keď bola v roku 1941 v Tatrách velikánska kalamita, otec, ktorý bol obyčajný lesník, za dva a pol roka spracoval so svojimi ľuďmi 115-tisíc kubíkov dreva obyčajnou pílou a nič sa nestalo – teraz by sa takisto nebolo nič stalo, keby sa urobila Tichá dolina. Naša lesnícka generácia a aj časť tej, ktorá prišla po nás, mala lesy v poriadku. Obnovovali sa podľa nových pravidiel, s cieľom získať zmiešané porasty. Súčasná situácia je katastrofálna, čo zapríčinili novodobí ochranári. Aj pri poslednej kalamite by správnym a včasným zásahom nebol kôrovec zlikvidoval celé plochy lesa. Napríklad na južnom svahu Slavkovského štítu už nestojí ani jeden starý smrekový strom. Kôrovec takisto zničil aj množstvo límb. Na tej zaburinenej obrovskej ploche môžu ochranári čakať na prales aspoň tristo rokov. Kto je za tento stav zodpovedný?

Tak ochranári majú iný názor, sú presvedčení, že príroda si poradí...

Lebo nerozumejú lesu ako celku. Všetko zakázať nie je riešenie. Takisto je choré nechať pestovať vlkov v kultúrnej krajine, zvráti sa to. Prečo radšej nebojujú napríklad za to, aby sa upravila návštevnosť? Celý svet reguluje návštevnosť, len my vždy chceme robiť v Tatrách neviem čo. Už za socializmu sme postavili parkoviská, iste nie také, aká je teraz potreba, ale sú. Stačí osadiť rampu a za týždeň tu bude desať súkromníkov, ktorí budú elektroatami vozit ľudí, len to treba urobiť, nie kecať. Ochrana prírody je ťažká robota, viem, o čom hovorím. Teraz sa však viac rozpráva ako robí.

Myslíte, že je vôbec nejaká šanca tento stav ešte zvrátiť?

Nie, už sa to bude len zhoršovať. Kto to zmení? Tu rozhoduje ten, kto má peniaze, ako to môže fungovať? Všetci len vymýšľajú, ako zarobiť, nie ako to spraviť lepšie a dobre pre Tatry. Keby som bol mladší, tak sa odtiaľ odsťahujem. Viem, čo hovorím, ja som tu vyrástol a aj otec mi vravieval, rob tak, aby si sa mohol za sebou obzrieť. A toho som sa aj držal. ◀

Na neutešenú situáciu v slovenskom lese som si pomaly zvykol a rezignoval na chaos, ktorý v ňom už takmer tridsať rokov prevláda. Je to predsa len dlhá doba na to, aby sa človek v protiprúde nezadýchaval. Až minulú jar akoby na chvíľku opäť zasvietilo svetielko nádeje. Akoby som na chvíľku zacítil v lese vánok, nasiaknutý vôňou živice, nádeje a logiky. Uvidíme, či vánok niečo pozitívne aj prinesie, alebo len opäť bez účinku utíchne...

👤 Pavol Král 📷 Ján Slivinský

Tiež som bol mladý a čítal perfektnú knižku Nehaňte vlka od Farleya Mowata, chodil som po lesoch, zaoberal sa zvieratami, bol som zaniatený mladý ochranca prírody, nadšený pozorovateľ. Hnevala ma každá krivda na prírode. Les mi učaroval natoľko, že som si ho vybral za svoju celoživotnú prácu. Dodnes ju robím, neutiekol som ani za lepším zárobkom. Naďalej som zaniatený, aj keď mladý už nie a idealista už vôbec nie. Viac ako štyridsať rokov nabieram pracovné skúsenosti a stále sa neprestávam čudovať, kam sme to až za posledných tridsať rokov dotiahli. Ako ignorujeme múdrosť predchádzajúcich generácií, prestali sme vidieť v širších súvislostiach, rozvraciamy si vlastnú ekonomiku, ničime lesy kontroverznými zákonmi, sme nesebestační dokonca i v potravinách! Predali sme si takmer všetko, čo sme mali a už dávno žijeme na dlh! Nerozhadzujeme ani svoje, rozhadzujeme požičané a za pôžičky sme ochotní dať do zábezpeky všetko, čo nám ešte ostalo... Stále a stále sa pýtam prečo. Ako je možné, že sme toto pripustili? Kde sa podel náš sedliacky rozum, intuícia, pud sebazáchovy? Veď každý ekonóm nás neustále múdro presviedča, že ak rodina nechce mať finančné problémy, musí rozumne hospodáriť, že firma musí tiež dobre hospodáriť, aby prežila... no pokiaľ ide o štát, ten nemusí? Ten môže vyhadzovať na hocičo, čo si niekto presadil? Len preto, že viac kričal? A to bez logiky, perspektívy či evidentnej nutnosti aj v období uťahovania opaskov? Mimočodom, to uťahovanie máme už tridsať ro-

kov, ako nám to médiá nikdy nezabudnú pripomenúť...

Vždy som si myslel, že človek má túžbu ísť dopredu. Stavať na poznatkoch a skúsenostiach predchádzajúcich generácií, zjednodušovať si život zavádzaním múdrych vynálezov. No nie je to tak. Túžba učiť sa na vlastných chybách je obrovská. Ak to takto funguje doma, hovoríme o generačnom probléme, ak vo firme, je to inovácia či potrebné podnikateľské riziko. Len neviem, ako sa to volá pri štáte... Ak sa popálime doma, bolí to len nás, poučíme sa. Keď sa to stane vo firme, bude to bolieť asi väčší počet ľudí, no poučíme sa tiež. Ako je to pri štáte, ktorý sa páli už tridsať rokov, to neviem. Do toho sa evidentne nevyznám.

Abysom nebol príliš všeobecný, pokúsimsa zamerať na oblasť, do ktorej sa máličko rozumiem a to je slovenský les. Predovšetkým, čo všetko sa v súvislosti s ním za posledných tridsať rokov zmenilo. Na začiatku, teda pred rokom 1989, bolo všetko štátne. Les na Slovensku bol zastrešený ministerstvom lesného a vodného hospodárstva a musel vyžiť z toho, čo vyprodukoval. Bol rozdelený na podniky, lesné závody, lesné správy a lesnícke úseky. Lesníci mali všetko nalinkované, lesné hospodárske plány (LHP) tvorili odborníci z Ústavu pre hospodársku úpravu lesov, systém bol podrobne prepracovaný, ale tiež dostatočne flexibilný pre prípad prírodných katastrof, napadnutia škodcami či inovácií. Nič nevyšlo nazmar, všetko prinášalo prácu, úžitok a zárobky. Systém bol nastavený tak, že lesa na Slovensku

dokonca dlhodobo pribúdalo a pojem mimoprodukčné funkcie lesa (teraz ekosystémové služby) bol pre lesníkov samozrejmosťou. Slovenské lesy mali predpísaný ročný etát, ktorý sa mohol vyťažiť. Ak prišla kalamita, úmyselné ťažby sa stopli a prednostne sa spracovávalo pováľané drevo. Aby sa využilo a následne nerozšírili biologickí škodcovia. Ak bolo potrebné, okamžite išla na kalamitné miesto výpomoc. Cenil sa každý strom, no pritom sa z lesa vyťahovali iba kmene, haluzina i pne ostávali v poraste, aby sa nezmenšovala humusová vrstva. Podobne prepracovaný systém bol pri starostlivosti o zver či chránené územia. Malo to vysokú odbornú úroveň a tiež logiku. Mali sme hlucháne, vlky aj medvede. Aj keď, samozrejme, všetko sa dá vždy ešte vylepšiť...

Po novembri 1989 sa mnohé zmenilo. Veľkú časť lesa štát prinavrátil pôvodným vlastníkom. No a logicky, vracal ich v ďaleko lepšom stave, ako ich po vojne preberal. Za štyridsať rokov ich lesníci dosadili, vypestovali, les vyrástol. Nie všetci to však videli takýmito očami. Nikdy nezabudnem na príhodu, ktorú som zažil, keď sme odovzdávali les jednému z urbárov. Stáli sme vtedy okolo mapy a ukazovali prítomným ich pozemky, keď tu jeden zo skupiny neočakávane vyhlásil: „Teda, ale ste nám doničili naše lesy!“ Povedal to, samozrejme, podstatne vulgárnejšie a sršala z neho zlosť. Vtedy ma akoby vrecom ovalil. Moje ideály z novembra '89 okamžite opadli a pochopil som, komu tie lesy vlastne odovzdávame...

Celý balík problémov okolo lesa je, samozrejme, ďaleko zložitejší. Ak ostaneme pri súkromných vlastníkoch, tak okrem toho, že sa les odovzdával často ľuďom, ktorí nemali o ňom ani šajnu a videli za ním len zisk z dreva či z potencionálneho predaja pozemkov, ešte horšie bolo, že zároveň v tom istom období prestávala postupne fungovať štátna správa. Hlavné kontroly lesných úradov, súvisiace s lesom. Spôsobili to nejednoznačnosť nových zákonov, komplikovali sa predpisy, usmernenia, začal sa používať dvojaký meter. Jeden na súkromných obhospodarovateľov lesov, iný na štátnych. To spôsobilo, že na dodržiavanie zásad v hospodárení u súkromníkov po čase nemal už kto dohliadať. Využili to, pochopiteľne, špekulanti a stromov v lesoch, hneď po odovzdaní, začalo razantne ubúdať. Samozrejme, predovšetkým z tých najkvalitnejších porastov. „Je to náš majetok, ten je predsa nedotknuteľný, môžeme si s ním robiť čo chceme,“ bránili sa vlastníci obmedzeniam v LHP, zákonoch, či dokonca lesníckym zásadám. Rabovali si svoj majetok sami, často veľmi nevýhodne, alebo

sa nechali nalákať na nevýhodné zmluvy s drevospracujúcimi firmami. Alebo boli aj takí, ktorí na svoj les po čase z nejakého dôvodu jednoducho kašľali. Samozrejme, okrem rozhladenejších a odborne zdatnejších urbárov či súkromníkov, ktorí sa držali sedliackeho rozumu a nedali sa zaskočiť. Poznám aj takých a, chvalabohu, je ich dosť...

Čo sa týka štátnych lesov, tam išlo v podstate ešte dlho všetko po starom. Lesníci mali svoju prácu, neľahké úlohy. Makali, nestarali sa o susedov. Občas možno škaredo zazreli, keď sa na „ich“ lese chcel niekto priživiť, no pokiaľ sa jednalo o direktívy dostatočne zvysoka, väčšinou s tým nedokázali nič urobiť. Prísť o prácu si málokto v dnešnej dobe môže dovoliť.

Z nevšímavosti začal lesníkov razantne preberať až rok 2004, kedy slovenské lesy zasiahla veľká vetrová kalamita. Tá proces úpadku výrazne urýchlila. O kalamitu sa okamžite začal zaujímať každý. Naštartovala živnostníkov, obchodníkov, no tiež ostatných, ktorí v nej videli možnosť presadiť si svoje záujmy. Finančné, politické, názorové, osobné... Práve vtedy akoby sa súdnosť, odbornosť, ba i sedliacky rozum nadobro zo slovenských lesov začali vytrácať. Akoby prepukla zlatá horúčka. Na zemi ležali milióny stromov, ktoré bolo treba urýchlene spracovať. Pre názornosť – hodnota dreva z piatich stromov v tom čase znamenala jednu mesačnú výplatu. Mnohým vlastníkom či obchodníkom vtedy určite zasvietili oči a tiež správcovia štátnej kasy logicky zbystrili pozornosť. A čo lesníci? Tí videli za kalamitou predovšetkým drinu. Ako vždy. No nie nezvládnuteľnú. Kalamity boli, aj budú, lesná technika je dnes neporovnateľne vyspelejšia, drevo treba speňažiť a múdro investovať... Horšie bolo, že veľký tlak začali vyvíjať tiež niektoré občianske združenia a štátna ochrana prírody SR. Chceli, aby sa vyvrátené stromy na nemalých vybraných územiach ponechali bez spracovania. Predovšetkým na štátnych. Pri chudorľavosti štátnej kasy to bola značne nelogická požiadavka, no čo bolo ešte horšie, bola doslova nebezpečná pre samotný les! Lesníci okamžite začali protestovať. Upozorňovali na riziká, podávali odborné stanoviská proti takémuto kroku, apelovali na logiku, sedliacky rozum, poukazovali na praktické skúsenosti z predchádzajúceho obdobia. Nebolo im to však nič platné, „hore“ sa politicky rozhodlo a ponechanie sa začalo realizovať. Práve toto rozhodnutie nadobro rozbehlo devastáciu slovenského lesa.

Skupina krátkozrakejších a chamtivejších súkromníkov vtedy zajasala, pretože

všetci vedeli, čo bude nasledovať. Zneužili rozširujúceho sa lykožrúta ako sa patrí. Kontroly z lesných úradov boli nielenže bezzubé, ale tiež bezmocné... Štátni lesníci dreli a nadávali na krátkozrakosť nových smerovani. Za rovnaký plat museli najskôr spracovať vetrovú kalamitu a následne i tú podkôrníkovú, ktorá sa namnožila z nespracovaných území. Boli to obrovské množstvá dreva, ktoré putovali z lesa von. Dokonca i haluziny. Bolo to obdobie hojnosti. Akurát bolo smutné, že nie každý vedel, že sa raz skončí a zároveň ľudstvo prichádza o ďaleko väčšie hodnoty ako je drevo samotné. Opýtal som sa v tomto období jedného urbárskeho gazdu, či teraz, keď majú hojno, si šetria na ďalších asi sedemdesiat rokov, kedy bude potrebné les dotovať. Povedal, že nie. Že načo. Vylácajú podielnikom. Že ak bude chcieť mať štát v budúcnosti les, bude ich predsa dotovať...

Obdobie hojnosti skončilo skôr, ako by to bolo každému milé. Predovšetkým vďaka lykožrútovi, no tiež kalamitám v okolitých štátoch, sa dreva nakopilo toľko, že stratilo na cene. Až tak veľmi, že sa ho na vzdialenejších a nedostupnejších miestach neoplatilo spracovávať. A to aj vtedy, keď to robili živnostníci zastaranou technikou ešte z čias socializmu. Ani tú už nedokázali prevádzkovať... To má, samozrejme, za následok ďalšie a ďalšie vysychanie a devastáciu lesa. Niektorí to už dávno označujú za sabotáž, niektorí tleskajú a všetci ostatní postupne triezvejú a v duchu si sypú popol na hlavu. Toto sme predsa nechceli!

Vráťme sa ale k sedliackemu rozumu. Každá krajina, ktorá len trocha môže, má snahu udržať si na svojom území pitnú vodu, poľnohospodársku pôdu a les. Prípadne prístup k moru, ak nie je vnútrozemská ako my. Všetko sú to tie najzákladnejšie veci, ktoré na prežitie potrebujeme. A, samozrejme, každý sa snaží na svojich pozemkoch čo najrozumnejšie hospodáriť. Tak, aby bol z pôdy trvalý a čo najväčší úžitok. Aby prinášala úrodu a zisk nielen pre nás, ale aj pre naše deti a vnúčatá. Tak poľnohospodárska pôda ako i tá lesná. Aby to všetko bolo trvalo udržateľné. Tak, ako to aj v týchto desaťročiach stále médiá omieľajú... Poľnohospodárstvo je špecifické, okrem pestovania ovocných stromov trvá proces od zasiaďenia po zber plodín len jeden rok. Čiže takmer každý rok môžeme svoje zámery prehodnocovať a upravovať. Alebo vylepšovať. V lese sa to nedá. Tam je potrebné čakať na úrodu aj sto rokov. Preto je veľmi výhodné zavádzať zmeny nie skoko-vo, ale postupne. Najlepšie počas celého tohto obdobia. Aby sa neprerušila kon-

tinuita a plynulosť procesu. O to viac, keď návratnosť lesnému hospodárstvu prináša naďalej len drevo! Drevo je jediná komodita, ktorou si nielen lesy na svoju prevádzku de facto zarábajú, ale žijú tiež všetkých, ktorí drevo následne zužitkovávajú či spracujú. Žiaden z ekosystémových služieb lesa nie je doteraz ohodnotená a vyplácaná lesnému hospodárstvu ako kompenzácia za akúkoľvek menej ekonomickú zmenu v hospodárení! Nikdy nebola, nie je a pri dnešnej chudobe zrejme ani nebude. Ešte tak súkromným vlastníkom. Zo štátneho!... Čo to znamená? Že lesní hospodári v prvom rade musia hospodáriť tak, aby čo najlacnejšie dopestovali čo najkvalitnejšiu drevnú hmotu. Aby boli konkurencieschopní na trhu! Všetko ostatné je, žiaľ, len nadstavba, ktorú môžu lesníci robiť iba vtedy, keď na to majú. Aj keby neviem ako chceli. Na všetko sú, nanešťastie, v dnešnej dobe potrebné peniaze...

Je veľmi pozoruhodné, ako už skoro dvadsať rokov určité kruhy presadzujú lesné ničnerobenie. Že les netreba obhospodarovať, len chrániť. Dokonca už o tom presvedčili aj časť obyvateľstva. Je to veľmi populistické a lákavé. No dá sa to prirovnáť k tomu, ako keď by chcel niekto povedať poľnohospodárovi, že nemá zasiať či zasadiť. Alebo rybárovi, že nemá pestovať a chytať ryby, živočíchárovi, že nemá chovať dobytok, kuchárovi, že nemá variť... Ničnerobenie je veľmi lákavé a verte, že aj lesníci by dokázali nerobiť nič, ak za to dostanú výplatu!.. Len odkiaľ budeme mať potom drevo? Potraviny... a kto nám navarí?... Je veľmi zvláštne, ako sa dnes „mainstreamové“ médiá, často bez štipky logiky, prikláňajú k názorom tých, ktorí majú plné ústa environmentálnych poučiek. Tých, ktorí v podstate nikdy nič neurobili, len sa priživujú. Prejedajú a rozhadzujú cudzie peniaze. Alebo rozhadzujú pôžičky, za ktoré ručí celá naša spoločnosť. To je dnes najmodernejšie. O čom ale tieto médiá nepíšu, sú napríklad snahy spracovateľov dreva a obchodníkov. Skúste niekomu z nich povedať, že drevo už nebude. Tam prevláda normálny tvrdý obchodný boj. Obrovské tlaky na znižovanie cien dreva od prvospracovateľov, zvyšovanie platieb dodávateľom lesníckych prác za objednané zákazky. Každý sa snaží zarobiť čo najviac. Biznis ako každý iný. Nikoho nič iné nezaujima, žiadne ekosystémové služby, len peniaze. Bohatí chcú byť ešte bohatšími a chudáci chcú jedno-ducho prežiť. Zabezpečiť svoje rodiny,

priniesť domov aspoň akú-takú výplatu. Lesníci sú medzi tými chudákmi. Vo veľkej väčšine. Zvykli si, že sa uznania za svoju ťažkú robotu nikdy nedočkajú... A mládež? Tá sa nikdy nezmení. Vždy sa dobrovoľne nechá vťahovať do „ekologických“ akcií. Čisté to duše, niet im čo vyčítať, bol som tiež mladý a naivný... Aj keď, vtedy to celé fungovalo úplne ináč.

Na jar roku 2020 boli voľby. Vymenila sa vláda, vo vedení lesov sa tiež udiali zmeny. Za ministra pôdohospodárstva sa dostal odborník od lesníckeho fachu a na chvíľu sa mi zazdalo, že pre les na Slovensku začnú lepšie časy. Zrušil nevýhodné zmluvy dodávok dreva, odolal tlaku vyznávačov ničnerobenia, dokonca sa zasadil o zmenu hospodárenia na prírode blízke v celých štátnych lesoch Slovenska. Začiatok veľmi dobrý, tlieškal som v duchu. No hneď som tiež vedel, že tieto kroky zasiahnutí jedinci lesníkom len tak ľahko nedarujú. Že nie je doba na pozitívne zmeny v lesnom hospodárení na Slovensku. Nie je doba na osvietenosť. Ba dokonca ani návrat k obyčajnému sedliackemu rozumu...

Prehupli sme sa do roku 2021 a proces sa naozaj niekde zadrhol. Máme koronakrízu, prázdnu štátnu kasu, na ministra sa spustila vlna kritiky a naša vysnívaná Európska únia nás tlačí do kúta zo všetkých strán. Na poskytnutie ďalších a ďalších pôžičiek dáva veľmi tvrdé podmienky. Niekedy sa doslova zdá, že nám nechce pomôcť, ale uškodiť. Ideme byť, popri vyschnutých a nedotknuteľných lesoch, zelení až za ušami, vyrábať nové autá, počítače, betonovať, asphaltovať, zatepľovať, triediť stále viac a viac sa množiace odpadky... A neďávno sa objavil v médiách dokonca návrh na tretiu vlnu privatizácie. Priniesol ho nejaký inštitút. Privatizáciu všetkého včítane lesov a poľnohospodárskej pôdy, ktorá štátu ešte ostala! Že je to údajne najlepšie riešenie! Tak, a je to tu, blikla mi v hlave kontrolka! Už mi je jasné, prečo to všetko bolo. Prečo prebehla taká masívna kampaň proti lesníkom, prečo sa velebí v médiách toľko nelogickosť od „lesoochranárskych“ zoskupení. A prečo sa to celé na našom ministerstve asi zadrhlo. Už mi to dáva logiku. Vôbec tu nejde o nejakú ekológiu, ale stále a stále len o prachy... Veď uvidíme, ako sa to celé ešte vyvíja. Čo bude v budúcnosti dôležité. Či zachránime toho vlka, medveďa a hlucháňa a či nezabudneme, medzi tými zmätkami, tiež sami seba zachrániť...

Za priateľom

☝ Marián Šturcel
📷 archív rodiny Jozefa Juraška

Prelom kalendárnych rokov je už tradične takmer vždy spätý s bilancovaním končiacoho sa roku a nádejami pre ten nadchádzajúci. Neúprosnosť toku života však priniesla na konci roka 2020 Juraškovcom v Podolínci hlboký žiaľ a smútok. Po dlhšej a ťažkej chorobe odišiel od rodiny a priateľov do pomyselného „lesníckeho“ neba vo veku 79 rokov **Jozef Juraško** (8. septembra 1941 – 30. decembra 2020).

Rodák z horskej obce Tatranská Javorina bol pokračovateľom silného lesníckeho rodu. Rodinné a okolité lesné prírodné prostredie mu predurčili životné poslanie. Po maturite v Kežmarku nasledovalo úspešné absolvovanie Lesníckej fakulty Vysokej školy lesníckej a drevárskej vo Zvolene. Nemal problém so štúdiom, našiel si čas napríklad aj na aktívne pôsobenie vo folklórnom súbore Poľana, kde exceloval najmä tancom „gurala“. Ten bol silným odrazom prostredia, z ktorého Jožo pochádzal. Vernosť rodnému kraju si zachoval počas celého pracovného života. Dlhé roky pôsobil v rôznych funkciách, najprv v Lesnom závode Podolíne, neskôr v Zamagurských lesoch Podolíne. Záver pracovného života strávil ako vedúci Strediska pridruženej drevárskej výroby v Podspádoch, vtedajšej Správy TANAP-u. Bol to výrazný symbol návratu priamo do rodného prostredia.

Jožo bol lesom obklopený od narodenia. Rozumel mu, lesu a rodine venoval celý svoj plodný život. Bol známy svojou odbornosťou, čestnosťou, názorovou zásadovosťou.

V ostatných rokoch neniesol ľahko dôsledky niektorých postojov, ktoré sa prejavovali v ústupe zelených tatranských lesov, ním tak od ranného detstva srdcom vnímaných. So svojimi názormi a postrehmi sa delil s tými, čo načúvať chceli, vrátane tisícov čitateľov časopisu TATRY či iných lesnícky orientovaných médií.

Vodopády Tatier II.

📍 Milan Lucanský

📷 autor, Juraj Majerčák a Milan Valaštiak

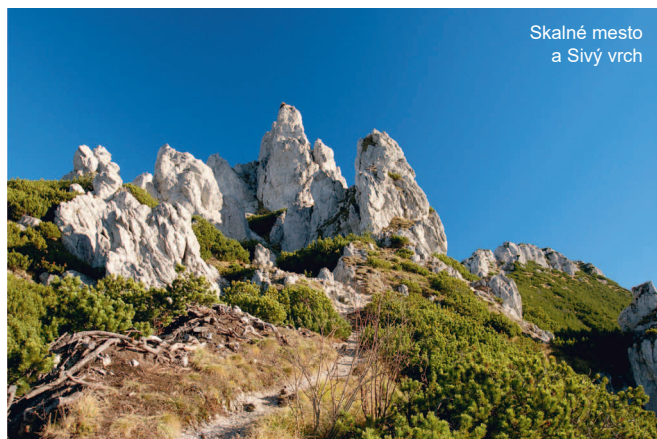
Osamelý krásavec. Aj takto by sa dal nazvať Sivý vrch, ktorý je dominantou rovnomennej samostatnej horskej skupiny v rámci Západných Tatier a zároveň aj najzápadnejšou časťou Tatier.

Sivý vrch – samostatný skalný masív s výškou 1 805 m n. m. – je od západu prvým výrazným bodom na hlavnom hrebeni Tatier. Z geologického hľadiska je skoro celé územie tejto horskej skupiny, na rozdiel od susedných kryštalických Roháčov, budované prevažne z vápencov a dolomitov, s veľkou rozmanitosťou krasových javov a foriem. Turisticky prístupné hrebeňové partie sú obklopené tichými a neprístupnými dolinami so zachovalými pralesovými lesnými spoločenstvami s najväčším výskytom vzácného tisu obyčajného (*Taxus baccata*) na území Tatranského národného parku. Divoké a do úbočí hôr hlboko vrezané krasové doliny, na mnohých miestach lemované skalnými stenami, majú v určitých úsekoch charakter tiesňav a kaňonov. Tajomnú atmosféru týchto končín oživuje okrem pestrého sveta živočíšnej ríše aj šum horských bystrín a vodopádov.

Pod severnými zrázmi Sivého vrchu, v pomerne malej, asi dva a pol kilometra dlhej Suchej doline, ktorá je východnou vetvou Sivej doliny, sa nachádzajú okrem menších kaskád aj dva väčšie vodopády. Prvý, nižšie položený, trojstupňový Vodopád na Suchom potoku* leží vo výške 1 190 m n. m. a je vysoký jedenásť metrov, druhý Vodopád pod Sivým vrchom* s výškou asi štrnásť metrov sa nachádza vo výške 1 360 m n. m.

Turisticky obľúbený vyhladkový Sivý vrch a jeho západný skalnatý hrebeň, nesúci názov Radové skaly, je pozoruhodný z viacerých hľadísk. Zvlášť atraktívny je tunajší vysokohorský kras s členitým labyrintom skalných útvarov, tvoriacim skalné mesto s množstvom veží a vežičiek, brál, jaskýň a priepastí. Najznámejšia je Priepasť v Sivom vrchu, má hĺbku až 93 metrov. Pre obdivovateľov vysokohorskej flóry je táto lokalita najmä na prelome jari a leta botanickým rajom. Veľká druhová rozmanitosť so širokou škálou farieb je zárukou skutočnej pastvy pre oči.

Z južnej strany tohto masívu sa, podobne ako zo severnej, nachádza rovnomenná Suchá dolina. Táto je však na rozdiel od svojej susednej menovkyne dlhšia, no najmä rozľahlejšia. Má dĺžku

Skalné mesto a Sivý vrch

približne sedem kilometrov a preteká ňou Suchý potok, napájaný množstvom prítokov z viacerých bočných dolín. Najvýdatnejším je potok Huňová, tečúci z rovnomennej doliny, kde sa nachádza v ťažko prístupnom teréne vo výške 1 150 m n. m. najvyšší vodopád tejto časti Tatier – Vodopád pod Rizňami*. Je vysoký dvadsať až dvadsaťpäť metrov.

Ďalšou tunajšou zaujímavosťou je Medvedia jaskyňa v masíve Opálenie (1 274 m n. m.). Leží južne od Huňovej doliny a je významným náleziskom kostí jaskynného medveda, no najmä unikátnym nálezom kostry jaskynného leva. Unikátnym preto, lebo ide o najvyššie položený a hlavne najúplnejší kostrový nález jaskynného leva v Európe. Jeho vek sa odhaduje na 44 000 rokov.

Na záver nášho putovania za vodopádmi v tejto časti Tatier navštívime ešte ústie doliny Starej vody, ležiacej na južnom úbočí Babiek (1 566 m n. m.), ktoré sú obľúbeným vyhladkovým vrchom ukončujúcim južný hrebeň vybiehajúci zo Sivého vrchu. Vo výške 840 m n. m. sa nachádza osem metrov vysoký Bobrovecký (Poľovník, Poľovnícky) vodopád. Je ľahko prístupný a leží v blízkosti cyklotrasy medzi obcami Liptovské Matiašovce a Jalovec, ktorá je už na prahu Liptovských Tatier, kam povedú naše kroky v ďalšej časti nášho seriálu o vodopádoch Tatier. ◀

Pozn. autora: Keďže väčšina z vodopádov, ktoré vám na stránkach časopisu TATRY postupne predstavíme, nebola doteraz podrobnejšie prebádaná a mnohé z nich nemajú ani len mená, pre ľahšiu orientáciu v ich evidencii a takisto aj v teréne si občas pomôžeme vlastnými pracovnými názvami. Tie sú v texte označené hviezdikou (*).

Vodopád pod Rizňami*

Vodopád pod Sivým vrchom*

Vodopád na Suchom potoku*

Prestrelka medzi enviro a agrozortom, ktoré si vlni na jeseň skočili do vlasov kvôli kvótam na odstrel vlka, pokračovala aj v novom roku. Ministerstvo životného prostredia napokon dosiahlo svoje, šelmu zaradilo medzi celoročne chránené živočíchy, čo v praxi znamená, že jej lov je už trestným činom.

 Martina Petránová
 Peter Líška

Hoci envirorezort ešte koncom minulého roka avizoval, že nová vyhláška, ktorá preradí vlka medzi celoročne chránené živočíchy, bude platiť najneskôr od januára 2021, nestalo sa tak. Dôvodom mali byť obštrukcie zo strany ministerstva pôdohospodárstva, ktoré vraj blokovalo rokovanie o vyhláške. Tú podľa zákona môže síce ministerstvo vydať aj bez odstránenia výhrad iných rezortov, no najprv sa musí o nej rokovať. Agrozort sa však žiadne-

Docielili svoje.

Vlk je už celoročne chránený

ho z decembrových stretnutí nezúčastnil, obaja ministri spolu debatovali až v prvej polovici januára. „Po sedemhodinovej diskusii agrozort svoj rozpor ohľadom lovu vlka dravého na Slovensku stiahol,“ informovala o rozhodnutí ministerstva

pôdohospodárstva a rozvoja vidieka jeho hovorkyňa Anežka Šrojta Hrdá. Po tomto kroku tak už nič nebránilo tomu, aby bol vlk zaradený medzi celoročne chránené živočíchy, čím sa skončilo aj každoročné vydávanie kvót na jeho odlov.

Víťazstvo dobrej veci

Tento krok označil minister životného prostredia Ján Budaj za víťazstvo dobrej veci. „Chránené zvieratá, ktorú tu máme, netreba robiť obeťou nejakých zberačov trofejí. Stratili sme, žiaľ, mesiac,“ okomentoval konečné rozhodnutie šéf envirorezortu aj s dovetkom, že veľa chránených šeliem bolo medzitým zabitých. Svojho stranického kolegu Jána Mičovského, ktorého z rokovaní odstavila hospitalizácia, zároveň vyzval, aby ukončil zabíjanie vlka ešte pred 15. januárom, kedy sa mal oficiálne skončiť jeho lov. To sa však nestalo. Od 1. novembra 2020 poľovníci na Slovensku zastreli celkovo 39 vlkov, čo je o jedenásť menej, ako im dovoľovala kvóta stanovená agrozortom pre túto sezónu.

Reálne ich bolo viac

V porovnaní s minulou poľovníckou sezónou bol lov vlka dovolený v men-

Hrali mŕtvych pred ambasádou

Ešte vlni v decembri protestovala proti odstrelu vlkov na Slovensku pred našim veľvyslanectvom vo Varšave skupinka Poliakov. Aktivisti s maskami vlkov si políhali na červený koberec po tom, ako ich muž prezlečený za poľovníka jedného za druhým akože postrieľal. Podľa nich by ochrana druhov prioritných pre Európsku úniu nemala vyzeráť tak, že v jednej krajine bude vlk chránený a v druhej nie. O proteste informoval poľský portál ochranárov veľkých predátorov s titulkom „Slovensko, nestrieľaj do nás!“ a zmienka o ňom sa objavila aj na medzinárodnom ochranárskom webe carnivores.eu. Ten zároveň upozornil na to, že na Slovensku sa lovia vlky i v prihraničnom pásme s Poľskom, a teda o život prichádzajú tiež zvieratá, ktoré pravdepodobne migrujú medzi krajinami. Svoj nesúhlas s odstrelom vlkov na Slovensku vyjadrili Poliáci aj petíciou.

šom počte okresov, podľa údajov na stránke Slovenskej poľovníckej komory dosahovala výmera územia, na ktorom mohli poľovníci regulovať stavy tejto šelmy necelých 33% rozlohy Slovenska. Navyše 7. januára 2021 vydal Okresný úrad Prešov stopku pre všetky poľovné revíry v poľovných oblastiach vo svojej územnej pôsobnosti, keďže v tom čase bolo v jeho rajóne ulovených už dvadsať jedincov. Okrem spomínaných 39 odlovených vlkov poľovníci zaregistrovali v tomto období aj osem úhynov. Ochránari však upozorňujú, že toto číslo ani zďaleka neodráža počty, o ktoré sa reálne znížil stav populácie vlka na Slovensku. „Vlci, ktorí uhynú počas roka, najčastejšie po kolízii s dopravným prostriedkom, sa do plánu lovu, paradoxne, na rozdiel od inej poľovnej zveri, nezapočítavajú. Táto skutočnosť sa pri stanovovaní odstrelových kvót nikdy nezohľadňovala,“ pripomenula na svojej internetovej stránke Správa TANAP-u, ktorá aj takto priebežne informovala o počte ulovených vlkov vo svojom kompetenčnom území, ktoré nezahŕňa iba vlastné územie Tatranského národného parku, kde už roky platí celoročný zákaz lovu vlka. Podľa jej štatistík bolo pod Tatrami počas poľovníckej sezóny 2020/21 zastrelených sedem vlkov a ďalšie dva jedince skončili pod kolesami auta a vlaku.

Katastrofa pre slovenské ovčiarstvo

Hoci vášnivým debatám, ktoré každý rok sprevádzali diskusiu o stanovovaní kvóty na odlov vlka, nateraz odzvonilo, nie všetci sú z jeho zaradenia medzi celoročne chránené druhy živočíchov nadšení. Aj keď envirorezort vyhlásil, že ešte vlni v decembri dosiahol dohodu so Zväzom chovateľov oviec a kôz, jeho členovia stále neskrývajú obavy z toho, že neregulované počty vlkov budú pre slovenské ovčiarstvo katastrofou. Envirorezort im však prisľúbil, že sa okrem iného zjednoduší aj postup pri uplatňovaní náhrady škôd spôsobených vlkami, chovateľom chce pomôcť aj s nákladmi na preventívne opatrenia. O tom, či pôjde len o prázdne sľuby alebo skutočnú pomoc, chovateľov zrejme presvedčia až konkrétne kroky, s ktorými vyrukuje envirorezort. ◀

Pastier vlkov

– alebo „ako som vlkou pásou“

 Peter Nadžady

Na sklonku starého roka, deň pred Silvestrom, som sa na konci ochrannej služby proti škodám spôsobených zverou na poľnohospodárskych plochách vybral do lokality Výhony nad Novou Lesnou. Bolo niečo pred siedmou hodinou ráno. Od horného konca dediny som si vyšliapal na lúku a pri vrbovej „čube“ som zamieril ďalekohľad na rozsiahle pláne smerom na juhovýchod. Hoci bol december, snehu nikde.

Pri páse borovicového lesíka vrastajúceho do lúky pri „betónových môtstkoch“ sa popásali tri kusy holej. Smerovali k Pošu. A keďže boli dosť ďaleko a ja som mal dobrý vietor, rozhodol som sa ísť k nim bližšie. Najprv na hranu lesa, k briezokam, a potom jeho okrajom dole. Ledva som došiel k lesu a na horizonte, asi sedemdesiat metrov od prvých laní, sa ukázala vodiaca jelenica a za ňou celá črieda asi dvadsiaticich jeleníc. Okrem nich som zaregistroval aj štyroch špicákov. Vybrali sa smerom ku mne, teraz už len čakať. Zrazu sa tri jelenice otočili a rozbehli sa od okraja lesa späť na lúky. Zastali až pri čriede na horizonte. Udialo sa to veľmi rýchlo, akoby sa niečoho zľakli. V duchu som sa sám seba pýtal: Žeby ma prezradil opačný vietor? Presúval som sa hlučnejšie? Aj napriek tomu, že som sa kryl, zbadali ma?

Vzápätí sa celá črieda ozlomkrky rozbehla na západ, k dedine. Za horizontom som ich stratil z dohľadu, a tak som sa aj ja pobral tým smerom. Po pár desiatkach metrov som zaregistroval pohyb na miestach, odkiaľ odbehli tri jelenice. A tam bežiaci pes, nie pes, ale vlk! Za ním druhý, tretí a pred nimi niečo tmavšie a väčšie. Štvrtý! Väčší a oveľa tmavší ako ostatné... Už mi bolo jasné, čoho sa jelenice naľakali!

Z nového miesta som dobre videl postupujúcich vlkov a čriedu jeleníc unikajúcu smerom k dedine. Jelenice odrazu prudko odbočili a pokračovali na Mlynicu. Vlci osameli. Delilo ma od nich približne stopäťdesiat, dvesto metrov. Stáli sme tam za bieleho dňa asi pol či trištvrte hodiny. Pomaly sa rozliezali a polihovali na suchej tráve. Pripadal som si ako ten pastier oviec pri Velkom Slavkove, okolo ktorého som každý deň chodil. Len s tým rozdielom, že on pásol ovce a ja – opretý o svoju palicu – vlky...

V jednej chvíli som si uvedomil, že si ma na otvorenej pláni asi všimli, lebo odrazu sa oproti mne začala posúvať štvorčlenná rojnica. „Asi som sa zbláznil,“ zapochyboval som o svojom úsudku v duchu. Vietor podúval od nich, nemohli ma cítiť. Keď boli odo mňa asi na sto, až stodvadsať metrov (bol som to potom prekrokovať), zamával som svojou poľovníckou palicou, ktorú nosím so sebou už dvanásť rokov. Keď som zakričal, zarazili sa, rýchlo sa dali dokopy a v miernych rozostupoch zatiahli bokom odo mňa medzi prvé stromy v Poši, nejakých sto metrov nad betónovými môtstkami.

„Tak a už je po divadle,“ pomyslel som si a pohrúžený do svojich myšlienok a do toho, čo som videl, pobral som sa k boroviciam pri dedine. Z úvah ma vyrušil pohyb. Bol som asi šesťdesiat metrov pod vrbovou „čubou“ a predo mnou sa objavilo v pokluse čosi šede a veľké. Od osík, ktoré vyrástli hneď pri poslednej záhrade, sa oproti mne rútil vlk... Keď ma zbadal, v behu, ktorý sa podobal na galop koňa, a s hlavou otočenou na mňa, so zrakom upretým do mojich očí, prebehol medzi mnou a „čubou“ smerom k Pošu. Oči sa nám stretli na asi päť sekúnd a ja som nevedel vyhodnotiť jeho tmavý, hlboký pohľad. Je to strach, zachmúrenosť či skôr hnev? Bol to alfa samec a vodca svorky, ktorého predtým ostatní členovia čakali na najvyššom mieste lúky. Nie až taký tmavý ako jeho družka, ale oveľa väčší. To kvôli nemu črieda jeleníc zmeravela a zmenila smer úteku dole pod dedinu.

Cestou k autu som si spomenul na zábery z mobilu vodičky z tejto lokality, na ktorých vlk žral jelenča a vôbec nič si nerobil z toho, že vozidlo zastalo tak blízko pri ňom a niekto ho natáča. Táto svorka nie že stratila plachosť, ona ju asi nikdy ani nemala. Po osamostatnení sa jej ušlo toto miesto, a tak loví úplne blízko ľudí. Na mňa reagovala až na základe mojej vizuálnej a zvukovej signalizácie. V tomto prípade platí, že zvedavosť či skôr neohrozenosť prekonáva opatrnosť a plachosť, teda charakteristické znaky vlčích svoriek v ich prirodzenom prírodnom prostredí. Úniková vzdialenosť alfa samca bola len nejakých štyridsať metrov odo mňa a napriek tomu, že v momente, keď ma zbadal, mohol odbočiť iným smerom, pokračoval oblúkom po určitej korekcii tým svojím. Ja som mu zjavne vôbec nevedal.

Čo dodať na záver? Keďže jelenia zver začína čoraz viac nachádzať útočisko medzi domami v tatranských osadách, onedlho sa asi dočkáme „divadla smrti“ aj priamo v Tatranskej Lomnici, Smokovcoch či v niektorej z podtatranských obcí... ◀

Čo priniesol monitoring svištích kolónií?

Spolupráca Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši a Výskumnej stanice a Múzea TANAP-u v Tatranskej Lomnici už priniesla prvé výsledky z výskumu svištích kolónií v troch dolinách Tatranského národného parku.

 Alena Lenková a Gabriela Chovancová archív VSaM a OPaJ

Svišť vrchovský tatranský (*Marmota marmota latirostris*) patrí na Slovensku medzi chránené a ohrozené druhy. Nehovoriac o tom, že spolu s kamzíkom je symbolom a neoddeliteľnou súčasťou prírody Tatier. Výskum bol zameraný na zopakovanie a porovnanie mapovania svištích kolónií na území od Furkotskej až po Mengusovskú dolinu. Nadviazal na mapovanie, ktoré sa uskutočnilo v roku 2002 v modelových kolóniách v rámci diplomovej práce Inventarizácia svišťa vrchovského tatranského vo vybraných lokalitách TANAP-u (Firtová A; 2002).

Svištie kolónie boli mapované neinvazívnymi pozorovacími metódami. Ich lokalizácia sa uskutočnila pomocou ďalekohľadu a na základe zvukov, ktoré svište vydávajú. Svištie nory, vyhlídkové miesta, kde svište oddychujú a pozorujú okolie, rastlinné spoločenstvá, porasty kosodreviny a suťoviská boli zamerané pomocou

GPS zariadenia. Získané údaje sa postupne spracúvajú a zaznamenávajú sa zmeny v jednotlivých kolóniách, ktoré nastali s odstupom takmer dvoch desaťročí. Zistené výsledky sú porovnávané s výsledkami z roku 2002 a ďalšími dostupnými údajmi z tejto oblasti. Počas výskumu sa sledujú aj rôzne vplyvy na populáciu svišťa. Okrem svištích predátorov sa naša pozornosť zamerala aj na nevhodné ľudské vplyvy či vývoj a zmeny vo vegetácii, teda sukcesiu.

V rokoch 2019 a 2020 bola zmapovaná Národná prírodná rezervácia (NPR) Furkotská dolina, konkrétne oblasť medzi Sedielkovou kopou a Sedielkovým priechodom, medzi Predným Soliskom a Štrbským Soliskom, pod Nižným Wahlenbergovým plesom a v okolí Nižného Wahlenbergového plesa. Porovnaním získaných výsledkov s výsledkami diplomovej práce z roku 2002 sa potvrdila prítomnosť

jednej kolónie. Aktuálne výsledky boli porovnané aj s dostupnými údajmi z minulosti, ktoré sa v podstate zhodujú s údajmi zoológov, ktorí sa venovali danej problematike (viď tabuľka). V tomto roku a v tých nasledujúcich sa chystá monitoring okolia Vyšného Wahlenbergového plesa a výskum by sa mal presunúť do NPR Mlynická a NPR Mengusovská dolina. Pozornosť sa sústreďí tiež na faktory, ktoré ohrozujú svišta.

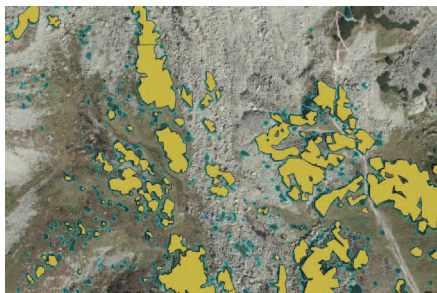
Počas doterajšieho výskumu v NPR Furkotská dolina bola v monitorovaných lokalitách zaznamenaná prítomnosť predátorov ako orol skalný (*Aquila chrysaetos*), sokol myšiar (*Falco tinnunculus*), krkavec čierny (*Corvus corax*), liška hrdzavá (*Vulpes vulpes*) a medveď hnedý (*Ursus arctos*). Dokonca bol pozorovaný priamy útok orla skalného na svišta v oblasti medzi Predným a Štrbským Soliskom a nálet dvoch krkavcov pod Nižným Wahlenbergovým plesom. Z ľudských činností zoológovia zaregistrovali prelety malých motorových lietadiel, rogala, vrtuľníka a paraglajdistov. Občas sa stalo, že v okolí turistických chodníkov sa na voľno pohybovali psy. Ich prítomnosť bola vždy sprevádzaná výrazným písaním svišťa, a to po celú dobu prítomnosti psov v doline. Počas výskumu bol viackrát pozorovaný i pohyb turistov mimo značených chodníkov, často v oblasti Sedielkového priechodu. Neznačená trasa vedie priamo

cez kolóniu svištvov a v tejto súvislosti treba poznamenať, že niektorí turisti nerešpektujú zákon a neberú ohľad na tieto citlivé druhy, na akékoľvek upozornenia dokonca reagujú prekvapivým spôsobom.

V rámci sledovania vývoja a zmien rastlinných spoločenstiev (sukcesie) v skúmaných lokalitách bola zistená prítomnosť lesných drevín, či už to bol smrekovec opadavý (*Larix decidua*) alebo smrek obyčajný (*Picea abies*) priamo v kolónii svišťa medzi Sedielkovou kopou a Sedielkovým priechodom, ale aj v oblasti medzi Predným a Štrbským Soliskom. Najvyššie bol zatiaľ zaznamenaný smrekovec opadavý v nadmorskej výške 1 974 m n. m. pod Sedielkovou kopou. V tej istej oblasti sa vyskytovala i kyprina úzkolistá (*Chamerion angustifolium*), a to v nadmorskej výške 1 960 m. n. m. Na základe týchto zistení výskumníci konštatovali, že v roku 2002 tieto druhy neboli v daných lokalitách tak početne zastúpené. Okrem týchto drevín v doline zaznamenali aj trend masívneho rozširovania kosodreviny na úkor potravných biotopov svištvov (miest, kde získavajú potravu) a ich prirodzených lokalít výskytu. Túto skutočnosť spracovali aj v grafickom programe (ArcGIS 3,2). Keďže tieto zistenia môžu mať vplyv na populáciu svišťa, je potrebné i naďalej sledovať trend vývoja a zmien rastlinných spoločenstiev, ako i kosodreviny a podrobnejšie sa zaoberať danou problematikou. Tieto výsledky potom môžu v budúcnosti napomôcť k nastaveniu vhodného manažmentu pre údržbu, ochranu a obnovu biotopu svišťa a k samotnej druhej ochrane tohto vzácného tatranského endemitu a reliktu.

Biotop svišťa vo Furkotskej doline a rozrastajúca sa kosodrevina

- ◀ Rozširovanie kosodreviny v oblasti medzi Sedielkovou kopou a Sedielkovým priechodom (žltá farba rok 2003 a tyrkysová farba rok 2020); Zdroj: Letecké snímky NLC Zvolen, spracované v programe ArcGIS
- ▲ Zmapované oblasti – kolónie vo Furkotskej doline. Zdroj: Google Earth Pro ©
- ◀ Zmladenie smreka obyčajného

Zdatný smrekovec opadavý vo výške 1 851 m n. m.

Zimná nora

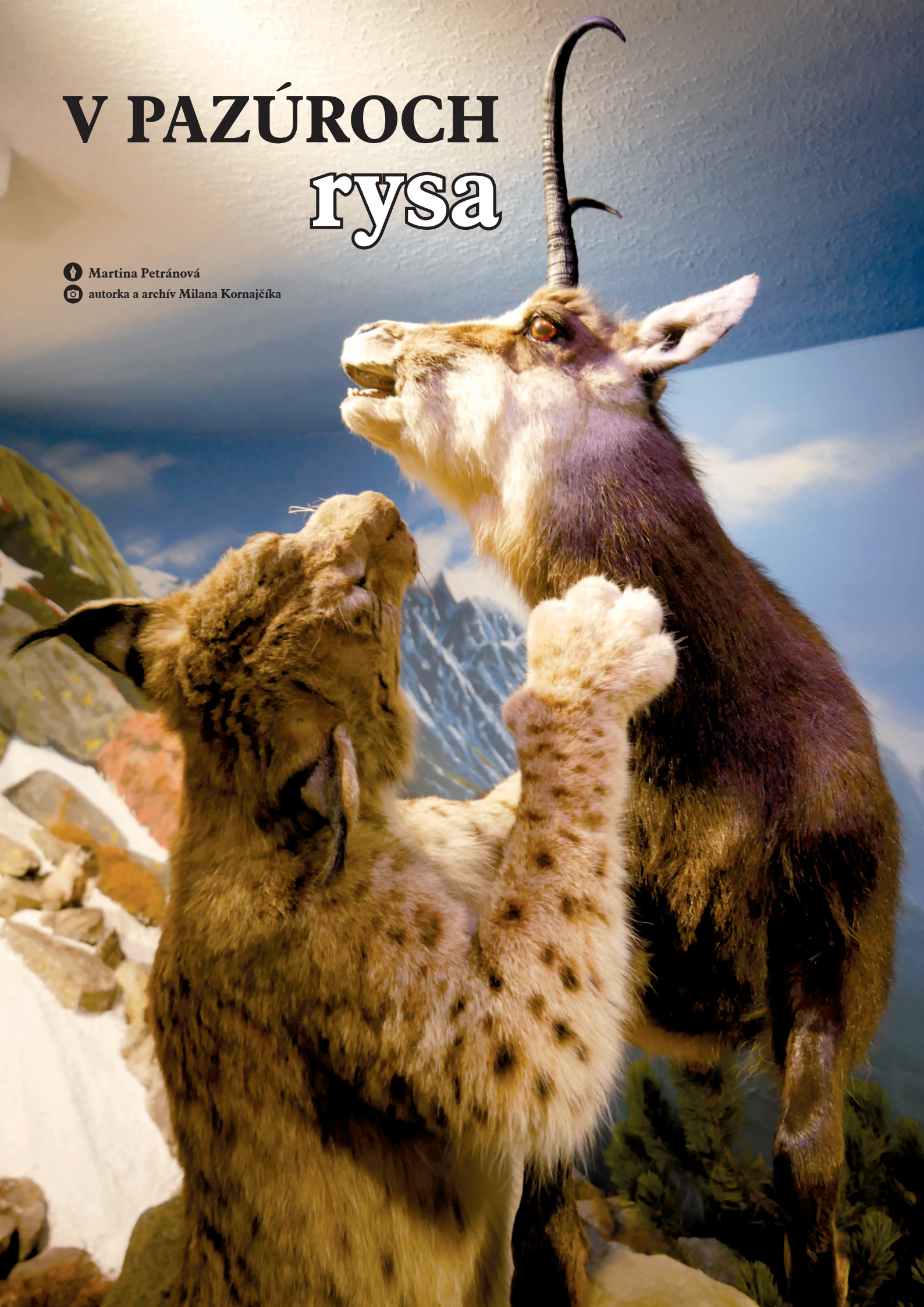
Tab.: Počet kolónií vo Furkotskej doline

Lokalita	Blahout M., 1971	Chovancová B., 1987	Firtová A., 2002	Správa TANAP-u, 2011 (jarné mapovanie)	Lenková A., Chovancová G., 2020/2021
Furkotská dolina	2	3	1	1	3 – 4

V PAZÚROCH rysa

📍 Martina Petránová

📷 autorka a archív Milana Kornajčka

Pandémia koronavírusu síce vyradila z prevádzky aj Múzeum TANAP-u v Tatranskej Lomnici, no múzejníci obdobie bez návštevníkov využili na výmenu okien i každoročnú modernizáciu expozícií.

Úplne novú podobu dostala dioráma alpského stupňa, ktorú oživila simulácia útoku rýsa na kamzicu s malbou Mengusovskej doliny v pozadí. „K takejto situácii dochádza v prírode pomerne často, sám som mal na stole viacero kamzíkov, ktoré uhynuli po útoku rýsa, a tak sme si povedali, že by sme niečo takéto mohli skúsiť nasimulovať,“ vraví Milan Kornajčík, preparátor Výskumnej stanice a Múzea TANAP-u v Tatranskej Lomnici. Do karát výskumníkom a múzejníkom zahrála skutočnosť, že v rovnaký rok zahynula v Tatrách kamzica aj rys. Zatiaľ čo zhruba trinásťročná samica prišla o život vo Veľkej doline pravdepodobne v dôsledku vyčerpania, približne sedemročného rýsa ostrovida zrazilo auto v oblasti Čiernej vody neďaleko Kežmarských Žlabov.

Na výrobe nových dermoplastických preparátov spolupracoval Kornajčík aj so svojím poľským kolegom Krzysztofom Gąsienicom Makowskim a jeho asistentom. „Keďže nejde o bežný model, mali sme čo robiť, aby sme to upravili do tejto podoby. Najnáročnejšie bolo vytočiť

a prispôbiť modely tak, aby všetko sedelo a aby sme u oboch dosiahli aj autentický výraz. Obzvlášť sme si dali záležť na prehnutí tiel, pomohli sme si tiež fotografiami či videami z internetu, ktoré zachytávali útoky mačkovitých šeliem na zver, keďže zábery v kombinácii kamzíka a rýsa nie sú bežné. Boli to však hodiny rezania a lepenia, kým sme to dali celé dokopy,“ spomína na mesiac práce s modelmi preparátor Štátnych lesov TANAP-u. Svoj výtvor sa chystali predstaviť aj na celosvetovej výstave, no plány im zmarila korona.

Nová podoba diorámy je výsledkom spoločnej práce viacerých umelcov. O umelecké spracovanie jej kompozície a realizácie biotopu sa postaral Michal Červeň, maľba je dielom Tomáša Zárubu a garantom prác bol umelecký reštaurátor Tibor Kováč.

Hneď vedľa diorámy, v ktorej je zachytený útok rýsa na kamzicu, sa nachádzajú i lebky oboch zvierat. Vystaviť v expozícii sa ich múzejníci rozhodli aj preto, že v rámci hodnotenia trofejí získali zlaté

medaily, takže ide skutočne o pozoruhodné kúsky.

To však nie sú jediné novinky. „Nezabudli sme ani na tých, ktorých zaujíma ríša rastlín. Trojrozmerné exponáty sme tentokrát doplnili aj o exponáty zaliate v polyesterovej živici. Návštevníci si v takejto podobe budú môcť obzrieť napríklad plesnivec alpský, klinček ľadovcový, horec Clusiov i horec jarný či niekoľko druhov lomikameňov rastúcich na skalných stenách,“ konkretizuje botanička Zuzana Homolová, ktorá je zároveň aj vedúcou Výskumnej stanice a Múzea TANAP-u.

Priestory expozície tak ako každý rok prešli aj dezinfekciou, fumigáciou a plynovaním. O opätovnom otvorení múzea rozhodne COVID automat, avšak až do odvolania budú musieť návštevníci počítať s opatreniami, ktoré si vynútila pandémia koronavírusu. Už pri vchode im teplotu zmerajú termokamery, vstup bude dovolený len s rúskom a povinná ostane i dezinfekcia rúk. Počet návštevníkov by mal byť regulovaný a pri prehliadke expozícií treba pamätať tiež na rozostupy. ◀

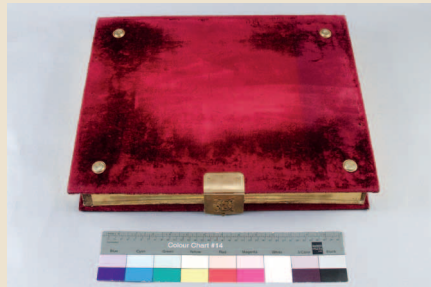
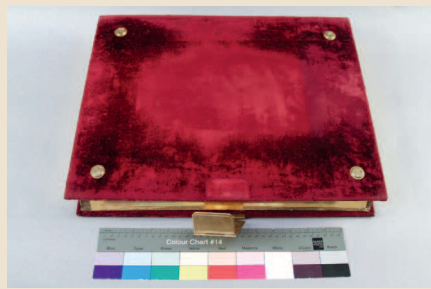
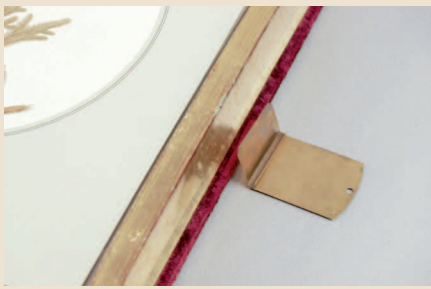

Herbáre v novom šate

Novú podobu dostalo aj jedno z piatich centúrií diela Magyarország gombái od maďarského botanika Linharta Györgya.

Herbár, ktorý Aurel W. Scherfel venoval botanikovi Carlovi Kalchbrennerovi pri príležitosti jeho päťdesiatych narodenín.

Scherfelov Herbarium Carpaticum

Pri návšteve múzea len málokomu napadne, aký široký rozsah činností a trpezlivej práce sa ukrýva za výsledným dojmom, ktorý si návštevníci expozícií odnášajú. Je etickou povinnosťou každého zamestnanca múzea prispievať k riadnej starostlivosti o zbierkové predmety za účelom ich zachovania pre budúce generácie.

👤 Zuzana Homolová

📷 Martin Petrínek

Podstatnou a neodmysliteľnou časťou botanického zbierkového fondu Múzea TANAP-u v Tatranskej Lomnici sú položky desiatky rokov staré, ktoré boli zaradené medzi recentné zbery, datované od vzniku herbára, či iné ucelené zbierky staršieho pôvodu, ktoré boli evidované samostatne. Poznanie a úcta k práci našich predchodcov nás motivovali k zvýšeniu pozornosti a skvalitneniu ochrany vybraných historických herbárov.

Znalec z oblasti konzervovania a reštaurovania zhodnotil celkový fyzický stav týchto predmetov ako relatívne zachovalý s tým, že ich komplexné reštaurovanie a konzervovanie je iba čiastočne potrebné, nie však nevyhnutné. „Kazy“ na preskúmaných herbároch boli hlavne mechanického charakteru, pričom samotné herbárové položky neboli poškodené. Pre konzervovanie sme nakoniec vybrali tri herbáre – jedno z piatich centúrií diela *Magyarország gombái* od maďarského botanika Linharta Györgya, ktoré vyšli postupne v rokoch 1882 až 1887 v Magyaróvári, a dva herbáre od spiškosobotského rodáka Aurela W. Scherfela *Herbarium Carpaticum*, medzi nimi aj azda najkrajší ozdobný herbár, ktorý Scherfel venoval priateľovi, botanikovi Carlovi Kalchbrennerovi pri príležitosti jeho päťdesiatych narodenín. Vzácne herbáre tak absolvovali procedúry, ktoré opäť na dlhý čas predĺžia ich životnosť.

Vedecká hodnota reštaurovaných herbárov je nepopierateľná, no oveľa väčšia je ich historická hodnota. ◀

Agnes Gertrud Scholtz patrila v prvej polovici minulého storočia k popredným predstaviteľkám spišského kultúrneho a športového života. V literárnej tvorbe jej význam výrazne presiahol hranice rodného Spiša.

👤 **Andrej Janovský**

📷 **archív autora a Mikuláša Argalácsa**

Narodila sa 30. januára 1899 v Matejovciach pri Poprade. Jej otec, Carl Albert Scholtz, bol jedným zo spolujemajiteľov slávnej matejovskej továrne. O Gertrúdinom detstve a mladosti vieme toho veľmi málo. S istotou však môžeme predpokladať, že sa jej dostalo vzdelania i výchovy na vysokej úrovni. Bola jazykovo kvalitne vybavená, veď okrem nemčiny ovládala aj maďarčinu a francúzštinu. Už v mladosti veľmi dobre recitovala, o čom svedčí aj jej vystúpenie v roku 1917 na dobročinnom podujatí v Kežmarku. Ako dvadsaťročná

Agnes Gertrud Scholtz

– horolezkyňa, poetka, divadelníčka

sa 20. apríla 1919 sa v Matejovciach vydala za Ing. Eugena Kallivodu z Budapešti. Toto manželstvo trvalo do 25. mája 1928, kedy jej manžel zomrel v Budapešti po ťažkej chorobe. Tam je aj pochovaný. Niekoľko rokov žila sama. Neskôr sa zoznámila s Andrejom Heimom z Veľkej. Ich partnerský vzťah korunovalo manželstvo, ktoré uzavreli 21. júna 1941 v Spišskej Sobote. Toto manželstvo napriek vekovému rozdielu (Andrej bol od Gertrúdy o dvanásť rokov mladší) bolo harmonické, oboch partnerov spájala láska k Vysokým Tatram a ďalšie spoločné záujmy. V roku 1944, pred blížiacim sa frontom, sa manželka Heimovci usadili v Trenčianskych Tepliciach, neskôr odtiaľ cez zelenú hranicu prešli do Maďarska a žili v Budapešti. Gertrúda sa venovala súkromnému vyučovaniu nemeckého a francúzskeho jazyka, Andrej sa zamestnal vo firme Úvert, ktorá vo veľkom obchodovala so sklom a porcelánom. Bol vedúcim jedného z jej oddelení a často prichádzal do vtedajšieho Československa a Nemeckej demokratickej republiky na

obchodné rokovania i na výstavy skla a porcelánu. Z rozprávania jeho synovca Jánosa Hódyho z Budapešti vieme, že neskôr, keď už mali osobné auto, prichádzali manželka na Slovensko. Gertrúda sa cestou zastavila v Revúcej, kde žil jej známy, revúcky notár Braun, no nechcela prísť ani do Matejoviec ani do Tatier. Zrejme mala psychické zábrany, veď určite vedela, že pri prechode frontu prišla o všetko, čo v Matejovciach zanechala, či už to bol jej literárny archív, knižnica, fotodokumentácia, súbory plagátov z divadelných vystúpení, alebo ďalšie osobné veci. Manžel Andrej aj so svojim synovcom prichádzali najmä do Veľkej, kde sa postarali o rodinné hroby a navštevovali ešte žijúcich príbuzných.

Gertrúda Heimová zomrela v Budapešti 30. marca 1985, jej manžel skončil 18. júla 1997. Ich urny boli uložené v kolumbáriu, odkiaľ ich rodina vyzdvihla a v roku 2008 pozostali rozptýlili popol oboch manželov vo Veľkej Studenej doline, čím splnili ich pranie vrátiť sa po smrti do milovaných Vysokých Tatier.

Gertrúda a Tatry

Gertrúdiine pôsobenie na Spiši môžeme rozdeliť do troch oblastí. Tá prvá je spojená s Vysokými Tatrami. V roku 1918 začala s horolezectvom. V čísle 1 – 3 časopisu *Turistik, Alpinismus, Wintersport*, ktoré vyšlo v októbri 1925, sa čitatelia mohli v stati Horolezecké jubileá dozvedieť aj tieto informácie: „Našou druhou jubilantkou je naša najlepšia tatranská horolezkyňa, pani Gertrúda Kallivodová, rodená Scholtzová, z Matejoviec. Horolezkyňa sa od roku 1918 dopracovala húževnatým a vytrvalým cvičením k obratnosti, zručnosti a samostatnosti. Pozná všetky časti našich Tatier a je oceňovaná ako spoľahlivý partner. 20. septembra vystúpila na svoj stý tatranský štít – na Žabieho koňa. Výstup sa uskutočnil južnou stenou priamo k vrcholu novou cestou. Spolulezcami boli známi popradskí bratia – Gustáv Alexander a Johann Luczyovci. A hoci Gertrúda zo skromnosti to odmietla uverejniť v tlači, môžeme, my, členovia Karpatského spolku, tento úspech oceniť a osláviť. Jubilantke želáme Tatram zdar!“

Takýchto výstupov aj s ich opakovaniami bolo v roku 1925 stotridsať. Na tú dobu ojedinelý a unikátny výkon Gertrúdy Kallivodovej vyvolal zaslúžený obdiv vo vtedajšom tatranskom horolezeckom svete. Získala si dôveru popredných horolezcov ako spoľahlivá a zdatná partnerka pri výstupoch na tatranské štíty. Stala sa najlepšou tatranskou horolezkyňou 20. rokov 20. storočia. Dňa 12. októbra 1925 uskutočnila prvovýstup na Kvetnicovú vežu hranou východnej steny z Velickej doliny. Spolulezcami boli prof. Július Andor Hefty a Dezider Reichart jr. Okrem prof. Heftyho a Dr. Reicharta patrili k jej horolezeckým partnerom aj prof. Alfréd Grosz, už spomínaní bratia Luczyovci či Dr. Klára Henschová. V horolezeckej literatúre nájdeme aj prvovýstup Soliskovou lávkou z 23. júna 1926, ktorý uskutočnila s prof. Groszom a Klárou Henschovou. To svedčí o tom, že Gertrúda pokračovala vo svojich horolezeckých aktivitách aj po roku 1925.

V prílohe *Karpathen-Postu Die Hohe Tatra* z roku 1933 (III. roč., č. 19, str. 5) sa dozvedáme, že 29. júna 1933, na deň Petra a Pavla, vystúpili naše horolezkyne a lyžiarky Karpatského spolku Gertrúda Kallivodová a Dr. Klára Henschová na lyžiach na Svišťový štít a následne ho zlyžovali až do muldy za Zbojníckou chatou. Toto im umožnili mimoriadne priaznivé snehové podmienky v roku 1933 vo Vysokých Tatrách. Do roku 1925 sa pravidelne zúčastňovala lyžiarskych pretekov v Tatranskej Polianke ako bežkyňa na lyžiach, neskôr pôsobila ako rozhodkyňa pri lyžiarskych podujatiach. V medzivojnovom období veľmi aktívne pracovala ako organizátorka turistických podujatí v rámci Tatranského turistického spolku. Na známej fotografickej výstave v roku 1922 v Tatranských Matliaroch prezentovala veľmi pekný súbor fotografií z lyžiarskych pretekov.

Vo vysokohorských aktivitách Gertrúdy Kallivodovej zaujíma zvláštne miesto chata pri Zelenom plese. Keď sa v roku 1925 realizovalo jej rozšírenie podľa návrhu Ing. Oskara Zuberu, prispeli naň významnými finančnými prostriedkami firma Carla A. Scholtza a Viktora Scholtza z Matejoviec a samotná Gertrúda Kallivodová, ktorá mala v ďalších rokoch nad chatou patronát a starala sa najmä o jej vnútorné vybavenie, zabezpečovala pre ňu peňažné príspevky i vecné dary.

Gertrúda ako poetka

Osobitné miesto v Gertrúdinom živote má jej básnická tvorba. Časť vznikla v spolupráci so známym hudobným skladateľom Jánom Mórym, ktorý žil na Novom Štrbskom Plese, kde zveľaďoval turistické zariadenia a popri tom sa intenzívne veno-

Na vrchole Rysov s rodinou a priateľmi (september 1918)

Gertrúda ako dieťa

S rodičmi

Z veselohry U bieleho koníka (1922)

S manželom Andrejom Heimom

val skladateľskej práci. V rámci ich spolupráce boli v roku 1927 v Kežmarku vydané *Spišské balady a piesne* (Zipser Balladen und Lieder). K trom piesňam napísala texty Gertrúda. Boli to *Jastrabia veža I., Jastrabia veža II.* a *Život odo mňa odchádza*. V *Spišských piesňach*, op. 23, zoš. 2 sa nachádzajú piesne *Modlitba* a *Iba vo vlasti prebýva šťastie*. Tieto piesne vyjadrujú autorkin vrúcny vzťah k Spišu. V jej tvorbe je aj niekoľko básní s horskou tematikou – *Pri okne*, *Horolezectvo je služba božia*, *Hora riadi naše pohľady*, *Panna v zime*, *Poznáš najkrajšiu hudbu, priateľ?*, *Kto nepozná vrchy*, *Obetný baránok*. Poslednú známu básňu uverejnila v roku 1938. Bol to *Poludňajší signál*.

Ich vzájomná spolupráca sa premieta aj do javiskovej tvorby. Dňa 21. mája 1927

sa v Matejovciach pri Poprade uskutočnila premiéra hudobnej rozprávky *Hrbatý Petriček* (Buckelpeter). Na libreto Gertrúdy Kallivodovej napísal hudbu Ján Móry. Bol to mimoriadny úspech, odohralo sa jedenásť predstavení. Túto rozprávkovú hudobnú hru predviedli aj v ostravskom Národnom divadle moravsko-sliezskom 25. januára a 14. marca 1928. Gertrúda spolupracovala ako hlavná organizátorka osláv 60. výročia vzniku Karpatského spolku v Poprade v auguste 1933 opäť aj s Jánom Mórym, v roku 1933 vystúpili spolu na mikulášskom večierku v Starom Smokovci. V roku 1936 uviedli matejovskí divadelní ochotníci komédiu *Manželstvo po kvapkách*, ktorú režírovala Gertrúda Kallivodová a piesňové vložky do nej zložil Ján Móry, ktorý v predstavení dokonca hral a spieval.

Spišské balady a piesne a *Spišské piesne* boli často vysielané v rozhlase nielen v Československu, ale aj v nemecky hovoriacich krajinách, a tak aj básnická tvorba Gertrúdy Kallivodovej prekrčila hranice Spiša a jej meno sa stalo známym.

Gertrúda ako divadelníčka

Posledná oblasť, v ktorej Gertrúda vynikala, bolo divadlo. Divadelné premiéry v Matejovciach pri Poprade boli vždy významnou kultúrnou udalosťou. Gertrúda si dokázala získať amatérskych divadelníkov, ktorí sa pod jej vedením vypracovali na najlepší divadelný súbor na Spiši. Gertrúda vyberala hry, režírovala predstavenia a hrala v nich hlavné úlohy.

Už v roku 1922 hrala v Poprade hlavnú úlohu v predstavení *Krasojazdkyňa*. V tom istom roku účinkovala v hlavnej úlohe vo veľmi populárnej veselohre *U bieleho koníka*. Po nevídanom úspechu hudobnej rozprávky *Hrbatý Petriček* v roku 1927 prichádzajú v roku 1929 Matejovčania s adaptáciou Dickensovho románu *Malá Dorritka*. V roku 1932 predviedli v Matejovciach ďalšie vynikajúce predstavenie – *Záležitosť, ktorá sa volá láska*. V roku 1934 to bola ďalšia veselohra *Princezná a gigolo*. Rok 1936 priniesol ďalšiu vynikajúcu veselohru *Manželstvo po kvapkách*, v ktorej spolupúčinkoval aj skladateľ Ján Móry so svojimi hudobnými vložkami.

Na tomto mieste je potrebné zmieniť sa aj o tom, že Gertrúda Kallivodová vedela nadchnúť pre svoje divadelné zámery amatérskych hercov z Matejoviec i Popradu, predstavenia mali širokú odozvu po celom Spiši a tešili sa veľkej návštevnosti. Svoju úlohu zohrala aj skutočnosť, že aj náležitosti ako kostýmy či scéna práve vďaka materiálnemu zabezpečeniu zo strany Gertrúdy Kallivodovej prispievali k ich úspechu. Všetky divadelné predstavenia matejovských ochotníkov boli odohrané v nemčine. Posledné známe divadelné predstavenie v réžii Gertrúdy Heimovej sa uskutočnilo v Poprade v roku 1942. Bola to maďarská veselohra *Tokajské aszú*, ktorú nielenže režírovala, ale zahrala si v nej aj hlavnú úlohu. Popradskí ochotníci zahrali túto hru v maďarskom jazyku a bolo to pri príležitosti otvorenia Maďarského domu v Poprade.

Z recitačných aktivít Gertrúdy spomeňme vystúpenie v programe venovanom 60. výročiu vzniku Karpatského spolku v roku 1933 v Poprade, recitáciu na večere Spišskej domoviny v Matejovciach v roku 1931. Jej najvydarenejšie recitačné vystúpenie sa uskutočnilo 20. apríla 1932 v Kežmarku. Bol to spomienkový večer pri príležitosti 100. výročia úmrtia J. W. Goetheho, kde prítomné obecenstvo očarila prednesom jeho balád.

Použitá literatúra:

Turistik, Alpinismus, Wintersport, 1919 – 1933
Karpthen-Post s prílohami, 1919 – 1936
Die Karpathen, 1934 – 1938
Zipser Jahrbuch mit Kalender 1938, 1939
Archív Jánosa Hódyho, Budapešť
Archív Ing. Jozefa Joppu, Kežmarok
Archív PaedDr. Andreja Janovského, Kežmarok

Seite 2, 1934. Die Karpathen. Seite 33.

unverzüglich Einhalt geboten wird, daß strengere Gesetze gegen diese Schädlinge erlassen werden.

Schafft Bildschutzbretter, denn sie sind ein Gebot der Stunde, in Wald und Feld, auf Berg und im Tal, in der Luft und im Wasser muß das Bild gezeichnet werden.

Tausend Menschen stehen stille . . .

Tiefblauer Himmel, glühende Berge, eine blindefnde Schneise im rauschenden Wald. Pfeilschnell idziehen die tühnen Springer in majestätischem Adierflug über die Sänge und gieten in calender Fahrt den Gegenhang hinauf; Fröhliche Menschen laden ihnen entgegen und belohnen ihr Können mit rauschendem Beifall. Es ist ein Festtag der lebensbejahenden Jugend, die von edlem Kampfsgeist befeuert mit Mannesmut dem weissen Sparte fröhnt.

Und inmitten des fröhlichen Treibens ertönt die Stimme des Sprechers, poluanenartig hallt es im Walde zurück:

„Gedenket eine Minute Dr. Michael Gubers!“

Wie ein Mann erhebt sich alles von den Sihen, ergriffen stehen tausend Menschen stille im Wald . . .

Tur die alten Fichten raunen von vergangenen Zeiten, von fröhlichen Festen und von Einem Mann.

Taternicus.

Der Berg lenkt unsere Blicke himmelwärts
— drum ehrt den Berg!
Der Berg ist unerschütterlich und stark und fest
— adlet den Berg!
Der Berg ist frei; der Berg ist voller Liebe;
der Berg ist gut, ist Freund
— drum liebt den Berg!

Gertrud Kallivoda.

Sie idhaben sich selbst, wenn Sie Ihren Jahresbeitrag noch nicht gezahlt haben, denn Sie veräumen die Ausübung unserer zahlreichen Begünstigungen. Beachten Sie deren Cille auf unserer dritten Umhüllungseife. Es ist idhaben um jeden Tag, an dem Sie unsere Begünstigungen unausgenützt lassen!

Hora dvíha naše pohľady k oblohe
— preto si cti horu!
Hora je neotrasiteľná a silná a pevná
— preto si váž horu!
Hora je verná; hora je plná lásky;
hora je dobrá, je priateľ
— preto miluj horu!

Gertrud Kallivoda
(voľný preklad PaedDr. Andrej Janovský)

Getrudina básňu uverejnená v Die Karpathen z roku 1934

10 Karfunkelturner.
Zwei Spielmannslieder.
(nach Lindaur von G. Kallivoda Scholtz)

II.

Con moto. J. M ó r y.

1. Ich wau dirschilt den gra-pen See du Pür-son dem Kar-
2. Wie soll erhaben ist die alte Mauer die was die
3. Und wenn sie ist - se für sich singt, der was der - will die

ein solchere in - i, idhaben idhaben von die - stein - wren hoch die die - sel - bein - ad
den - se über, die Mauer - den und die Was - ge - lichen was die der lie - ben die - sel - bein - ad
Stein - an - klänge, die je - der Mauer - der er - erhaben, die - gelich ist sie - sel - bein - ad

ei - se über - te sich und fröh - al - te Borsch in die - set hand - hat sei - se über - te
die - ge Mauer die Ste - in - ge - liche, die die - sel - bein - ad was die der lie - ben die - sel - bein - ad
bei - her darf - te je - sel - fröh - die Here ist tall und hart wie Stein - über vi - sel - bein - ad

nach - weiden, die selch - du Tochter bringt er - selch - du
je - sel - bein - ad was die der lie - ben die - sel - bein - ad
ein - selch - du Tochter bringt er - selch - du

Der Pils ist stoll!

ist - ist der die - selch - du Tochter bringt er - selch - du
je - sel - bein - ad was die der lie - ben die - sel - bein - ad
ein - selch - du Tochter bringt er - selch - du

Jastrabia veža II.
zo Spišských balád a piesní

ZIPSER BALLADEN
UND
LIEDER
FÜR EINE SINGSTIMME MIT
KLAUIERBEGLEITUNG
VON
J. MÓRY

Keď boli v kurze sane a boby

📍 Pavol Svetoň
📷 archív Múzea TANAP-u

História využívania saní na prepravu tovaru má tisíce rokov. Pravda, nikomu vtedy dávno neprišlo na um urobiť z každodenného využívania sánok na praktické účely zábavu.

Prvé zmienky o sánkarskej „zábave“ sa objavili v nórskej kronike v roku 1480 a v regióne Erz Mountain v roku 1552. Až prišiel koniec 19. storočia. Švajčiarsky hotelier Caspar Badrutt v St. Moritzi na saniach zásoboval svoj hotel potravinami. Jeho rozmarní mladí anglickí hostia transportné sane využili na svojskú zimnú sánkovačku ulicami mestečka. Prvé organizované stretnutie a zápolenie v tomto novom športe sa uskutočnilo 12. februára 1883 vo švajčiarskom Davose. Na štarte bolo 21 pretekárov zastupujúcich šesť národov, dokonca aj Spojené štáty. Súťažilo sa na štyri kilometre dlhej ceste medzi Davosom a dedinou Klosters. Víťazi ex aequo: austrálsky študent Georg Robertson a poštár Peter Minsch z Klosters s rovnakým časom 9 minút a 15 sekúnd.

Prvé sane v Tatrách

Tatranskí hotelieri chodili na skusy do zahraničia. Prvé sane do Vysokých Tatier priviezol zo švajčiarskeho Davosu v roku 1901 riaditeľ Starého Smokovca Dezider

Reichart st. V roku 1905 Správa starosmokoveckých kúpeľov zakúpila šesťdesiat davoských saní, dva skeletony, dvojce sane do psieho záprahu, jedny dvojmiestne a štyri päťmiestne boby s volantom. Mnohé neskôr dovezené sane boli vyrobené podľa vzoru kanadských indiánov, iné boli tzv. švajčiarske – davoské, kovové z rakúskeho Leobenu a tobogany.

V roku 1905 sa Dezider Reichart st. zaslúžil sa o založenie Starosmokoveckého klubu zimných športov. Bol to prvý sánkarsky športový klub v Uhorsku. V tom istom roku vybudoval aj prvú, 2 650 metrov dlhú sánkarskú dráhu z Hrebienka do Starého Smokovca. Prvé preteky sa na nej konali na Vianoce roku 1905 a vo februári 1906 aj prvé medzinárodné preteky. Sane spočiatku na Hrebienok ťahali kone, neskôr ich vyvážala pozemná lanovka. Veľmi rýchlo sa udomácnili a boli veľmi populárne. Zaslúžil sa o to, vďaka propagácii, dr. Gustáv Bartsch (1856 – 1910). Veľmi rýchlo sa pridali hotelieri a kúpeľníci v Tatranskej Lomnici a v Tatranskej Polianke.

Dráha pod Lomničákom

V roku 1906 pre sánkarov a bobistov upravili lesnú hospodársku cestu pri Grandhoteli Praha v Tatranskej Lomnici. Preteky sa tu konali každý týždeň. O tri roky neskôr ju už nahradila nová špeciálna sánkarská a súbežne aj v tom čase najdlhšia bobová dráha Európy s drevenými mantinelmi, mechanizovaným výťahom pre sane a boby. Merala 3,4 kilometra, mala dvanásť zákrut. Projektovateľ ju lesný inžinier Zenon Szántó. Dopravu k štartu zabezpečoval tri kilometre dlhý výťah po drevenom koridore. Elektrický vlek, keď sa ukázalo, že je poruchový a nerentabilný, nahradil v roku 1925 kónský záprah. Pri spoločnom štarte vo výške asi 1 130 m n. m. vybudovali drevenú chatu nazvanú Gertrúdina. Roky sa tradovalo, že bola pomenovaná po Gertrúde Kallivodovej, rod. Scholtzovej, ktorá bola dcérou matejovského továrnik a priekopníčkou zimných športov a horolezectva v Tatrách, avšak v čase, keď chatu postavili, mala len niečo vyše desať rokov, takže je to dosť nepravdepodobné. Z historickej mapy bobovej a sánkarskej dráhy, ktorou disponuje SKI Museum v Tatranskej Lomnici, sa dá vyčítať, že chata na tomto mieste stála už v roku 1909. Pôvodne sa ako rok jej výstavby uvádzal rok 1912. V každom prípade nový šport sa ujal a v roku 1907 vznikol sánkarsky Tatra club.

Takto sa kedysi prepravovali sane od starosmokeckého Grandhotela na Hrebienok. V pozadí vidieť garáž, kde boli uskladnené

Sánkari neostali len pri ovládaní saní nohami alebo volantom, pomáhali si aj dlhou drevenou tyčou, tzv. bidlom.

Skeleton

Boby na trati medzi Hrebienkom a Starým Smokovcom

Sánkari na Hrebienku v období pred prvou svetovou vojnou

Bobisti v Starom Smokovci

Kormidlovalo sa bidlom

Pretekárskym druhom saní boli boby. Mali kovovú konštrukciu, boli jedno-, dvoj- i päťsedadlové. Predná časť bobu bola pohyblivá do strán. Ovládala sa lankami alebo volantom. Vzadu sedel brzdič. Na dráhe z Hrebienka dosahovali rýchlosť až 60 km/hod.

Sánkari však nezostali dlho pri ovládaní saní nohami alebo volantom. Zakrátko sa ujal nový štýl vedenia saní s pomocou dlhej troj- až štvormetrovej drevenej tyče, ktorú neskôr nazvali bidlo. Sane kormidloval vzadu sediaci sánkar, držiac pevne bidlo pod pazuchu a pritláčajúc o sneh ho presúval podľa smeru jazdy na ľavú alebo pravú stranu. Tento spôsob jazdy objavil celkom náhodne v roku 1906 vrátnik Grandhotela v Starom Smokovci, istý Kloss. Po jedných pretekoch sa ako usporiadateľ spúšťal z Hrebienka a za sebou ťahal tyč. Náhodou ňou otočil a zistil, že keď ju pritlačil o zem, sane zmenili smer jazdy. Bolo to praktickejšie a sane leteli oveľa rýchlejšie, ako keď sa kormidlovali nohami alebo riadidlami. Bol to jedinečný spôsob jazdy, ktorí používali len tatranskí sánkari. Takto sa jazdilo vo Vysokých Tatrách ešte aj koncom 50. rokov 20. storočia. Neskôr sa zistilo, že podobne riadili sane už dávnejšie pred Tatrancami Nóri.

Ludovít Ružička, priekopník tatranského sánkovania, spomínal, že keď prišli Tatransci na preteky do moravských Jeseníkov, kde boli republikové majstrovstvá, išli so sekerou do lesa a vyrúbali drúky na bidlá. Česi sa im smiali. Bidlá boli aj z bambusu, ba dokonca, aby sa dali ľahšie prepravovať, boli skladacie. Na pozemnej lanovke zo Smokovca na Hrebienok trčali dovysoka na zadnej plošine, slúžiacej na ukladanie lyží a sánok, neskôr boli na boku vagóna navarené špeciálne držiaky, do ktorých sa dlhé bidlá ukladali. Postupne sa však Tatransci naučili jazdiť tak, ako to poznáme dnes.

Cez mantinel do lesa

Sánkarská a bobová dráha v Tatranskej Lomnici prešla rôznymi prestavbami. V päťdesiatych rokoch minulého storočia bola jednou z najmodernejších dráh v Európe. Treba to však posudzovať z dobového hľadiska. Mantinely boli oblepené utlačeným zamrznutým snehom, na mnohých miestach bol mäkký a rovnako aj koryto dráhy. Jazda toboganom bola nebezpečná, bobisti často havarovali, ba dokonca vyleteli cez mantinel do lesného porastu a skončili s mnohými ťažkými až tragickými zraneniami. Stalo sa tak napríklad v roku 1955 počas zimnej časti I. celoštátnej spartakiády.

Až iskry lietali

Sánkarom svitla nová nádej v šesťdesiatych rokoch minulého storočia. Miestne i štátne orgány sa rozhodli vybudovať osvetlenie cesty z Hrebienka do Starého Smokovca a zároveň využiť túto investíciu na postavenie sánkarskej

dráhy. Jej výstavba sa skončila fiaskom. Na zákrutách projektanti navrhli a stavbári postavili kamenné mantinely, ktoré vôbec nemali parametre moderných sánkarských dráh. Neujali sa a zožali od Tatrancov posmech. Mantinely boli nebezpečné a spôsobili rekreačným sánkarom mnohé úrazy. Sú tam dodnes. V sedemdesiatych rokoch minulého storočia prišli do „módy“ sánkarské preteky na prírodnej dráhe. Tatranskí organizátori sa rozhodli usporiadať preteky o Tatranský pohár na prírodnej sánkarskej dráhe práve na ceste z Hrebienka do Starého Smokovca. Technika jazdy bola iná ako v ľadových korytách. Pretekári viedli sane v zákrutách nielen s pomocou nôh opretých o sanice, ale aj s pomocou vysunutej pravej alebo ľavej ruky, čím pomáhali saniam zvládnuť odstredivé sily. Mnohí pretekári napríklad z Poľska, bývalej NDR alebo českí jazdci s tým nemali veľké skúsenosti a stávalo sa, že v plnej rýchlosti si to namierili práve na kamenné mantinely, ktoré ich nielen zabrzdlili, ale aj vyhodili z dráhy. Spod ich saní na žulových mantineloch lietali iskry. Bola i nebola to veľká zábava.

Nové technológie priniesli zmeny do bobového a sánkarského športu. Lomnická dráha bobistom prestala vyhovovať, tento šport sa pomaly zo zimného portfólia začal vytrácať. Sánkari však dráhe ostali verní. Až do roku 1977, kedy už lomnická dráha po rôznych prestavbách a úpravách prestala vyhovovať novým pravidlám.

Nová eko dráha

Tatransci sa rozhodli postaviť v Tatranskej Lomnici novú, tentoraz ekologickú, drevenú sánkarskú dráhu v lesnom poraste. Ako sa neskôr ukázalo, nebola to šťastná voľba. Konštrukciu vyrobila pridružená výroba pri JRD v Mútnom na Orave. Práce a celkovú montáž zverili Tatranskej správe účelových zariadení v Novom Smokovci. Ladislav Harvan, vtedajší riaditeľ správy, Walter Marx, Dušan Činčár, Dušan Podoba a mnohí iní boli garantmi, že dráha bude mať výborné parametre a bude plniť svoj účel. Stavba bola zasadená do prírody, viedla čiastočne po starej zaniknutej dráhe. Prví jazdci ju vyskúšali v zime 1980, kedy sa ešte na neskolaudovanej dráhe uskutočnili prvé skúšobné preteky. Slúžila i na letné tréningy. Sánkarský šport sa v Tatrách dostal na vrchol. Na dráhe sa uskutočnilo veľmi veľa domácich i medzinárodných pretekov. V roku 1982 sa v Tatranskej Lomnici konal Svetový pohár v sánkovaní za účasti svetovej špičky a mnohých slovenských reprezentantov. Štartovala tam okrem iných naša olympionička Mária Jasenčáková i súčasný prezident Slovenského zväzu sánkarov Jozef Škvarek.

Prišlo vytriezvenie

Po prvých úspechoch pomaly prichádzalo vytriezvenie. Väčšina dráhy bola postavená na mokrom, barinatom teréne.

Betónové piliere, podopierajúce skelet, sa začali nakláňať a menili profil dráhy. Po desiatich rokoch už technici vymieňali niektoré jej drevené časti. Keďže dráha nemala umelé zaťažovanie, ľad sa na mantinely „ukladal“ tak, že sa najprv vyrobila ľadová kaša a s pomocou lopát sa na ne „omietal“. Po zamrznutí bolo treba ľadovú omietku polievať vodou. Bolo to namáhavé a často aj nekvalitné. Postupom času vo svete začali prevládať umelo chladené dráhy. Lomnická drevená dráha bola závislá na poveternostných podmienkach. Po roku 1989, kedy sa zmenili vlastnícke pomery a zdedila ju Telovýchovná jednota Vysoké Tatry, bola dráha pre nedostatok finančných zdrojov na jej prevádzku a údržbu rozobratá a skončila nevedno kde.

Na tatranských sánkarských dráhach vyrástli za pomoci mnohých nadšencov, trénerov, činovníkov, akými boli bratia Ružičkovci, pán Váňa, Ján Zajonc a mnohí iní výborní reprezentanti – z prvej generácie Walter Marx, Dušan Činčár (neskôr tréneri) a mnohí iní. Po nich štafetu a reprezentáciu prevzali Miroslav Zajonc, ktorý sa stal po emigrácii majstrom sveta, najznámejšia slovenská pretekárka Mária Jasenčáková, Jozef Škvarek, Darina Špaková, Peter Štefánik, Jozef Ninis, Walter Marx ml. a ďalší. V súčasnosti sa na Slovensku venuje tomuto športu približne dvesto sánkarov. ◀

Tatranské osady v knihe

Spisovateľ Anton Marec ostal Tatrám verný aj vo svojej najnovšej knihe. Čitateľom tentokrát ponúka potulky po tatranských osadách. Sebe vlastným spôsobom odkrýva ich históriu, ale i príbehy ľudí, ktorých mená sú s nimi neodmysliteľne späté, avšak mnohé z nich už postupne upadajú do zabudnutia. Neobišiel ani charakteristické stavby, ktoré dotvárajú, či kedysi dotvárali, kolorit jednotlivých lokalít.

Ako autor prezradil, pri písaní knihy vychádzal zo spomienok miestnych pamätníkov, článkov uverejnených od roku 1962 v časopise Vysoké Tatry, ktorý dnes poznajú čitatelia pod názvom TATRY, niektorých prác historika Jána Gašpara a vlastných poznámok. Svoje knižné putovanie začína prirodzene v Smokovci, ktorý je spojený s významným šľachtickým rodom Csákyovcov, či jeho azda najznámejším nájomcom Jánom Jurajom Rainerom, a postupne predstavuje tie najvýznamnejšie, ale aj menej

📍 Martina Petránová

známe, mílniky v dejinách ďalších tatranských osád, končiac tými najmladšími. Ak budete čakať podrobný historický exkurz,

ostanete sklamaní, Marec rozprávanie o jednotlivých miestach poňal zľahka a tomu podriadil aj výber tém, ktorým sa na stránkach knihy venuje. Práve to je spolu s jeho osobitým štýlom zárukou toho, že Tatranské osady sa čítajú ozaj príjemne, navyše ich oživil aj príbehmi, legendami či povestami. Hoci publikácia nemá ambíciu poskytnúť chronologický prehľad o minulosti tej-ktorej lokality, autorovi sa podarilo dostať do nej informácie, ktoré majú potenciál upútať každého, koho zaujímajú Tatry, ich história a ľudia, ktorí ju vytvárali, alebo boli jej súčasťou. Texty dopĺňajú ilustrácie Kamila Leštacha, vďaka ktorým čitateľ nadobudne konkrétnejšiu predstavu, ako to v týchto končinách kedysi vyzeralo.

Knižnú novinku Tatranské osady s podtitulom Udalosti, stavby a postavy pre autora vydala Tlačiareň Kežmarok GG, jej distribúcia je v réžii martinského Vydavateľstva Matice slovenskej, zoženie- te ju však aj v bežných kníhkupectvách. ◀

Lyžovanie v zelenom

📍 Peter Bučka 📷 archív autora

Spojenie Vysokých Tatier, armády a lyžovania nie je náhodné. Veď vôbec prvé preteky v lyžovaní vo Vysokých Tatrách zorganizovala práve armáda. A nielen to.

Jedným z prvých propagátorov lyžovania vo Vysokých Tatrách bol husársky kapitán Kamil Lersch. Ten už v roku 1876 zabezpečil pre vojenské útvary v Kežmarku, Levoči a v Spišskej Novej Vsi lyže pre organizovanie výcviku mužstva v zimných mesiacoch. Význam lyžovania si uvedomoval aj štáb cisársko-kráľovskej armády, ktorý začal pre horské jednotky organizovať lyžiarske kurzy. Vo Vysokých Tatrách sa takýto kurz po prvý raz uskutočnil 8. až 27. februára 1899 v réžii 34. pluku cisársko-kráľovskej (c. k.) armády, ktorý bol dislokovaný v Košiciach. Jeho vyvrcholením boli preteky v behu na lyžiach na trati Štrba – Štrbské Pleso – Veľký Slavkov. Lyžiarske kurzy armáda vo Vysokých Tatrách realizovala aj v nasledujúcich rokoch a takmer pravidelne ich ukončila vytrvalostnými pretekmi.

Región Vysokých Tatier armáda neopustila ani po vzniku Československa. Od roku 1921 bolo v Poprade dislokované veliteľstvo 3. horského pešieho pluku, ktorý mal VII. horský prápor v Poprade, VIII. horský prápor v Kežmarku, IX. horský prápor v Podolínci a X. horský prápor v Sabinove. V Československej branej moci (ČsBM) sa lyžovaniu venovala veľká pozornosť. Vyplyvalo to zo skutočnosti, že hranice štátu tvoril prevažne hornatý terén. Lyžovanie tvorilo v zimných mesiacoch nezanedbateľnú časť služobnej telovýchovy – a to predovšetkým v prípade horských brigád. Výcvik sa uskutočňoval podľa predpisu Š-I-3 *Jazda na lyžiach*, ktorý bol vydaný v roku 1930. Kurzy lyžovania sa začali v armáde organizovať krátko po stabilizovaní situácie v novom štáte. Vo Vysokých Tatrách ich organizoval už spomínaný 3. horský peší pluk, ktorý bol súčasťou 2. horskej pešej brigády so sídlom v Spišskej Novej Vsi.

V roku 1922 veliteľ 3. horského pešieho pluku, plk. Votruba, inicioval pre potreby výcviku vo Vysokých Tatrách výstavbu

„Vojenských srubov“. Tie sú dnes známe pod názvom Tatranské Zruby. Do užívania boli odovzdané v roku 1925, avšak prvé vojenské „baráky“ medzi Novým Smokovcom a Tatranskou Poliankou vyrástli už v roku 1923.

Dňa 18. októbra 1920 vydalo Ministerstvo národnej obrany služobný predpis pre služobnú telovýchovu s označením Vo-1a, v ktorom bola zakomponovaná povinnosť organizovať pravidelné súťaže. Tie sa mali uskutočňovať najmä pri významných výročiach. Niektoré mali postupový charakter a usporadúvali sa od stupňa pluk – resp. aj samostatný prápor – až po majstrovstvá divízie. Pre úplnosť dodajme, že na Slovensku boli v tomto období tri divízie. Ich veliteľstvá boli dislokované v prípade 9. pešej divízie v Trnave, 10. pešej divízie v Banskej Bystrici a 11. pešej divízie v Košiciach (jej súčasťou bola 2. horská pešia brigáda). Výnimku v systéme organizovania súťaží predstavovalo práve lyžovanie, ktoré od roku 1923 každoročne končilo ako jediné športové odvetvie majstrovstvami ČsBM. Armádne majstrovstvá sa realizovali podľa služobného predpisu *Lyžařský závodní pořádek brannej moci*. Predpis mal označenie Š-I-4b a bol vydaný v roku 1924. V roku 1929 bol inovovaný a do praxe sa dostal s označením Š-I-6b. Dodajme, že vojaci mali od roku 1924 na zimných olympijských hrách (ZOH) samostatnú disciplínu, ktorou bol beh hliadok so strelbou na 30 km. Táto disciplína bola zaradená aj do programu zimnej časti hier armád Malej dohody. Lyžovanie sa dostalo od roku 1934 aj do športového programu Svazu československých dôstojníkov (SČSD).

Vo Vysokých Tatrách boli majstrovstvá ČsBM po prvý raz organizované v roku 1926. V časopise *Star* sa týmto pretekom venovala veľká pozornosť. V príspevku sa môžeme dozvedieť, že súťaž sa uskutočnila v dňoch 8. až 14. februára 1926 na Hrebien-

ku za účasti najvyšších predstaviteľov ČsBM na čele s ministrom národnej obrany Jiřím Stříbrným. Ďalej sa v ňom spomína, že hoci Vysoké Tatry disponujú množstvom snehu, organizácia majstrovstiev naráža na nedostatok ubytovacie kapacity a značne obmedzené možnosti dopravy. Majstrovstvá ČsBM v roku 1926 mali dve časti, medzinárodnú a internú. Prvou disciplínou bol beh hliadok na 30 km so strelbou. Hliadka sa skladala z veliteľa a dvoch členov. Každý člen mal rovnošatu, karabínu, opasok s bodákom a sumku s tridsiatimi nábojmi s kapsou. Hliadka musela mať so sebou náhradné viazanie a najnutnejšie pomôcky na opravu lyží. Na trati boli tri strelnice, na ktorých každý člen hliadky strieľal desať rán na padajúce figúry, ktoré boli umiestnené vo vzdialenosti 100 až 300 metrov. Bodovanie bolo vykonané tak, že najlepší výkon v strelbe a najlepší čas zdoľania trate sa hodnotil po dvadsiatich bodoch. Hliadka, ktorá nezasiahla pri strelbe ani jeden terč, bola diskvalifikovaná a podobne aj hliadka, ktorá mala čas horší o 25% než víťazná hliadka. V medzinárodnej časti štartovali hliadky z Francúzska, Poľska, Rumunska, vtedajšej Juhoslávie a Československa. Výsledky pretekov spoločne s ďalšími uvádzame v tabuľkách. Súťažilo sa aj v behu na 17 km so strelbou. Tieto preteky mali tri kategórie: medzinárodnú, kategóriu pre mužstvo a napokon kategóriu pre gážiztov (gážizta bolo označenie pre profesionálneho vojaka, pozn. autora). Nasledoval prekážkový beh na 7 km, ktorý mal dve kategórie: medzinárodnú a domácu bez rozdielu na služobné zaradenie. Pokračovalo sa štafetovými pretekmi na 15 km pre víťazov divízií pretekov a pretekov horských brigád. A napokon to bol skok na lyžiach bez ohľadu na služobné zaradenie.

Druhýkrát sa majstrovstvá ČsBM vo Vysokých Tatrách uskutočnili 28. februára až 4. marca 1928. Aj tentoraz mali preteky medzinárodnú časť, prezentovali sa družstvá z Francúzska, Švajčiarska, Poľska, Rumunska, vtedajšej Juhoslávie a Československa. Medzinárodná časť mala tieto disciplíny: beh hliadok so strelbou na 30 km, beh na 18 km so strelbou, prekážkový beh na 7 km. Domáce majstrovstvá zahŕňali beh hliadok so strelbou na 30 km, beh na 18 km pre gážiztov a mužstvo, prekážkový beh na 7 km pre gážiztov a mužstvo a napokon štafetový beh na 20 km pre divízie, resp. brigádne družstvá.

Poslednýkrát v sledovanom období privítali Vysoké Tatry účastníkov majstrovstiev ČsBM v roku 1930. Tentoraz boli bez medzinárodnej účasti. Preteky sa uskutočnili 12. až 16. februára 1930 na Štrbskom Plese. Na programe majstrovstiev bol beh hliadok na 30 km so strelbou. Počet členov hliadky sa zvýšil na štyroch pretekárov. Ďalej to bol beh na 18 km pre kategóriu gážiztov a mužstva so strelbou, nasledoval prekážkový beh na 8 km pre kategóriu gážiztov a mužstvo a na záver to bol skok na lyžiach bez rozdielu služobného zaradenia.

Majstrovstvá SČSD sa vo Vysokých Tatrách uskutočnili len raz, a to 24. až 25. februára 1939 na Skalnatom plese. Mali dve disciplíny – alpskú kombináciu, ktorá pozostávala zo slalomu a zjazdu a behu na 10 km. Disciplíny mali dve kategórie pre ak-

Zoznam víťazov armádnych majstrovstiev uskutočnených vo Vysokých Tatrách v medzivojnovom období

Rok	Disciplína	Krajina – Meno – Kategória
Medzinárodná časť		
	Beh hliadok na 30 km so strelbou	Československo
1926	Beh na 17 km so strelbou	O. Německý; ČSR
	Beh na 7 km s prekážkami	O. Německý; ČSR
	Interná časť	
	Beh hliadok na 30 km so strelbou	17. pešia divízia
	Beh na 17 km	voj. J. Bráth
	Beh na 7 km s prekážkami	voj. J. Bráth
	Štafetový beh na 15 km	11. pešia divízia
	Skok na lyžiach	voj. Fr. Wende
Medzinárodná časť		
1928	Beh hliadok na 30 km so strelbou	Švajčiarsko
	Beh na 18 km so strelbou	O. Německý; ČSR
	Beh na 7 km s prekážkami	J. Gurlmarer; Švajčiarsko
	Interná časť	
	Beh hliadok na 30 km so strelbou	12. pešia divízia
	Beh na 18 km so strelbou	por. J. Procházka - gážizti voj. A. Acklman - mužstvo
	Beh na 7 km s prekážkami	rtm. J. Paur - gážizti voj. Z. Bitner - mužstvo
	Štafetový beh na 15 km	2. horská brigáda
1930	Beh hliadok na 30 km so strelbou	11. pešia divízia
	Beh na 18 km so strelbou	por. B. Pavlík - gážizti slob. V. Roland - mužstvo
	Beh na 8 km s prekážkami	por. B. Pavlík - gážizti slob. V. Roland - mužstvo
	Skok na lyžiach	voj. B. Güntschel
	Beh na 18 km	por. Pavelica - gážizti nad 32 r. škpt. Piró - gážizti do 32 r. voj. Mill - mužstvo
		Zjazd
	Slalom	škpt. Fr. Koubek - gážizti voj. V. Kišša - mužstvo
		Alpská kombinácia

tívnych gážiztov (I. a II. triedu) a dve kategórie pre gážiztov v zálohe (triedu A – do 32 rokov a triedu B – nad 32 rokov).

Po vyhlásení Slovenského štátu pribudla Vojenským srubom nová úloha. Stali sa Vojenským domovom, ktorý – okrem toho, že plnil úlohu ubytovacej kapacity pre lyžiarsky výcvik vojsk – bol aj základňou pre odbor lyžovania Oddielu armádnych pretekárov (OAP). V lete sa tento odbor OAP vo Vysokých Tatrách venoval horolezectvu a kondičnej príprave. Po stabilizácii situácie na Slovensku sa pokračovalo v tradícii armádnych majstrovstiev. Po prvý raz sa konali začiatkom roku 1940. Armádne majstrovstvá mali dve časti. Prvá sa uskutočnila v Banskej Bystrici a zahŕňala klasické disciplíny, druhá 23. marca 1940 v Tatranskej Lom-

Kolekcia medailí

Zoznam víťazov armádnych majstrovstiev uskutočnených vo Vysokých Tatrách v období druhej svetovej vojny a v povojnovom období

Rok	Disciplína	Krajina – Meno – Kategória
1940	Zjazd + slalom	npor. J. Kurimský - gážisti
		rtm. A. Kozel - rotníci
		F. Šuga - akademik
1941	Beh hliadok na 25 km so strelbou	voj. O. Zoričák - mužstvo
	Beh na 18 km so strelbou	armádna hliadka
	Zjazd	npor. J. Kurimský - gážisti
		voj. M. Daňo - mužstvo
	Slalom	npor. J. Kurimský - gážisti
Skok	des. J. Bruk - mužstvo	
1943	Beh hliadok na 25 km so strelbou	por. A. Šingliar
	10 km so strelbou	Finančná stráž č.1
	Beh na 18 km so strelbou	J. Galus - žiaci
		por. Fr. Šuga - do 30 r. npor. K. Husárik - nad 30 r. des. J. Buc - mužstvo
1944	Beh hliadok na 25 km so strelbou	Finančná stráž č.1
	Beh na 18 km so strelbou	npor. J. Kukliš - gážisti
	10 km so strelbou	rt. J. Šromovský - mužstvo
	Zjazd	V. Samek - žiaci
		npor. E. Seknička - gážista
		rt. J. Bruk

Rok	Disciplína	Krajina – Meno – Kategória
1948	Beh hliadok na 25 km so strelbou	I. hliadka Moravy
	Beh na 18 km	por. V. Pavelica - gážisti nad 32 r.
		škpt. K. Piró - gážisti do 32 r.
		voj. P. Mill - mužstvo
	Zjazd	rtm. P. Bartoš - gážisti
Slalom	voj. V. Kišša - mužstvo	
	škpt. K. Koubek - gážisti	
		voj. J. Kišša - mužstvo
1951	Alpská kombinácia	rtm. P. Bartoš - gážisti
	Preteky čiat na 20 km so strelbou	voj. J. Kišša - mužstvo
	Beh na 18 km	des. J. Janoud
	Zjazd	voj. VI. Teplík

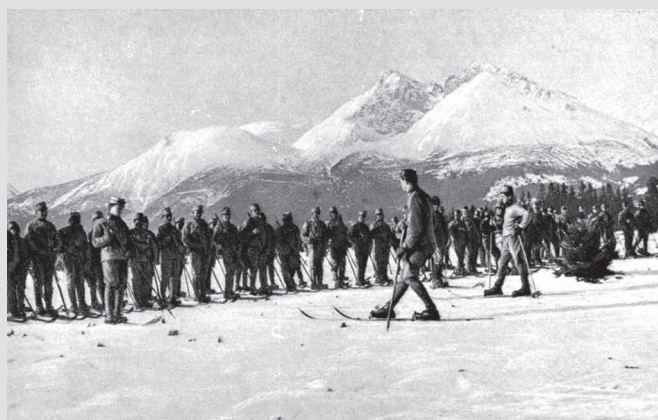
nici a jej obsahom bola alpská kombinácia, ktorá mala kategórie: dôstojníci a rotníci, vojenský akademici a mužstvo.

Napriek napätej medzinárodnej situácii pokračoval športový život ďalej. Na jeseň 1940 dostala armáda pozvánku na majstrovstvá FIS do Cortiny a Ampezzo, súčasťou ktorých mala byť aj vojenská disciplína beh hliadok so strelbou. Krátko nato Ministerstvo národnej obrany zostavilo družstvo a začiatkom roka 1941 ho vyslalo na spomínanú súťaž. Po nej bolo družstvo rozpustené. Na konci roka 1941 dostalo ministerstvo opäť pozvánku na majstrovstvá FIS do Garmisch-Partenkirchenu. A tak opäť vytvorilo družstvo, ktoré však bolo tento raz začlenené do zostavy OAP, ktorý bol ustanovený výnosom ministerstva č. 218327/130 z 20. januára 1941. V roku 1941 sa armádne majstrovstvá uskutočnili v dňoch 25. februára až 2. marca vo Vysokých Tatrách. Pretekári súťažili v behu na 18 km, behu hliadok na 25 km so strelbou, zjazde, slalome a skoku. Súťaže mali dve kategórie pre dôstojníkov a mužstvo. Okrem vojakov sa majstrovstiev zúčastnili aj žandári a finančná stráž.

V roku 1942 sa pre vojnové pomery armádne majstrovstvá neuskutočnili. V roku 1943 sa opäť obnovil systém lyžiarskych súťaží v plnom rozsahu vrátane armádnych majstrovstiev. Tie sa uskutočnili spoločne s majstrovstvami Slovenska v dňoch 7. až 9. februára vo Vysokých Tatrách. Obsah majstrovstiev tentoraz tvorili nasledujúce disciplíny: beh hliadok na 25 km so strelbou,

Štart jednotlivcov v behu na 18 km na majstrovstvách ČsBM v roku 1948

Lyžiarsky výcvik 34. pluku c.k. armády

Štart vojenskej hliadky na majstrovstvách ČsBM v Starom Smokovci v roku 1926

beh hliadok na 10 km so strelbou pre žiakov vojenskej reálky, beh na 18 km so strelbou pre dôstojníkov do 30 rokov, nad 30 rokov a mužstvo. Na majstrovstvách Slovenska sa po prvý raz zúčastnili aj príslušníci lyžiarskeho odboru OAP. Úspešní boli najmä v klasickej disciplínach. Tituly získali v behu na 30 km (V. Pavelica), skoku na lyžiach (V. Schlang), severskej kombinácii (E. Nemesszeghy) a v štafete 4x10 km (Fr. Papp, E. Nemesszeghy, O. Rusko, V. Pavelica).

Ešte výraznejšie úspechy dosiali príslušníci OAP na nasledujúcich majstrovstvách Slovenska, ktoré sa spoločne s armádnymi majstrovstvami uskutočnili v dňoch 3. až 8. februára 1944 opäť vo Vysokých Tatrách. Armádne majstrovstvá zahŕňali disciplíny: beh hliadok na 25 km so strelbou, beh na 18 km so strelbou pre dôstojníkov a mužstvo, beh na 10 km so strelbou pre žiakov vojenskej reálky a zjazd pre dôstojníkov a mužstvo. Majstrovstiev sa opäť okrem vojakov zúčastnili aj príslušníci žandárstva a finančnej stráže. Na majstrovstvách Slovenska získali príslušníci OAP tituly v behu na 30 km a v skoku na lyžiach (Š. Slivka), behu na 18 km (V. Pavelica), v severskej kombinácii (E. Nemesszeghy), zjazde (T. Lehotský) a v štafete 4x10 km (Fr. Papp, J. Poljak, O. Rusko, V. Pavelica). V roku 1945 sa majstrovstvá z dôvodu vypuknutia Slovenského národného povstania už neuskutočnili. Do bojov sa zapojili aj lyžiari z OAP. V povstaní padol veliteľ odboru lyžovania OAP, por. L. Huňor, ale aj ďalší. Medzi nimi i popradský rodák Fr. Papp.

Po skončení druhej svetovej vojny sa obnovilo nielen Československo, ale aj tradícia organizovania armádných majstrovstiev. V poradí tretie povojnové majstrovstvá sa uskutočnili vo Vysokých Tatrách. Domovom lyžiarov sa v dňoch 20. až 25. februára 1948 stali Vojenské sruby. Súťažilo sa v behu hliadok na 25 km so strelbou, ktorej sa mimo poradia zúčastnila aj hliadka pripravujúca sa na zimné olympijské hry. Hlavnými pretekmi o Cenu sovietskej armády bol beh na 18 km. Ďalšími disciplínami boli zjazd, slalom a alpská kombinácia.

Len tri dni po skončení majstrovstiev došlo k spoločenským zmenám, ktoré sa postupne premietli do všetkých oblastí spoločenského života. Zásadné zmeny sa diali aj v oblasti armádneho športu. Lyžovanie bolo opäť zaradené do zostavy armádneho vrcholového športu, ktorého predstaviteľom bol najskôr Armádný telocvičný klub (1948 – 1952), neskôr Oddiel reprezentantov Ústredného domu armády (1953 – 1956) a napokon Armádné športové družstvo Liberec (od roku 1957). Všetky uvedené družstvá boli dislokované v Čechách. Až v roku 1969 bolo založené Armádné športové družstvo lyžovania v AS Dukla Banská Bystrica.

V povojnovom období sa majstrovstvá Československa vo Vysokých Tatrách v zjazdovom lyžovaní uskutočnili v rokoch 1955, 1963 a 1968, v bežeckom lyžovaní v rokoch 1950, 1952, 1955, 1974, 1978, 1980 a 1984, v skokoch na lyžiach v rokoch 1952 – 1954, 1970, 1971, 1978 a 1988. Z príslušníkov armádných družstiev boli úspešní len pretekári z Dukly Liberec. Po dvojročnej prestávke sa opäť konali armádne súťaže formou Armádných športových hier (AŠH), do ktorých bolo zaradené aj lyžovanie. AŠH boli postupovou súťažou. Záverečné kolo sa v lyžovaní po prvý raz uskutočnilo v dňoch 14. až 16. marca 1951 vo Vysokých Tatrách. Armádne majstrovstvá zahŕňali tieto disciplíny: zimné preteky všestrannosti čiat, preteky čiat na 20 km so strelbou, beh na 18 km a zjazd. Boli to posledné majstrovstvá v sledovanom období, ktoré boli usporiadané na Slovensku. Tie ďalšie sa organizovali výhradne v západnej časti spoločného štátu.

Lyžovanie bolo v tomto období naďalej súčasťou služobnej telovýchovy a figurovalo aj v systéme armádných súťaží. Jeho význam ale postupne klesal. Prispela k tomu tiež skutočnosť, že

Dojazd v disciplíne beh na 18 km so strelbou jednotlivcov na majstrovstvách slovenskej armády v roku 1943

Plagát I. majstrovstiev Slovenska organizovaných spoločne s majstrovstvami slovenskej armády

po roku 1948 bola armádna disciplína beh hliadok so strelbou vyradená z programu ZOH.

Začiatkom sedemdesiatych rokov minulého storočia bol pri Vojenskej telovýchovnej jednote (VTJ) v Kežmarku založený výkonnostný oddiel zjazdového lyžovania, ktorý štartoval v II. lige. Neskôr po zrušení tejto súťaže príslušníci lyžiarskeho oddielu VTJ Kežmarok štartovali na majstrovstvách Slovenska. Začiatkom deväťdesiatych rokov minulého storočia prešli lyžiari do VTJ Poprad. Bola to však len labutia pieseň, pretože v súvislosti so zrušením prezenčnej služby a novými úlohami armády zanikla i väčšina VTJ.

MUDr. Mikuláš Szontagh ml. (*10. 8. 1882, Nový Smokovec – † 26. 7. 1963, Levoča) bol dedičom a pokračovateľom liečebných aktivít svojho otca, ktorý sa venoval klimatickej liečbe tbc a respiračných chorôb vo vysokohorskom prostredí Vysokých Tatier. Maturoval na levočskom gymnáziu, ako medik študoval v Štrasburgu a v Budapešti, kde mu udelili titul doctor medicinae (**tajnička 1**). Ako záložný lekár narukoval a plnil si svoje povinnosti v (**tajnička 2**) počas prvej svetovej vojny. Vrátil sa v roku 1916, keď vojenská správa vyhlásila sanatória v Novom Smokovci za vojenskú ozdravovňu pod jeho vedením. V roku 1917, keď sa kriticky rozšírila (**tajnička 3**), sa rozhodol postaviť novú liečebňu. Nemal však dostatok kapitálu, a tak oslovil bohatých vlastníkov garbiarní v Liptovskom Mikuláši, rodinu (**tajnička 4**), ktorí sa stali majiteľmi 97% akcií. Neskôr sa pridali aj ďalší akcionári. Stavba bola dokončená – po mnohých problémoch s kapitálom, robotníkmi a akcionármi – 28. júla 1925. Svetová hospodárska kríza donútila akcionárov v roku 1933 predať nové sanatórium. Po ďalších stavebných úpravách, keď nový majiteľ zmodernizoval lekárske zariadenie, vybudoval park, ihriská, kolonádu, liečebňu znovu otvorili 24. februára 1935. Nazvali ho Sanatórium Všeobecného (**tajnička 5**). Medzi obyvateľmi Tatier sa neskôr ustálil názov Penzák. Mikuláš Szontagh ml. bol horolezcom, lyžiarom, aktívnym bol aj v horskej záchranej službe. V rokoch 1933 až 1938 bol predsedom Karpatského spolku, ale aj predsedom Zväzu tatranských (**tajnička 6**) a (**tajnička 7**).

Legenda

Vodorovne: A. **Tajnička 5.** – B. Časť konského postroja – nemecký zápor – klany – vytrhával. – C. Borovica – sicílska sopka – oslovenie ženy – kanadský astronóm (Carlyle, 1899 – 1979). – D. Model Volkswagenu – orol, po česky – výtvar umelca – bývalý trinidadský futbalista (brankár) (Neil Shaka, *1969). – E. Nehovoril hlúposti – chodenie bez cieľa – príbytok včiel. – F. Mužské meno – zvyk, obyčaj – konajú – odlišnú. – G. Športová taška – tvorca klasiky – Park kultúry a oddychu – prezývka Nemca. – H. Európska komisia – prchavá látka – kapor, po rusky – vlastná primátom – typ ruského lietadla. – I. Zriedka v medicíne – pulz – morský cicavec – National Security Act. – J. Belgické kúpele – bývalá lotéria – späť, po anglicky – korisť, po anglicky. – K. Ad acta – nafo-

tografoval – šesťstopový jambický verš. – L. Cudzie meno Imricha – český vrch – chyba – Hockey club. – M. Rýchle sa pohybuje – planétka – francúzsky skladateľ (Édouard) – ruská automobilka. – N. Španielske mesto – nórska dedina – názov – český televízny seriál. – O. **Tajnička 6 – tajnička 7.**

Zvisle: 1. Írska krčma – **tajnička 1** – obec pri Leviciach. – 2. Starogrécky bájkar – prvá žena – grécke písmeno – zomielajú. – 3. Bývalý európsky štát – opuchlina, po česky – epocha – neponáraj. – 4. Predložka – štátny majetok – pádová otázka – dôverujete. – 5. Medzi (kniž.) – unikanie popolčeka do povetria – reklamný nápis – Snemovňa ľudu. – 6. Japonské platidlo – **tajnička 2** – akože. – 7. Arzenid niklu (vz.) – struk – tenisová hra – osiatie. – 8. Ja, po maďarsky – pravoslávny kňaz – čínske mesto – britská (anglická) herečka (Marina, *1955). – 9. Popínava rastlina – morský živočích – ženské meno – čínska droga. – 10. Chaplinova manželka – vrchol – tabletky – jedovatá rastlina. – 11. Konzervuje dymom – **tajnička 4** – staročeské zámeno. – 12. MOL Seychel – mlátili – rub – lalotanie. – 13. Morská ryba – druhá časť zložených slov majúca význam milovník – plytká pláž – grécke písmeno. – 14. Vrch nad Belehradom – meno Ireny – americká meteorologická družica – varenie.

– 15. Slovenský hádzanár (Daniel, *1979) – zväz – jestvujem – egyptský boh Nílu. – 16. Ruská rieka – **tajnička 3** – nedobrá.

Pomôcky: Hislop – NOAA – Sian – Sirtis – Skei – Uls.

Znenie tajničiek posielajte poštou alebo e-mailom na adresu redakcie uvedenú v tiráži **do 30. apríla 2021**. Zapojením sa do súťaže účastník súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré poskytne redakcii na účely vyhodnotenia súťaže a zverejnenia výhercu v časopise. Súhlas so spracovaním osobných údajov trvá, kým trvá účel ich spracovania. ▶

Komu pôjde výhra?

Správne riešenia tajničiek z čísla 6/2020 mali znieť: 1. Gerlachovský, 2. Biskupská, 3. Lavínová veža, 4. Lavínový štít, 5. Tetmajerovým, 6. Lisunov Li-2, 7. Samuela Rotha, 8. Slovenský. Do redakcie sme tento raz dostali celkovo 46 odpovedí, spomedzi ktorých neboli úplne správne opäť len tri. Publikáciu Príbehy zemepisných názvov Vysokých Tatier z Vydavateľstva IB Vysoké Tatry od náš ziskava **Milan Niemec z Košíc**.

Srdečne blahoželáme!

Vážení čitatelia,

aj napriek netradičnému leteckému pohľadu väčšina z vás spoznala na fotografii v čísle 6/2020 vrchol Rysov, sedlo Váha, Ťažký štít a Vysokú. Asi najlepšou indíciou bol výrazný chodník zo sedla na končiar. Z Popradského plesa sú Rysy vďaka nemu ľahko dostupné už od roku 1881, pričom z poľskej strany upravili chodník od Morského oka v roku 1886. Poľská turistická trasa je oveľa náročnejšia. Výstup vedie akousi strmou ryhou, po goralsky „*rysou*“. Podľa nej dostali pravdepodobne názov aj samotné Rysy, hoci ešte v 19. storočí boli na južnej strane Tatier známe ako *Meeraugen-Spitze*, štít Morského oka, či *Rigi*, podľa populárneho štítu vo Švajčiarsku.

Rysy majú tri vrcholy v hlavnom hrebeni Vysokých Tatier. Najvyšší je prostredný. Už v roku 1863 mu namerali výšku 7 309 viedenských stôp, čo sa zhoduje s najnovšie udávanou hodnotou 2 503 m n. m. O štyri metre nižší severozápadný vrchol sa nachádza na poľsko-slovenskej hranici, pričom je najvyšším štítom našich severných susedov. V čase letnej turistickej sezóny slúži aj ako hraničný peší prechod medzi obidvoма krajinami.

Rysy sú asi najnavštevovanejším vrcholom Vysokých Tatier. Prví ľudia stáli na nich v lete 1840. Bol to Eduard Blásky s horským vodcom Jánom Rumanom-Driečnym st. V roku 1899 vystúpila na Rysy spolu s manželom poľsko-francúzska vedkyňa Mária Curie-Skłodowska. Stalo sa tak počas návštevy jej sestry Bronislawy Dłuskej v Zakopanem. Skłodowska získala za dosiahnuté vedecké výsledky dvakrát Nobelovu cenu. Prvýkrát v roku 1903 za fyziku spolu s manželom Pierrom Curie za výskumy javu nazývaného rádioaktivita, druhýkrát v roku 1911 za chémiu za izoláciu čistého rádia (prvý gram izolovala zo smolince pochádzajúceho z českého Jáchymova) a za objavenie dvoch chemických prvkov – rádia a polónia. Počas 1. svetovej vojny sa stala šéfkou vojenskej lekárskej bunky, ktorá sa zaoberala organizáciou RTG staníc. Vďaka nim bolo vyšetrených viac ako tri miliónov prípadov zranení francúzskych vojakov. Po vojne začala cestovať po svete a pomáhala zakladať lekárske ústavy pre liečbu rakoviny. Paradoxne, sama zomrela na leukémiu. Bola pravdepodobne spôsobená radiáciou, s ktorou pracovala...

Zatiaľ čo Mária Curie-Skłodowska zavesila život vykynoženiu rakoviny, už počas jej života sa od východu začala šíriť do sveta ďalšia pliaga. Bol to komunizmus. V auguste 1913 poctil svojou návštevou Rysy jeho zakladateľ a neskorší vodca ruskej revolúcie Vladimír Iljič Lenin. Na jeho

Fotohádanka

počet' zdobili vrchol dokonca pamätne tabule. Tá prvá, takmer dvestokilogramová, musela preč, nakoľko po okupácii „bratskými“ vojskami Leninovej podobizni niekto vyrazil rohy. ☺ Ďalšie tabule sa postupne porúčali dole svahom – s prispenním anonymných antikomunistov. Musím sa však priznať, že som na Leninovi našiel jednu pozitívnu vec. V štátoch sovietskeho bloku sa totiž stal okriedleným jeho výrok: *Milujem Tatry, lebo ma mnohému naučili*. S tým sa úplne stotožňujem.

Vrátiť sa ešte k názvu Rysy. Hoci som spomenul, že názov dostali pravdepodobne na poľskej strane, nedá sa vylúčiť, že jeho autormi mohli byť podľa Antona Mareca aj baníci ťažiaci pod jeho východnou stenou. Ak sa im zdal masív, ktorý sa nad nimi vypínal, strmý a neprístupný, na jeho pomenovanie mohli použiť staré nemecké prídavné meno *risinge* s rovnakým významom. V priebehu storočí sa potom mohlo stiahnuť do skrátenej podoby *Rise*, *Risi*. V starej nemčine treba, zdá sa, hľadať aj pôvod nezvyklého názvu sedla Váha. Je totiž v širšom okolí jediným možným prechodom z južnej strany Tatier na severnú a v starej nemčine má sloveso putovať tvar *wagen*. Na sever od sedla Váha sa nachádza Ťažká dolina. Jej názov sa prvýkrát spomína v písomnej forme v roku 1719 v texte Juraja Buchholtza st. Má podobu „*do Ceszkeho*“ s výslovnosťou „*do Češkeho*“, čo sa zhoduje s významom i znením pôvodného pastierskeho názvu. Pastieri museli totiž „*češko*“ (ťažko) prekonávať spodný prah do tejto doliny. V roku 1827 navštívil Centrálnu Karpaty pruský dôstojník a geograf Albrecht Sydow. Vo svojom cestopise použil pre *Cesku dolinu* nezmyselný preklad *Böhmisches Tal*, teda Česká dolina. Tento nesprávny názov preberali postupne aj ďalší autori, až napokon prevládol aj v slovenčine. Z Ťažkého štítu sa tak stal Český štít. V Poľsku sa *Czeski*

Szczyt objavoval popri pôvodnom názve *Ciężki Szczyt* len sporadicky. Maďarské a nemecké názvoslovie malo iný vývoj. Pôvodne bol Ťažký štít považovaný za predvrchol Vysokej. Názov dostal až v roku 1898 podľa profesora na gymnáziu v Spišskej Novej Vsi a „najchýrnejšieho znalca Centrálnych Karpát“ Martina Rótha. Názov *Róth Márton-csúcs*, resp. *Martin Róth Spitze* sa v obidvoch názvosloviach zachoval až dodnes, hoci Róth nemal konkrétny vzťah k tomuto vrcholu. Chybu v slovenskom názvosloví definitívne odstránil Úrad geodézie, kartografie a katastra SR vyhláškou platnou od 21. apríla 2006, čím sa zmenil názov Českého štítu na pôvodný Ťažký štít a s ním aj analogicky názvy doliny, plesa a potoka.

Názvy nás budú zaujímať aj v novej fotohádanke. Vašou úlohou je pomenovať akýkoľvek vrchol na zimnej fotke exponovanej v sedle, cez ktoré vedie v lete turistická značka. Ak sa trafíte čo i len do názvu tohto sedla, bude to správna odpoveď.

Svoje tipy posielajte e-mailom alebo poštou na adresu redakcie uvedenú v tiráži **do 30. apríla 2021**. Zapojením sa do súťaže účastník súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré poskytne redakcii na účely vyhodnotenia súťaže a zverejnenia výhercu v časopise. Súhlas so spracovaním osobných údajov trvá, kým trvá účel ich spracovania. ▶

Kto dostane knihu?

Na fotohádanku z čísla 6/2020 si trúfalo odpovedať 39 čitateľov a len dvaja z nich sa netrafili. Knihu *Tatry z oblakov* od Ladislava „*Tatka*“ Janigu posielame **Eve Rousovej do Modřic**.

Srdečne blahoželáme!

